

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**ÖTEKİLER ARASI HİYERARŞİ VE GÖÇ: TÜRKİYE'DEKİ
SURİYELİLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Şebnem KORKMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ

OCAK - 2023

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÖTEKİLER ARASI HİYERARŞİ VE GÖÇ: TÜRKİYE’DEKİ
SURIYELİLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şebnem KORKMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

**“Bu tez 24/01/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Soner TAUSCHER	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Elif MADAKBAŞ GÜLENER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Şebnem KORKMAZ

24/01/2023

ÖNSÖZ

Afrika ülkelerindeki olumsuz yaşam şartları ve Ortadoğu'daki çatışma ve istikrarsızlık bölge halkını zorunlu göçe itmektedir. Yüzyıllardır süren bu kargaşanın devamlılığı göç hareketliliğinin gelecek yıllarda daha da artacağını düşündürmektedir. Bu nedenle mülteci/sığınmacı gerçekliliğinin bir an önce kabul edilmesi ve yeni politikaların bu minvalde şekillendirilmesi önem arz etmektedir. “Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç: Türkiye’deki Suriyeliler Üzerine Nitel Bir Araştırma” isimli çalışmada göç sonrası bir meseleye odaklanılmıştır. Baskın grup tarafından alt grup olarak nitelendirilen mültecilerin öteki hiyerarşinin çıkarılması literatüre yeni bir çalışma alanı açmaktadır.

Araştırmanın gelecek çalışmalar için yararlı bir kaynak olması dileğiyle, çalışmamın planlanma ve oluşturulması sürecinde rehberlik eden başta danışmanım Prof. Dr.Bünyamin BEZCİ’ye teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca lisans hayatımın ilk yıllarından bu yana gerek motivasyon gerekse akademik desteği ile yanımda olan Dr.Öğr.Üyesi Soner TAUSCHER’a, göç alanındaki bilgi birikimi ile çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan ve birlikte çalışmaktan mutluluk duyduğum Zehra HOPYAR’a sonsuz teşekkür ederim.

Bir göçmen çocuğu olarak göç meselesi hem akademik hayatımda hem sosyal hayatımda kıymetli bir yere sahip olmuştur. Öyle ki akademi göçe bakmamı sosyal hayatımdaki gönüllülük faaliyetleri ise görmemi sağlamıştır. Bu bağlamda göçün insani boyutunu görmemi sağlayan ve parçası olmaktan gurur duyduğum VELHASIL İNSAN ekibine şükranlarımı sunarım. Çalışmamı ise çocuk yaşta büyümek zorunda kalan tüm dünya çocuklarına ithaf ediyorum.

Şebnem KORKMAZ

24/01/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
HARİTA LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. Ben Kimim: Kimlik Kavramı Üzerine	7
1.2. İnşa Süreci: Kimliğin Oluşumu	10
1.3. Ben'in Dışında: Öteki.....	12
1.4. Hiyerarşik Statü İnşası: Ötekileştirme.....	19
1.5. Kesin İnançlar: Önyargı ve Sonuçları	21
1.6. Mahremiyet Sınırları: Sosyal Mesafe.....	28
1.7. Toplumsal İmaj: Sosyal Kimlik Kuramı	31
1.7.1. Sosyal Kimlik.....	32
1.7.2. Sosyal Sınıflandırma	34
1.7.3. İç Grup Kayırmacılığı	35
1.7.4. Sosyal Karşılaştırma.....	37
1.7.5. Sosyal Yapı.....	39
BÖLÜM 2: TÜRKİYE'DE ÖTEKİ İNŞASI.....	41
2.1. Türkiye'de Öteki Olmanın Dinamikleri ve Öteki Grupları	41
2.2. Türkiye'de 2001 Sonrası Ötekileştirilen Göçmen Grupları	44
2.2.1. Afganların Yakın Tarihi ve Türkiye'ye Gelişi	55
2.2.2. Iraklıların Yakın Tarihi ve Türkiye'ye Gelişi.....	62
2.2.3. Suriyelilerin Yakın Tarihi ve Türkiye'ye Gelişi	69
BÖLÜM 3: ÖTEKİNİN ÖTEKİLEŞTİRME SÜRECİ.....	74
3.1. Araştırma Yöntemi.....	74
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Özgün Değeri.....	74
3.1.2. Araştırmanın Yöntem ve Modeli	77

3.1.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	78
3.1.4. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Araçları.....	78
3.1.5. Araştırma Bulgularının Yorumlanması	80
3.2. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeleri	80
3.2.1. Demografik Bulguların Değerlendirilmesi	82
3.2.2. Ötekinin Kimlik İnşası ve Ötekileştirme Süreci	87
3.2.3. Öteki'nin Öteki ile Teması	100
3.2.4. Öteki'nin Öteki'ye Mesafesi.....	105
3.2.5. Ötekinin Aidiyet Arayışı	110
3.2.6. Öteki Olan Suriyelinin Sosyal Hareketlilik Çabası.....	116
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	127
EK.....	141
ÖZGEÇMİŞ	147

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DEAŞ	: Irak Şam İslam Devleti
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
İİD	: Irak İslam Devleti
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
KGK	: Kendini Gerçekleştiren Kehanet
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNHCR	: United Nations Refugee Agency

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İç ve Dış Gruba Etnik Merkezci Yaklaşımlar.....	36
Tablo 2: Türkiye'nin Değişen Suriyeli Politikası.....	73
Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyetine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	82
Tablo 4: Katılımcıların Yaş Aralığına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	82
Tablo 5: Katılımcıların Mezuniyet Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu...	83
Tablo 6: Katılımcıların Medeni Hal Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	83
Tablo 7: Katılımcıların Çocuk Sayısına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	84
Tablo 8: Katılımcıların Eş Uyuşuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	84
Tablo 9: Katılımcıların Türkiye'de Bulunma Süresine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	85
Tablo 10: Katılımcıların Suriye'deki Mesleklerine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	85
Tablo 11: Katılımcıların Türkiye'deki Çalışma Alanlarına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	86
Tablo 12: Katılımcıların Kendini Tanımlamalarına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu.....	87
Tablo 13: Suriyeli Katılımcıların Iraklıları Tanımlamasında Kod Matris Tarayıcısı....	93
Tablo 14: Suriyeli Katılımcıların Afgan ve Iraklıları Tanımlama Yoğunluğu Kod Matris Tarayıcısı.....	96
Tablo 15: Cinsiyet ve Türkiye'de Bulunma Süresine Göre Suriyeli Katılımcıların Afgan ve Iraklıları Tanımlamasında Kod Matris Tarayıcısı.....	97
Tablo 16: Türkiye'de Bulunma Süresi ve Cinsiyetine Göre Suriyeli Katılımcıların Vatandaşlık Kazanımına Dair Düşünceleri Kod Matris Tarayıcısı.....	100
Tablo 17: Cinsiyete Göre Suriyeli Katılımcıların Afgan ve Iraklılar İle Temasına Dair Kod Matris Tarayıcısı.....	105
Tablo 18: Suriyeli Katılımcıların Türkiye'de Bulunma Sürelerine Göre Kimlik İnşası ve Aidiyeti Kod Matris Tarayıcısı.....	115

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Ötekileştirmeyi Destekleyen Mekanizmalar/ Ötekileştirme Sürecinde Etkili Olan Dinamikler.....	20
Şekil 2: Kanaatlerin Ayrımcılığa Dönüşümü.....	24
Şekil 3: Sosyal Karşılaştırmının Sosyal Kimlik Kuramındaki Yeri.....	38
Şekil 4: Kimlik Oluşumu, Olumlanması ve Öteki ile İlişki Biçimleri.....	51
Şekil 5: Suriyeli Katılımcıların Türkiye’deki Afganları Tanımlamasında Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	89
Şekil 6: Suriyeli Katılımcıların Türkiye’deki Iraklıları Tanımlamasında Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	94
Şekil 7: Suriyeli Katılımcıların Vatandaşlık Kazanımı İle ilgili Kod-Alt Kod- Bölümler Modeli.....	98
Şekil 8: Suriyeli Katılımcıların Afganlar İle Temasına Dair Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	101
Şekil 9: Suriyeli Katılımcıların Iraklılar İle Temasına Dair Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	103
Şekil 10: Suriyeli Katılımcıların Afganlar ile Sosyal Mesafesi Kod-Alt kod-Bölümler Modeli.....	106
Şekil 11: Suriyeli Katılımcıların Iraklılar ile Sosyal Mesafesi Kod-Alt kod-Bölümler Modeli.....	108
Şekil 12: Suriyeli Katılımcıların Kimlik İnşası ve Aidiyet Arayışına Dair Kod-Alt kod-Bölümler Modeli.....	110
Şekil 13: Suriyeli Katılımcıların Diğer Gruplar ile Genellenme Durumundan Duyduğu Rahatsızlık Kod-Alt kod- Bölümler Modeli.....	114
Şekil 14: Suriyeli Katılımcıların Yakınlık Hissettiği Grup Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	117

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Ortadoğu'dan Türkiye'ye Göçmen Yoğunluk Haritası.....	45
--	----



ÖZET	
Başlık: Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç: Türkiye’deki Suriyeliler Üzerine Nitel Bir Araştırma	
Yazar: Şebnem KORKMAZ	
Danışman: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	
Kabul Tarihi: 24/01/ 2023	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 195 (ana kısım) + 8 (ek)
Türkiye stratejik konumu nedeniyle göç hareketliliğini yoğun olarak yaşamış ve bu konuda tecrübe edinmiş bir ülkedir. Hem Osmanlı döneminde hem Cumhuriyet dönemlerinde süregelen bu hareketliliklerin toplumsal alanda ben (biz) ile öteki (onlar) oluşumuna neden olduğu bilinmektedir. Özellikle 2001 sonrası Ortadoğu’da yaşanan krizler ülkemize gelen kitlesel göç hareketliliğinde ciddi bir artış ve çeşitliliğe sebep olmuştur. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı komşu ülkeler başta olmak üzere tüm dünya ülkeleri için bir kriz olarak yorumlanmıştır. Ancak Türkiye bu kriz karşısında açık kapı politikası izlemiş ve gelen bu kitlesel akınla mücadele etmek adına Geçici Koruma adı verilen özel bir statü inşa etmiştir. Dolayısıyla son yıllardaki kitlesel göçün baş aktörü olan Suriyeliler Türkiye’de yeni öteki grubunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada ise ülkenin yeni ötekisi olan Suriyelilerin benzer süreçlerden geçtiği düşünülen Afgan ve Iraklı gruplar ile olan sosyal mesafesinin hiyerarşik açıdan ölçülmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca Suriyelilerin Afgan ve Iraklıları hangi bağlamlarda tanımladığı da incelenmeye çalışılmıştır. Bir diğer ifadeyle ötekinin ötekine bakışı, algısı ve mesafesi saptanmak istenmektedir. Bu doğrultuda mülakat tekniği çerçevesince İstanbul’da ikamet eden 23 Suriyeli ile görülmüştür. Görüşmeler sonucunda Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara karşı farklı tavır ve tutum sergilediği saptanmıştır. Afganlara olumsuz değer atfedilirken Iraklılara daha ılımlı bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Çalışmanın bir diğer önemli çıktısı ise Suriyelilerin biz sizin gibiyiz, biz daha uyumlu yaşıyoruz gibi baskın grubu temel alan ifadeleri sıklıkla kullanması ve bu bağlamda Afgan ve Iraklıları ötekileştirmesidir. Özetle; Suriyelilerin öteki hiyerarşisinde en alt kademeyi Afganlar oluştururken Iraklılar ortak tarih, kültür, birlikte yaşam pratiklerine dayalı olarak bir üst sırada yer almaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Öteki, Hiyerarşi, Sosyal Kimlik, Sosyal Mesafe, Göç	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Hierarchy of Others and Migration: A Qualitative Study on Syrians in Turkey	
Author of Thesis: Şebnem KORKMAZ	
Supervisor: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	
Accepted Date: 24/01/ 2023	Number of Pages: vi (pre text) + 166 (main body) + 21 (add)
Due to its strategic location, Turkey has experienced intense migration movement and has gained experience in this regard. It is known that these movements, which continued both in the Ottoman and the Republican periods, caused the formation of we (us) and other (they) in the social sphere. Particularly, the crises in the Middle East after 2001 caused a serious increase and diversity in the mass migration movement to our country. The Syrian civil war, which started in 2011, has been interpreted as a crisis for all countries, especially neighboring countries. However, Türkiye followed an open-door policy in the face of this crisis and built a special status called Temporary Protection in order to combat this massive influx. Therefore, the Syrians, who are the main actors of the mass migration in recent years, constitute the new “other” in Türkiye. In this study, it is aimed to measure the social distance of the Syrians, the new other of the country, with the Afghan and Iraqi groups, which are thought to have gone through similar processes, from a hierarchical point of view. In addition, the context in which Syrians define Afghans and Iraqis has been tried to be examined. In other words, it is desired to determine the view, perception and distance of the other to the other. In this direction, 23 Syrians, who reside in Istanbul, were interviewed within the framework of the interview technique. As a result of the interviews, it has been determined that the Syrians have different attitudes towards the Afghans and Iraqis. While Afghans are viewed negatively, Iraqis are approached more moderately. Another important outcome of the study is that Syrians often use expressions with reference to the dominant group such as “we are like you” or “we live more in harmony”. In this context, they marginalize Afghans and Iraqis. Consequently; While Afghans constitute the lowest level in the Syrians' other hierarchy, Iraqis are ranked higher based on their common history, culture and living practices.	
Keywords: Other, Hierarchy, Social Identity, Social Distance, Migration	

GİRİŞ

Göç, Anadolu topraklarının yüzyıllardır tecrübe ettiği bir hareketliliktir. Özellikle son yıllarda Ortadoğu’da yaşanan krizler bölge halklarını yerinden etmektedir. Bu hareketlilik kuşkusuz komşu ülkeler başta olmak üzere Avrupa ülkelerini de etkisi altına almıştır. Özellikle Afganistan, Irak ve Suriye’deki olumsuz yaşam koşulları milyonlarca insanın güvenli bir yer arayışı nedeniyle göç etmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye hem jeopolitik konumu gereği hem de benimsediği açık kapı politikasınca mültecilerin hedef ülkesi konumuna gelmiştir. Öyle ki 2022 verilerince Türkiye dünya genelinde en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke unvanına sahip olmuştur. Savaş, açlık ve yoksulluktan kaçan milyonlarca insana ev sahipliği yapan Türkiye ilk etapta mültecileri misafir olarak görmüş ve bu minvalde politikalar geliştirmiştir. Ancak bugün gelinen noktada durumun aksi yönde seyrettiği görülmektedir. Afganistan, 1970’lerden bu yana çatışma halinin devam ettiği ve açlıktan insanların hayatlarını kaybettiği bir ülke iken, Irak’ta da benzer güvenlik sorunlarının varlık gösterdiği bilinmektedir. 2011 itibariyle bu kaosu içine sürüklenen Suriye en büyük insani krizlerden birinin yaşandığı ülke haline gelmiştir. Netice itibariyle bu üç ülkede yaşayan milyonlarca kişi güvenlik, beslenme, barınma gibi temel insani ihtiyaçları karşılamak için vatanından ayrılarak farklı ülke ve bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Göç eylemi her ne kadar göç eden kişi veya kitle açısından ele alınsa da tek yönlü bir hareketlilik olarak okunmamalıdır. Bu hareketlilik hem göç alan hem göç veren ülke ve bireyleri açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. Göç, bir ülkenin ekonomisini, siyasetini, toplumsal yapısını etkileyen bir olgudur. Bu nedenle göç olgusunun yalnızca hareketlilik ve yer değiştirme gibi geçici kavramlar üzerinden değerlendirilmesi olumsuz sonuçlara neden olacaktır. Göç eylemi hem göç eden kişinin ve ülkesinin hem de göç edilen ülke ve toplumunun penceresinden ele alınmalıdır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken; göç eylemi sonrası oluşabilecek durumların öngörülebilmesidir. Dolayısıyla göç eden gruplar toplumsal kabul, uyum, sosyal bütünleşme, öteki ve ötekileştirme gibi kavramlar ile ele alınmalıdır.

Çalışmanın Konusu

Öteki, farklı disiplinlerin üzerinde durduğu popüler bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında ise öteki ve ötekileştirme kavramları sosyoloji ve psikoloji bilimine dayalı olarak kullanılmaktadır. Bilindiği üzere ben varlığını öteki üzerinden tanımlamaktadır. Bu nedenle bireyin varoluş sürecinde öteki kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Ben, kimlik inşasında ötekileştirme yoluyla yarattığı dış gruplara olumsuz değer atfederek kendini olumlamaktadır. Nitekim bu doğrultuda öteki'nin varlık göstermediği bir toplumdaki söz etmek mümkün olmayacaktır. Öteki etnik, mezhep, din, dil, ten rengi gibi farklı minvallerde türetilmektedir. Farklılıkların ön plana çıkarılarak inşa edildiği öteki Türkiye'de genellikle etnik köken, göçmen, mülteci, kadın ve eşcinsel bireyler üzerinden tanımlanmaktadır. Bahsi geçen gruplar toplum genelinde yok sayılma, şiddet ve dışlama aracılığıyla ötekileştirilmektedir. Bu çalışmada ise öteki kavramı göçmen ve mülteciler açısından ele alınmaya çalışılmıştır.

Ortadoğu'da yaşanan krizler neticesinde yerinden edilen mülteciler vardıkları ülkede yeni bir kültür ile karşılaşmaktadır. Mülteci sadece birkaç parça eşyası ve ailesiyle göç eden basit bir birey değildir. Aksine anıları, kültürü, dili, gelenek ve göreneklerini de yanında taşıyan kompleks bir bireydir. Dolayısıyla göç aynı zamanda yerli ve yabancı olanın karşılaşmasını da ifade etmektedir. Bu karşılaşmada farklılıklar göze çarptığından baskın grup yeni geleni öteki olarak nitelendirmektedir. Öteki istenmeyen, kötü ve değersiz olduğundan dışlanmaya, yok sayılmaya mecburdur. Bu çalışmada da göçle ülkeye sonradan gelen ve yerli halk tarafından genellikle olumsuz değerler ile tanımlanan Afgan, Iraklı ve Suriyelilere yer verilmektedir. Ancak çalışma baskın grup ile öteki arasındaki mesafe, ilişki ve tutuma odaklanmak yerine baskın grup tarafından öteki olarak tabir edilen Suriyelilerin diğer öteki Afgan ve Iraklılara yönelik tutum, davranış ve tanımlamalarını incelemektedir. Bir diğer ifadeyle ötekinin ötekine bakışı ve mesafesi ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Türkiye, 2022 yılı itibariyle 3 milyon 577 bin 714 Suriyeliye geçici koruma kapsamında ev sahipliği yapmakta ve bu rakamın 546 binden fazlasının İstanbul'da yer aldığı bilinmektedir. Haliyle bu çalışmada en fazla Suriyelinin ikamet ettiği İstanbul ili tercih edilmiştir. İstanbul'da ikamet eden Suriyelilerin kendinden önce benzer nedenlerle gelen Afgan ve Iraklıları tanımlaması, onlarla olan mesafeleri ile ilişki düzeylerinin saptanması özgün bir çalışmayı ortaya çıkarmaktadır.

Suriyeliler açısından iki sonuç öngörülmektedir. Bunlardan ilki benzer süreçleri yaşamış, ortak acı ve duyguların ön planda tutulduğu bir tavır ile bütüncü bir yaklaşımın benimsenmesidir. İkinci olarak ise Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara karşı baskın grup tavrına benzer bir yaklaşımla olumsuz değer atfederek ötekileştirme sürecini tercih etmesidir. Suriyelilerin Afgan ve Iraklıları ötekileştiren bir tutum ile yaklaşması neticesinde yeni bir soru ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda ötekinin ötekine bakışını ve mesafesini saptamak isteyen bu çalışmada araştırma soruları olarak şunlar belirlenmiştir;

1. Suriyeliler Afgan ve Iraklıları nasıl tanımlamaktadır?
2. Suriyelilerin Afgan ve Iraklılar ile görüşleri nelerdir?
3. Suriyelilerin Türkiye'deki Afgan ve Iraklılar ile olan mesafesi ve temas düzeyi nedir?
4. Suriyeliler açısından inşa edilen öteki hiyerarşisinde Afgan ve Iraklıların yeri nedir?
5. Suriyelilerin öteki hiyerarşisini besleyen kaynaklar nelerdir?
6. Suriyeliler tarafından inşa edilen öteki hiyerarşinin sonuçları nelerdir?

Belirlenen araştırma soruları çerçevesinde İstanbul ilinde ikamet eden geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara bakışı analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda çalışma bahsi geçen konu ve amaçlar çerçevesince üç ana bölüme ayrılmış olup ilk bölümde konuyla ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeveye değinilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'deki öteki meselesi göç ve mülteci kavramlarınca ele alınacaktır. Bu bölümde Afganistan, Irak ve Suriye tarihine ve Türkiye'ye göçün dinamiklerine yer verilecektir. Ayrıca Afgan, Iraklı ve Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki ve dünyadaki durumları, statüleri resmi veriler çerçevesince değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ve en nihayetinde, son bölümde görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular ilgili literatür ve araştırma soruları çerçevesince analiz edilecektir.

Çalışmanın Önemi

Öteki kavramını göç ve mülteciler bağlamında ele alan pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Ancak bu çalışmalarda yerel halkın mültecileri öteki olarak algılaması ve yerel halkın mülteciler ile olan mesafesi üzerine durulmaktadır. Diğer bir ifadeyle baskın grubun mültecileri ötekileştirme süreci incelenmektedir.

Bu çalışmada ise literatürün aksine etnik anlamda öteki olarak tanımlanan gruplar arasındaki tanımlama, sosyal mesafe ve temas düzeylerinin ölçülmesi yani ötekinin ötekileştirme süreci ve öteki algısı üzerinde durulmaktadır. Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara yönelik tanımlamaları ve mesafesi ışığında “öteki hiyerarşisi” oluşturulmak istenmektedir. Araştırma konusu, kapsamı, sınırlılıkları ve amaçları bazında literatürün aksine ötekiler perspektifinden ötekine bakışı ele alan özgün bir çalışmayı ortaya koymaktadır. Ayrıca öteki hiyerarşisi kavramıyla literatürde rastlanmamış bir ifadeye yer verilerek gelecekteki benzeri çalışmalara öncülük etmesi temenni edilmektedir.

Çalışmanın Amacı

Göç, tüm dünya ülkelerinin dönem dönem karşılaştığı bir olgu olmasıyla birlikte ülkelerin ekonomilerini, siyasetini, toplumsal ve sosyal yapısını etkileyen çok yönlü bir faktördür. Göç hareketliliğini yalnızca başı ve sonu olan veya yer değiştirme olarak ele almak yanıltıcı olacaktır. Bu konudaki esas husus göç sonrasında meydana gelmektedir. Göç eden grupların toplumsal kabul, toplumsal uyum/entegrasyon, sosyal bütünleşme, sosyal dışlanma, öteki ve ötekileştirme gibi hem gelenleri hem de ülke vatandaşlarını kapsayan kavramlar ile ele alınmalıdır. Bu kapsamda Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç: Türkiye’deki Suriyeliler Üzerine Nitel Bir Araştırma başlıklı çalışma ile baskın grup ve öteki arasındaki diyalog, mesafe ve algıların ölçülmesinin aksine ötekinin ötekine bakışı ve mesafesi incelenmek istenmiştir.

2011 Suriye iç savaşı neticesinde kitlesel olarak Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin kendinden önce gelen Afgan ve Iraklı mültecilere yönelik tanımlamaları, mesafesi ve bunlara dayalı olarak ötekileştirme süreçlerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Suriyeliler nüfus itibarıyla en kalabalık grup olması ve Türkiye’ye kitlesel bakımdan en son gelen mülteciler olarak bilinmesi nedeniyle yeni öteki olarak tabir edilebilmektedir.

Afgan ve Iraklı mülteciler, Suriyeliler ile benzer nedenlerden ötürü göç etmeleri ve Türkiye'deki öteki grupları arasında ilk sıralarda yer almaları nedeniyle çalışmaya konu edilmiştir. Ortadoğu'da yaşanan krizler neticesinde göç eden bu üç grup arasında bir benzerlik ve yakınlığın söz konusu olup olamayacağı da ölçülmek istenmiştir.

Diğer bir ifadeyle baskın grubun öteki olarak tabir ettiği Suriyelilerin kendinden önce gelen Afgan ve Iraklı mültecileri nasıl tanımladıkları ve bu iki gruba olan ilişkisi, mesafe düzeyleri saptanmak istenmiştir. Buradan hareketle Suriyelilerin öteki hiyerarşisi inşa edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışma, İstanbul ilinde ikamet eden geçici koruma altındaki Suriyelilerin Afgan ve Iraklıları tanımlamalarını ve bu iki gruba yönelik sosyal mesafelerinin hiyerarşik olarak saptanmasını amaçlamaktadır. Fenomenolojik araştırmanın amacı farklı fenomenlerin farklı yollarla nasıl anlaşılacağını veya kavramsallaştırılacağını nitel olarak açıklamaktır. Bu sebeple İstanbul ilindeki Suriyelilerin öteki hiyerarşisini oluşturma ve ötekiler arası ilişkilerin anlaşılması noktasında araştırma deseni olarak çalışmada fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Fenomenolojik yaklaşımda katılımcı tecrübeleri, hayata bakış açıları, duygusal, ruhsal, bedensel ve zihinsel durumları bir bütün halinde araştırmacı ve katılımcının karşılıklı etkileşimi sonucunda analiz edilmektedir. Bu nedenle çalışmada, katılımcı ile araştırmacının doğrudan iletişim kurmasına imkân sağlayan ve fenomenolojik yaklaşımın başlıca veri toplama aracı olan mülakat/görüşme tekniği kullanılmış olup katılımcının konuyu derinleştirmesi adına fenomenolojik araştırma desenine uygun olarak yarı yapılandırılmış soru formu tercih edilmiştir. Aynı zamanda konu dışına çıkmamak kaydıyla farklı sorular yöneltmesine imkan veren bu yöntem araştırmacıya esneklik hakkı vermektedir.

Seçilen yöntem çerçevesince gerçekleşecek olan yüz yüze mülakatlarda araştırmacı, katılımcının jest ve mimiklerini gözlemleme ve kaydetme gibi avantajlar da sağlayacağından bu çalışmada tercih edilmiştir. Örneklem oluşturma noktasında ise araştırma evreninin özellikleri dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda amaçlı örnekleme metodlarından kartopu tekniği seçilmiştir.

Kartopu örneklem metodunda ilk olarak evrenden bir kişi ile irtibat sağlanır ve o kişinin yardımı veya referansı ile diğer kişilere ulaşılır. Bu şekilde, sanki bir kartopunun büyümesi gibi örneklem büyüklüğü genişler ve veri doygunluğu sağlanıncaya dek süreç devam eder.

Çalışmada belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda demografik bilgiler ile tanımlama ve sosyal mesafeyi ölçmeye yönelik ekonomi, sosyal ve kültürel içerikli, açık ve net bir dille hazırlanmış yarı yapılandırılmış soru formları hazırlanmıştır. Katılımcıların kendini daha rahat ifade edebilmesi ve soruların tam anlamıyla aktarılması için görüşmeler tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Beş kişinin katıldığı bir pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve pilot çalışma sürecinde yaşanan sorunlar göz önünde bulundurularak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Pilot çalışma sonrası yapılan yeni düzenlemeler ile saha çalışmaları başlatılmıştır. Verilerin tutarlılığının sağlanması için mülakatlar tek bir araştırmacı tarafından tercüman ile gerçekleştirilmiştir.

Mülakat süresi, katılımcının cevapları ve araştırmacının konu kapsamındaki ek soruları göz önünde bulundurularak bir ila bir buçuk saat olarak planlanmış ancak bazı katılımcılarda bu süre aşılmıştır. Mülakatlarda katılımcıların izin vermesi halinde görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. İzin vermeyen katılımcı görüşmelerinde ise mülakatçı görüşme esnasında notlar almıştır. Kayda alınan mülakatlar bilgisayar ortamına aktararak dosyalanmış ardından deşifre edilmiştir. Bilgisayar ortamında deşifre edilen mülakatlar, MAXQDA programı yardımıyla belirlenen kod ve temalarına göre sınıflandırılarak, yorumlanmış ve en nihayetinde analiz edilmiştir. Nitel araştırmaların analizinde kullanılan bu program ile deşifre edilen mülakatlar üzerinden ortak kodlar belirlenerek kavram haritaları ve analizler elde edilmiştir. Elde edilen bulgular literatürdeki ilgili kaynaklar, ilgili raporlar ve resmi istatistikler ile değerlendirilerek çalışma sona erdirilmiştir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ben Kimim: Kimlik Kavramı Üzerine

Modern dönemin en çok tartışılan kavramlarından biri olan kimlik başta sosyoloji alanı olmak üzere psikoloji, felsefe, antropoloji gibi pek çok farklı disiplinde kendi yaklaşımları çerçevesince ele alınmaktadır. Bu nedenle kimlik kavramının literatürde bütünlüklü ve sistematik bir yapısının olduğunu söylemek güçtür. Latince idem (aynı) kökünden türeyen **identity** kelimesi aynılığa karşılık gelmektedir. Dilimizde kim soru kökünden türetilmiş olan kimlik, aynılığa dayalı olarak zorunlu bir aidiyete karşılık gelmektedir (Aydoğdu, 2004: 117). Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre kimlik, insanın toplumsal bir varlık olarak nasıl bir kişi olduğunu ortaya koyma amacıyla taşıdığı nitelik ve özellikler bütünü şeklinde tanımlamaktadır. Bireylerin biyolojik, siyasal, kültürel, dinsel açıdan tanımladığı ve bu tanımlamalara dayalı olarak kişiye benzerlik ve farklılık atfeden kimlik, temelde ben kimim sorusunun cevabı olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir ve Acar, 2005: 240). Kimliğin aslında ne olduğumuz ve nasıl tanındığımız ile ilgili bir kavram oluşuna dikkat çeken Connolly'ye göre kimlik var olmak için farklılığa ihtiyaç duymaktadır. Bu farklılık sayesinde öteki'ni inşa ederek kendini güvence altına almak istemektedir (Connolly, 1995: 92-93; akt. Dalbay, 2018: 162). Bilgin ise kimliği kişiler arasındaki ilişkiye dayalı olarak gelişen bir öz bilinç/imağ olarak tanımlamaktadır (1996: 72). Olaya daha basit bir perspektiften bakmak gerekirse kimlik bireylerin veya grupların kimsiniz, kimlersiniz sorusuna karşılık verdikleri yanıt olarak ifade edilebilir. Her ne kadar kimlik tanımlamalarında çeşitlilik söz konusu olsa da vurgunun **öznellik ve özneye** yönelik olduğu açıktır. Tanımlamalarda özne her ne kadar merkezde yer alsın da bir başka hususun daha altının çizilmesi gerektiği belirtilmelidir. Kimliğin aynılık/özdeşlik üzerinden tanımlanması aslında bütüncül özelliğini ön plana çıkarırken; farklılık açısından yapılan tanımlamalarda ise diğer grup ve bireylerle olan sınırlar belirlenmektedir.

G. Herbert Mead, pragmatik benlik üzerinde şekillendirdiği kimlik kavramı ile sosyoloji geleneğince ele alınan kimlik kavramının günümüz anlamına en yakın tanımlamasını yapmaktadır (Aydoğdu 2004: 121). Kimliğin belirleyicisi olarak benliğin iki aşama sonucunda gerçekleştiğini açıklayan Mead için ilk aşama; kişinin kendinin bilincinde/farkında olması durumunu ifade etmektedir. İkinci aşama ise kendinin farkında

olan bireyin kendini ötekilerin davranışına göre etkilemesi süreci olarak açıklanmaktadır (Aşkın, 2007: 214).

Kimlik kavramı klasik dönemde varlık gösterse de popülerliğini modern dönemde kazanmıştır. Modern döneme geçiş pek çok kavram ve disiplinde değişime sebebiyet vermiştir. Şüphesiz kimlik inşasında da köklü değişiklikler yaşanmıştır. Kimlik kavramı tarihsel açıdan psikoloji alanı ile temellendirilmekle birlikte 1950’lilerde sosyal ve siyasal durumları açıklamak için de kullanılmıştır (Selçuk, 2011: 5). İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan krizlere çare ararken birey-toplum ilişkisi kimlik kavramı çerçevesince irdelenmeye başlamıştır. Klasik/Geleneksel sosyoloji, aidiyet duyulan topluluk tarafından aynılık üzerine oluşturulan kimliği; modern sosyoloji ise bireyin farklılıklar bakımından yarattığı kimliği esas almaktadır (Selçuk, 2011: 2). Bir başka ifade ile bireylerin kimlik inşası klasik dönemdeki anlayışta aidiyet ile açıklanırken modern dönemde bireycilik/bireysellik açısından ele alınmaktadır.

Klasik ve modern dönem yaklaşımlarından hareketle literatürde birey-toplum ilişkisine dayalı olarak iki farklı yol çizildiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. İlk yaklaşıma göre birey kendi kimliğini inşa eder ve toplum kendi kimliğini inşa etmiş olan bu bireyler toplamından oluşmaktadır. İkinci yaklaşımda ise birey göz ardı edilerek ve kimlik inşası süreci toplumun bir ürünü olarak ele alınmaktadır (Bezci, 2006: 246). Bahsi geçen yaklaşımlardan ilki modern dönem anlayışına ikincisinin ise klasik dönem düşüncesine uygun olduğu söylenebilir. Bireyin benliği dışında toplumsallaşma eğilimi barındıran bir varlık olduğu ön kabulünden hareketle ne klasik dönemin aynılık-aidiyet anlayışı üzerine kurulu kimlik yaklaşımının ne de modern dönemin bireyci kimlik yaklaşımının kimlik inşası sürecini açıklamada yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. George Wilhelm Friedrich Hegel, toplum ve birey arasındaki ilişkinin hiyerarşi ile açıklanmaya çalışılmasının anlamsızlığı üzerinde durmaktadır. Hegel’e göre toplumsal pratikler için bireyler, bireyler için ise toplumsal pratikler gereklidir. Birey toplumsal pratiklere katılmak, öğrenmek, devamlılığını sağlamakla beraber kendini de bu doğrultuda yeniden inşa eder. (Bezci, 2006: 246). Daha yalın bir ifadeyle toplumsallaşma sürecinde olan birey için siyasal, ekonomik, sosyal, tarihsel, kültürel olaylar, zaman ve mekan kimliğin değişimine neden olabilecek faktörlerdendir.

Yaşamın farklı dönemleri ve durumları karşısında bireyin kendini konumlandırması noktasında yardımcı olan kimliğin katmanlı, değişken ve girift bir yapıya sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir (Bilgin, 1996: 192). Buna bağlı olarak kimlik kavramını açıklarken birey ve toplum ilişkisini birbirinden bağımsız iki değişken olarak ele almak veya hiyerarşik bir yapı çerçevesince ifade etmek yüzeysel bir söyleme neden olacaktır. Kimlik, bütünlüklü yapısı ve karmaşıklığı içerisinde birey, toplum ve birey-toplum ilişkileri bağlamında analiz edildiğinde anlamlı sonuçlar verecektir.

Kimliğin bireyden veya içinde bulunduğu toplumdan bağımsız inşa edilemeyeceği açıktır. Charles Taylor bu durumu kimliğin hem monolojik hem diyalojik¹ süreçler neticesinde oluşması şeklinde açıklamaktadır (2018: 54). Birey yaşamı boyunca kendisi ve çevresindekiler ile diyalog kuruyor olsa da Taylor için diyaloji monolojiden daha önemlidir. Birey kendini dil aracılığıyla tanımlamaktadır. Dil ise monolojik süreç ile elde edilemez. Dil diğer bireyler ile kurulan karşılıklı etkileşim/diyalog sonucunda oluşmaktadır (Taylor, 2020: 38-39). Taylor bu nedenlerden dolayı yaşamı diyaloji üzerine kurgulamakta ve monolojiden daha önemli görmektedir. Diyalojik süreçteki bireyin kurduğu etkileşim, edindiği tecrübe, birikim ve davranışların monolojik süreçten daha etkili olduğuna vurgu yapmaktadır (Altunoğlu, 2009: 53). Bu noktada Hegel ve Taylor'ın söylem benzerliğine dikkat etmek gerekecektir. Hegel'de bireyi toplumsal pratikler ile kurduğu etkileşim, toplumsal pratiklere katılım göstermesi ve onu öğrenmesine dayalı olarak kimliğini değiştiren/güncelleyen olarak tanımlamaktadır. Toplumsal pratiğin varlığı için birey etkileşimini, bireyin varlığı için ise toplumsal pratiğin etkileşimini şart koşar (Deniz, 2020: 136). Buradan hareketle her iki düşünürde de aslanan etkileşim/diyalog olduğu söylenebilmektedir.

Ben kimim, nasıl bir insanım, toplumdaki yerim neresi (Semerci vd., 2017: 21) gibi sorulara yanıt arayan birey, kimliğini ilişkisel şekilde gerçekleştirmektedir. Örneğin annenin varlığı ancak çocuğun varlığı ile mümkündür ve bu ilişki kimlik belirlemede her iki taraf içinde önemli bir faktör olmaktadır. Bu noktada bireyin kendini nasıl tanımladığı kadar diğerlerinin bireyi nasıl tanımladığı da önem kazanmaktadır. Hegel düşünce her bir varlık varoluş sürecinde kendini olumsuzlayan başka bir varlıkla kurduğu bağlantı ile var olmaktadır. Bir diğer ifadeyle var olan her şey olumsuzluğu ile beraber, onun sayesinde

¹ Taylor yaklaşımında monoloji kavramı başkasına ihtiyaç duymamaya; diyaloji başkası/başkaları ile iletişim kurmaya karşılık gelmektedir (Taylor, 2018: 53).

oluşmaktadır (Uslu, 2002: 239-240). Hegel'in zıtlıklar üzerinde kurduğu varoluş süreci kimlik açısından ele alınmak istendiğinde farklılıklara dayalı bir kimlik oluşum sürecinden bahsedilebilmektedir. Hegel efendi-köle diyalektiğinde bu farklılıklarla kendi varlığını öteki üzerinden kurmaktadır. Bir diğer ifadeyle Hegel diyalektiğinde ben/biz varlığı için öteki meşru görülmektedir. Farklı özneler arasındaki iletişime bağlı olarak ben ve öteki kimlikleri inşa edilmektedir (Deniz, 2020: 138). Görüldüğü üzere efendi-köle diyalektiğinde de tıpkı Taylor'ın diyalojik süreç olarak ön plana çıkardığı karşılıklı etkileşim/iletişime önem atfedilmektedir. Diyalektik, kişilerarası etkileşim/iletişim sayesinde kişiler ve toplumların tanımlanmasının mümkün olacağını söylemektedir. Yani varlık başka bir varlık üzerinden var olabilmektedir. Buradan hareketle efendi-köle diyalektiğinde kimlik öteki/ötekileştirme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Hegel için öteki ile mücadele dünyada var olmanın önemli bir unsuru olarak tasvir edilmektedir. (Onur, 2003: 263).

1.2. İnşa Süreci: Kimliğin Oluşumu

Kimlik kavramının modernitenin bir sonucu olarak 20.yüzyılda yoğun bir biçimde gündeme geldiği ve farklı disiplinler tarafından ele alındığı bilinmektedir. Genellikle kimliğin tanımlanması ve nasıl oluştuğu hakkında gerçekleşen bu tartışmalar psikoloji, felsefe, sosyoloji, antropoloji başta olmak üzere birçok alanın temel konuları arasına girmiştir. Kimliğin oluşumuna dair tartışmalar da öznelci ve nesnelci olmak üzere iki farklı yaklaşım ön plana çıkarılmıştır. Öznelci yaklaşımda kimlik tutarlı, dış etkenlere ve değişimine kapalı şekilde tasvir edilmektedir. Bu yaklaşımda önemli olan zihindir ve her şey zihinden türetilir veya zihne indirgenir. Bu minvalde nesnenin tam anlamıyla bir reddi söz konusu olmaktadır. Kimlik oluşumunu ele alan bir diğer yaklaşım olarak nesnelcilik. Nesnelci anlayışta kimlik oluşumunda hem iç dinamikler hem dış dinamikler etkili olmaktadır (Aydoğdu, 2004: 118-119). Taylor ve Hegel'in ifadelerinde de değindiğimiz gibi kimlik karşılıklı etkileşim ve iletişimler sonucunda inşa edilmektedir.

Ben kimim sorusunun inançlar, değerler ve kabuller perspektifinden yanıtlanması kişisel kimliği ifade ederken; grup üyeliği ve aidiyet odaklı yanıtlar toplumsal kimlikle ilintili olan biz kimiz sorusunu açıklamaktadır. Therborn kimlik inşası sürecinde bu sorulara yanıt arayan birey için üç aşamadan bahsetmektedir; farklılaşma, öz referans/kendini tanıma ve öteki vasıtasıyla tanınma (Özensel, 2020: 372). Bilgin ise kimlik inşası sürecini

Therborn'dan farklı olarak aşamalılık ilkesince değil seçenek yoluyla açıklamaktadır. Bilgin'e göre bireyin kimlik inşası sürecinde esas olan kendini tanımlamasıdır. Kendini tanımlama süreci için çeşitli yöntemlerin varlığına dikkat çekmektedir. Metotlardan ilki bireyin diğerlerinin kişiye atfettiği özellikler üzerinden kendini tanımlaması olarak ifade edilmektedir. İkinci yöntemde birey, kendini öteki ile karşılaştırarak farklılıklara odaklanan bir tanımlama yolunu tercih edebilmektedir. Kendini tanımlama sürecindeki bir diğer yöntemde ait olunun grubun öteki gruplarla karşılaştırılması ve farklılıklar temelinde kendi grubuna birtakım özelliklerin atfedilmesi söz konusudur. Bunların haricinde erkek, kadın, yaşlı, genç, öğrenci, arkadaş, ebeveyn, yönetici gibi toplumsal alanda kazanılan rollerin kimlik inşası sürecinde etkili olduğuna (Bilgin, 2007: 69) dikkat çeken Bilgin için tüm süreçlerin temelinde ilişki ve etkileşimin yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Her şeyden önce insan sosyal bir varlıktır söyleminden hareketle; kimlik, süreklilik ve devinim halinde olma biçimi şeklinde ifade edilebilir. Bu nedenle kimlik oluşumu sürecini öznelci anlayışta olduğu gibi indirgemeci bir yaklaşım ile ele almak yerine hem benliğin hem diğer bireyler/gruplar ile olan etkileşimin hem de yaşam dinamiklerinin kimlik sürecindeki belirleyiciliğini göz önüne alarak derinlemesine bir analizinin yapılması daha uygun olacaktır.

Bireyler ve gruplar kimlik inşa ederken kolektif hafıza, tarih, coğrafya, dinsel olgular, hayal gücü gibi unsurları zaman ve mekana dayalı tespitlere, kültürel yapılanmaya göre yeniden anlamlandırmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 8). Dolayısıyla bireyin kimlik inşasının doğuştan² geldiğini veya bir anda oluşturduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü kimlik, yaşam var olduğunca oluşum sürecindedir ve değişim göstermektedir. (Maalouf, 2019: 25). Kültür, ekonomi, siyaset, toplum gibi farklı dinamiklerden meydana gelen yaşam, birey için iş, okul, aile, arkadaşlık gibi çeşitli ortamlar yaratmaktadır. Ben kimim sorusuna yanıt arayan birey ise bu karmaşık yapı içerisinde kendine en uygun olanı bulma mücadelesini vermektedir. Bu mücadelede bireylerin birden fazla kimliğe sahip olduğu görülmektedir. Buradan hareketle temelde iki temel kimlik türünün varlığından söz etmek gerekecektir: Kişisel/bireysel kimlik ve kolektif/toplumsal kimlik. Bireyin

² Maalouf, kimlik inşasında doğuştan gelen özelliklerimiz pek tabii var olmakla birlikte tek başına yeterli görülmemektedir (2019: 25). Cinsiyet, ten rengi, ırk gibi özellikler doğuştan gelen özelliklere örnek verilebilir.

amaçları, hedefleri, istekleri, inançları, fiziksel özellikleri gibi kişisel öğeler çerçevesince inşa edilen, genellikle durumsal olan ve zaman ve koşula göre önem derecesi değişiklik gösteren kimlik kişisel kimliği oluşturmaktadır (Karaduman, 2010: 2287). Bunlara ek olarak kişisel kimliği ahlaki kod ve pusula olarak tanımlayan Altunoğlu, kişinin kaybettiğinde güvenini sarsacağı unsurları da kişisel kimlik kategorisine eklemektedir. Şöyle ki; kişinin gururla bahsettiği kökeni, mesleği, saç rengi, dini de kişisel kimliğin asli unsurları olarak ifade edilmektedir (2009: 44-46). Bir diğer ifadeyle kişisel kimlik özgüvenimizi teşkil eden unsurlara dayanmaktadır. Kolektif kimlik ise grup üyeleri arasındaki temel ve nihai aynılığa; diğer gruplar ile karşılaştırmada ise farklılıklara dayanmaktadır. Ek olarak kolektif kimlik durumsal olmaktan ziyade kapsayıcılığı önelemektedir. Schnapper, kimliğin soyut ve somut karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkan aynılık ve farklılık açısından oluşturulan bir aidiyet meselesi olduğunu ifade etmektedir (2005: 151). Güvenli bir liman olarak kolektif kimliğin temelinde kişinin aidiyet arayışı yer almaktadır. Aidiyet arayışı, kişi için ontolojik bir ihtiyaç olmakla birlikte kimlik inşası sürecini de kolaylaştırmaktadır. Aidiyet ihtiyacından doğan kolektif kimlik gruba bağlılık, birliktelik ve güven gibi unsurları da beraberinde getirmektedir (Karaduman, 2010: 2887 & Özensel, 2020: 372).

1.3. Ben'in Dışında: Öteki

1980 sonrasında Batı literatüründe yer almaya başlayan öteki kavramı farklı düşünürler tarafından farklı kavramlar ile eş değer görülmüştür. G.Simmel (2009, 2016) ve Z.Bauman'ın (2019, 2020, 2021) yabancı, J.P.Sartre (2005, 2009) ve E.Levinas'ın (1996) başkası, J. Habermas'ın (2015) ulus devlet bağlamında inşa ettiği azınlıkları, Robert E. Park'ın (2016) marjinal insanı, Schmitt'in (2006) düşmanı öteki olana işaret eden farklı kullanımları meydana getirmektedir. Bu kavramların ortak noktası ben dışında olan ancak ben tarafından ben'den türetilen gruplardır. Bir diğer ifade ile **öteki, ben'in ben olmayana attığı bir statüye karşılık gelmektedir.** 1990'lar itibarıyla Türk literatüründe de tartışılmaya başlanmıştır. Türkçe 'de öteki kavramı zamir olarak diğeri, öbürü anlamında sıfat olarak ise; sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan şekilde kullanılmaktadır. Toplumbilimi literatürü açısından karşılığı mevcut kültürün içinde dışlanmış olandır (TDK, 2022). Ahmet Cevizci ise

“öteki”ni kişinin kendi görüntüsü, kendini tanımlarken kullandığı belirleyici unsur olarak tanımlamayla tercih etmiştir (2005: 1295).

“Ben”, kişinin kendini tanımlaması ve ötekiden ayırması anlamına gelmektedir. Biz ise ben’in kendini tanımlarken ait olduğu veya ait hissettiği gruptur. Ben bireysel, biz ise çoğulluğu ifade etmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 307). Öteki ise “ben”e ait olmayana açıklamaktadır. “Ben” kendi özelliklerini ötekiler ile olan farklılıkları üzerinden tanımlamaktadır. Kendini referans noktası olarak gören birey, öteki’ni tanımlarken kendi özelliklerini norm olarak kabul etmekte ve bu tanımlama vasıtasıyla öteki ile olan sınırlarını da çizmektedir. Tam bu noktada Herkül Millas’ın öteki, “biz” tarafının bittiği yerde başlar, “biz” in dış sınırındır. Yani “biz” bir yerde “öteki”ne göre belirlenir sözü konuyu özetler niteliktedir (Millas, 2000: 7; akt. Çiftçi, 2006: 19-20). Öteki’nin hem içeride hem dışarıda varlık gösterdiği açıktır. Bir diğer ifadeyle ben’in kurucu unsuru öteki, öteki’nin kurucu unsuru ise ben şeklinde ifade edilebilir.

Literatürde öteki kavramının, kimlik gibi pek çok disiplinde pek çok farklı bakış açısı ile ele alınmasıyla birlikte tarihsel, kültürel, siyasal ve toplumsal olaylar neticesinde değişime uğradığı da görülmektedir. Ötekiliğin oluşmasında ilkçağlarda efendi-köle pratiği, orta çağda din anlayışı, aydınlanma döneminde³ ırk, 19. yüzyıl ile halk/ulus bilinci ve en nihayetinde 20. yüzyılda kültür etkili olmuştur (Onur, 2003: 256). Dolayısıyla öteki uzlaşa sağlanmış bir kavram olmamakla beraber tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler neticesinde değişim gösteren bir yapıya sahip olmuştur. 1980’li yıllardan sonra Batı’da, 1990’lar ile birlikte ise Türkiye’de gündeme gelen öteki kavramı özellikle Medeniyetler Çatışması tezi ve 11 Eylül saldırıları sonrasında doruk noktasına ulaşmıştır (Çiftçi, 2006: 8).

İnsan ilişkilerindeki temel faktörlerden biri kuşkusuz güç/egemenliktir. Bu bağlamda efendi-köle ilişkisi öteki’nin ortaya çıkışı olarak ifade edilebilir. Sümerler ve Akatlarda toplumsal üretim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte üretim için insanların köleleştirildiği bilinmektedir. Yine benzer şekilde Babil İmparatorluğu’nda da kölelik vasfı devam ettirilmiştir. Babil Kralı Hammurabi tarafından verilen kararlar neticesinde oluşan ve tarihin ilk yazılı kanunu olarak bilinen Hammurabi Kanunları⁴ köleliği yasal hale

³ Sanayi devrimi ve sömürgecilik faaliyetleri öteki tanımını değiştiren temel dinamiklerdendir.

⁴ İnsanı özelliklerinden dolayı farklılaştırarak tanımlayan ilk hukuki metin örneği Hammurabi Kanunlarıdır (Çiftçi, 2006: 32).

getirmiştir. Antik Yunan'da ise kölelik miras olarak devredilen bir mülkiyet hakkı olarak varlık göstermiştir. Bu köleler toprak ile birlikte efendilerine miras olarak devredilebilmiştir. Ben ve öteki arasındaki ayrımın en uç noktası Roma döneminde yaşanmıştır. Çağdaş yurttaşlığın temeli olarak görülen (Schnapper, 2005: 53) Romalılar köleleri insan olarak bile değerlendirmemiş ve bunu yasalaştırmak adına "köle kişi değildir" ibaresini hukuki metinlerine eklemiştir. Mısır toplumunda da benzer bir yaklaşım görülmektedir. Mısırlılar kendilerini şehirli oldukları gerekçesiyle insan olarak tanımlamış kendileri dışında kalanları ise ırk ve etnik bazda isimlendirmişlerdir (Çiftçi, 2006: 21-26).

Coğrafi Keşifler, Sanayi Devrimi, Ulus Devlet anlayışının yayımlaşması gibi dünya tarihinin seyrini değiştiren olaylar kuşkusuz öteki kavramı üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında üretim ve tüketim ilişkilerinde yaşanan gelişmeler sosyal sınıflar üzerinde de değişim sağlamış ve hiyerarşik statünün belirgin bir hal kazanmasına neden olmuştur. Feodal anlayıştan kapitalist düzene geçiş Batı'nın evrensellik ve küreselleşme vurgusunu kolaylaştırmıştır (Tunç, 2019: 29). Evrensellik bir noktada öteki'nin asimilasyonunu, toplumların homojenize edilmesine işaret etmektedir. Öteki hiyerarşik statü diziliminde aşağıda görülerek hakları yok sayılmaktadır. İnsanlık tarihinin ilk yıllarından bu yana öteki, tanımlamaları ve karşılıkları değişse de varlığını sürdürmüştür. Tarihsel süreçte ben'in güç ve köle sahibi, efendi, üst insan olarak tezahür edildiği; öteki'nin ise egemen olunan, sınırları olan, köle, alt insan olarak inşa edildiği görülmektedir. Çağın modernleşmesi öteki olana bakışı ne yazık ki değiştirememiştir. Yüzyıllar öncesinde köle, öteki olarak değerlendirilerek insan sıfatı ile dahi değerlendirilmemiştir. Zaman içerisinde öteki hukuk metinlerinde yer bulsa da toplumsal alanda hiyerarşinin en altında yer alan, ben'in tanımlaması üzerinden varlık gösteren dışlanmış kişi veya gruplar şeklinde tanımlanmaktadır.

Ben ve öteki kavramları soyut anlamıyla filozoflar ve düşünürler tarafından da açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle efendi-köle diyalektiğini ortaya atan Hegel'in öteki'ne bakışına yer vermek gerekecektir. Hegel, insanın kendi öz hakikatini nesnel bir hakikat haline getirmesi için yani insan olduğunun bilincine vararak kendini tanıması ve ardından kendini kabul ettirmesi için mücadeleyi şart koşmaktadır (Bumin, 2005: 35). Hegel'in bu yaklaşımına dayanarak kişinin özbilincinin varlığı için en az iki öznenin varlığı ve bunların saygınlık için hayatı pahasına mücadele halinde olması gerektiği

söylenmelidir (Onur, 2003: 263). Ancak yaşamın devamlılığı için mücadelenin taraflarından biri tutumunu değiştirerek karşısındakinin de bir özbilinç olduğunu kabul etmelidir. Aksi takdirde mücadele eden gruplar birbirini yok edecek ve kabul edilme ilkesi imkânsızlaşacaktır (Bumin, 2005: 36-38). Hegel'in efendi-köle diyalektiğince bahsi geçenleri yorumlamak gerektiğinde; kendi varlığını kabul ettirmek isteyen efendinin saygınlık amacıyla kölenin hayatını bağışlayarak yalnızca özerkliğini ortadan kaldırması gerektiği belirtilmelidir. Bu bağlamda efendi köle tarafından kabul edilecek, köle ise kabul edilmekle yetinecek böylece efendi-köle diyalektiği ortaya çıkacaktır. Görüldüğü üzere Hegel için efendi ancak köle ile olan ilişkisine dayanmaktadır. Buradaki ilişkinin amacı tamamıyla ben/biz inşasının sağlanmasıdır. Herhangi birinin var olmaması mücadeleyi imkansızlaştıracağından efendi ve köle de söz konusu olmayacaktır.

Hegel felsefesinin önemli isimlerinden biri olan Levinas için öteki *başka* olandır. Ben yalnızca başkalarıyla ilişki içindeyse varlık gösterebilmektedir. Ben ve başka (öteki) arasındaki ilişki yok olduğunda ben ve başka'nın da yok olacağından bahsetmektedir. Hegel tarzı diyalektik temelli bir anlayışı benimseyen Levinas ben'in bir kimlik ve kişilik inşa etmesini öteki'nin varlığına ve öteki ile olan ilişkisine dayandırmaktadır. Aynı şekilde öteki'nin varlığı da ben'in varlığı ve ben ile olan ilişkisine bağlı olmaktadır (Efil, 2016: 61). Efendiyi kölenin kölesi; köleyi ise efendinin efendisi olarak tanımlayan Levinas'a göre ben ve öteki kültüre, cinsiyete, topluma göre oluşmamaktadır. Bu ölçütlerin ben ve öteki üzerinde sadece etkisi olduğunu savunmaktadır (Onur, 2003: 264). Buradan hareketle Levinas'ın öteki algısının kültürden uzak soyut bir anlayışa dayalı olduğunu söylemek mümkündür.

Hegel, ben ve öteki arasında hayatta kalmak amacıyla gerçekleşen mücadeleye dikkat çekmiştir. Ancak Levinas ne öteki ile bu mücadeleyi ne de öteki'nin içeride eritilmesine dayalı olan yaklaşımı kabul etmektedir. Levinas'a göre öteki, ben'in varlığı için zorunludur ve bu açıdan öteki ben'e göre üstündür. Bu sebeple Batı felsefesinin aynılaştırma üzerinden inşa ettiği felsefi geleneği eleştiren Levinas için mücadele veya eritme metotları geçerli olmayacaktır. Aslolan ben'in öteki üzerinde egemenliğini sağlayarak öteki'nin sınırlarının çizilmesidir (Gültekin, 2020: 77 & Onur, 2003: 266).

Levinas aynılaştırma, asimile etme, homojenleştirme gibi yöntemler ile ötekilik hakkının yok edildiğini düşünmektedir. Modern Batı felsefesinin ben merkezci bir anlayışla

öteki'ni yok saymasını eleştiren Levinas ötekine saygıyı önemsemektedir. Çünkü asimilasyon ve aynılaştırma politikasının hüküm sürdüğü bir toplumda ben söz konusu değildir (Semerci, vd., 2017: 9). Bir diğer ifadeyle öteki ben'in içinde yer almaktadır. Öteki'nin bu tür politikalar ile yok edilmesi aslında ben'in yok edilmesi ile sonuçlanacaktır. Ek olarak Hermenötik yaklaşımın öteki'ni anlama düşüncesini bir noktada öteki'nin varlığına son verme olarak değerlendiren Levinas, bu fikrin önyargıların olumlanmasından başka bir şey olmadığını ileri sürmektedir. Çünkü ben ve öteki arasında sürekli olarak bir gerilim hali söz konusudur (Kaya, 2014: 16). Böylesi bir ortamda öteki'ni anlamak, empati yapmak Levinas'ın düşünce dünyasında mümkün görülmemektedir. Bu doğrultuda ben'in oluşması için Levinas, öteki'ni anlamak yerine başkalığına saygı duymayı önemsemektedir. Aksi durumda öteki ile birlikte ben'in yok olacağı düşüncesini savunmaktadır.

Toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde Modern Batı paradigmasının ben ve öteki'ne yaklaşımı önemli olmuştur. Batı felsefesinin ben-öteki ilişkisine bakışını üç yaklaşım altında toplamak mümkün olacaktır. İlk olarak Batı paradigmasında ben ve öteki kabul edilir ancak iyi, güzel, değerli gibi olumlu ifadeler ben'e yüklenirken; çirkin, kötü, tehlikeli şeklindeki negatif söylemler öteki'ne atfedilmektedir. Yani öteki tehdit unsuru olarak tasvir edilerek ben ve öteki arasında bitmek bilmeyen bir çatışma ilişkisi yaratılmaktadır. İkinci olarak öteki ben'in varlığı karşısında yok edilmektedir. Ben egemen, üstün olan olarak tezahür edilmektedir. Levinas tam bu noktada Batı felsefesini eleştirerek ben'in öteki ile varlık gösterdiğine dikkat çekmektedir. Son olarak Modern Batı paradigmasında ben ve öteki'nin varlık iddiası evrensellik söylemi ile zayıflatılarak aynılaştırma politikası inşa edilmek istenmektedir (Özensel, 2020: 374-375). Levinas bahsi geçen Modern Batı felsefesinin yayılmacı egolojik felsefesine karşın öteki'ne saygıyı temel alan ve öteki'nin yaşam alanının işgal edilmesi suretiyle kimlik oluşumunu reddeden bir yaklaşımı benimsemiştir (Kaya, 2014: 18).

1908 yılında yayınlanan "The Stranger" isimli makalesinde Simmel yabancıyı zaman, mekan ve hareketlilik açısından tanımlamaya çalışmaktadır. Yabancı bugün gelen, yarın kalan; daha ileri gidemeyecek olsa da hareket özgürlüğü olmayan potansiyel gezgin olarak tanımlanmaktadır (Nizam ve Gül, 2019: 99). Potansiyel gezgin olarak tanımlanan yabancı'nın ben ile ilişkisine dikkat çeken Simmel, sosyal bağın niteliğini anlamak için yabancı ile ilişkinin/etkileşimin analiz edilmesinin altını çizmektedir. Simmel sosyal

ilişkilerin evrimsel sürecini analizde yabancı olana doğru açılma veya dışa doğru bir kaymanın varlığından söz etmektedir. Bunu üç aşamada ele alan Simmel için ilk kısım insanlığın ilk çağlarıdır. Burada gruplaşmalar küçük, grup içi bağlılık yüksek ve dış gruba karşın sınırlar net bir biçimde belirgin olmakla birlikte yabancı düşman olarak görülerek dışarıda bırakılmaktadır. İkinci aşamada gruplar dışarıya açılmaya başlamaktadır. Dış dünya ile grup arasında yabancı eşliğinde ilişki kurulmaktadır. Son aşamada ise gruplar tam anlamıyla açılarak birbiri ile karışmaktadır. Bu noktada yabancı hem içeride hem dışarıda varlık göstermektedir ancak ilk aşamada olduğu gibi yabancı yeniden düşman olarak algılanmaktadır (Bilgin 1994: 42-43 & Selçuk, 2011:248).

Simmel yabancı ile ilişkiyi dört faktöre bağlamaktadır; yakınlık-uzaklık, hareketlilik, objektiflik ve soyutlamadır. Yakınlık-uzaklık yabancı ile olan benzerlik ve farklılıklara işaret ederken hareketlilikte yabancı, bir kökene sahip olan kişi olarak değil yalnızca ticari bir işlev olarak görülerek yabancı grubu yeni bir hareketlilik kattığı ifade edilmektedir. Objektiflik değişkeninde yabancı, grup norm ve değerlerine bağlı olmadığından özgürdür ve bu özgürlük grubun kendini sorgulamasına neden olmaktadır. Son noktada ise soyutlama yer almaktadır. Yabancı olan gruba göre daha soyut ve genel olarak gruba uygun görülmemektedir (Bilgin, 1994: 44). Görüldüğü üzere Simmel yabancıyı, kendimiz/grup ile öteki/yabancı arasındaki bir tür ilişki biçimi olarak tezahür ederek sınıflandırmaktadır. Mesafe temelinde bir ilişkiyi temel alan Simmel'e göre grubun içe bağlılığı yabancı ile ilişkiyi şekillendirmektedir. İçe bağlılık yüksek olduğu takdirde yabancı dışarı itilerek düşman olarak nitelendirilmektedir. Ancak bağlılık düşük olduğu takdirde yabancı bir amaca dayalı ve sınırlı olarak gruba dahil edilebilmektedir. Öteki'yi yabancı olarak tanımlayan Simmel'e göre uygarlaşma süreci boyunca bireylerin birbirlerinden uzaklaştığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle sosyal ilişkilerin yabancıya kaydığını yani bireyselliğin azalarak yabancı ile diyalogun ve sınırlı da olsa yabancı grubu dahil edilişinin artışına dikkat çekilmektedir.

Descartes'in "**Düşünüyorum öyleyse varım**" önermesi felsefe geleneğindeki en meşhur önermelerden biri olarak bilinmektedir. Öyle ki Hegel de ilk çağdaş filozof olarak kabul ettiği Descartes'in düşünceden hareket etmesini ve buna bağlı olarak öznelliğe odaklanmasını önemsemektedir (Bumin, 2005: 103). Öteki kavramı Descartes'in

cogito⁵'su ile ele alındığında monolog bir süreçten bahsetmek gerekecektir. Ben, kendi ile yaptığı içsel diyalog sonucunda oluşmaktadır. Bu durum ben'i hayattan ve toplumdan kopuk, kendi iç dünyasında varlık gösteren soyut, metafizik temelli bir anlayışa yöneltmektedir. Bu noktada yalnızca ben söz konusu olmaktadır. Descartes felsefesinde diyalog söz konusu olmadığından öteki ve ben-öteki ilişkisinden bahsetmek de mümkün olmayacaktır (Efil, 2016: 60). Bu minvalde Descartes'in ben-öteki algısının Hegel, Levinas, Taylor gibi düşünürlerden farklı bir düşünsel yapı ile açıklandığı belirtilmelidir. İnsan kadar eski bir geçmişe sahip olan sözün diyalog olabilmesi tek başına mümkün değildir. Söz ancak insan-insan ilişkisinden doğmaktadır. Bu nedenle Hegel, Levinas ve Taylor ben ve öteki oluşumunu birbirinin varlığına, karşılıklı diyaloga ve etkileşime dayandırmaktadır. Burada hayat ve gerçeklik temelinde somut bir yaklaşım ön plana çıkarılmaktadır. Descartes ve Husserl ise ilişkisizliğe odaklanmakta hatta Descartes ilişkisizliğinde ötesinde sadece ben'in varlığından söz etmekte ve öteki kavramından hiç bahsetmemektedir.

Fenomenoloji bilimsel olarak, dünyayı anlama ve anlamlandırma sürecine ben'in dışında öteki olanı da bir şekilde dahil eden ilk yaklaşım olması hasebiyle büyük öneme sahiptir. Özne dışındaki nesnelerinde değerlendirilmesini hedeflemesi açısından yeni bir düşünsel metot olarak Edmund Husserl tarafından literatüre kazandırılmıştır (Çiftçi, 2006: 12). Diğer kişi veya gruplar ile olan farklılıklar öteki'nin tanımlanması noktasında da önem arz etmektedir. Farklı olanın tanımlanan nesne parantezinin dışında tutulması öteki veya ötekileştirmenin ilk örnekleri olarak görülmektedir. Fenomeni belirlemek için Husserl nesnesini paranteze alarak parantez dışında kalanları öteki olarak adlandırmaktadır. Bir diğer ifadeyle parantezin içindekiler özne/ben grubunu, dışındakiler ise nesne/öteki grubunu oluşturmaktadır. Husserl'in bu yaklaşımı ile felsefe alanında ilk kez özne ve nesne arasına sınır koyulmuştur. Husserl öncesi yaklaşımlarda farklı olan ayırt edilmeksizin aralarındaki ilişki biçimlerine odaklanılırken Husserl ile özne ve nesne arasına sınır çizilerek bu ilişki ortadan kaldırılmıştır (Çiftçi, 2006: 9-10). Kimlik ve kimliğin inşası sürecinde de sıklıkla karşılaşılan öteki kavramının esasen özne ve nesne arasındaki bir ilişki biçimine dayandıran anlayışın aksine Husserl, parantez yaklaşımı ile özne ve nesne arasına sınır çizerek ilişkiye değil ilişkisizliğe odaklanmaktadır.

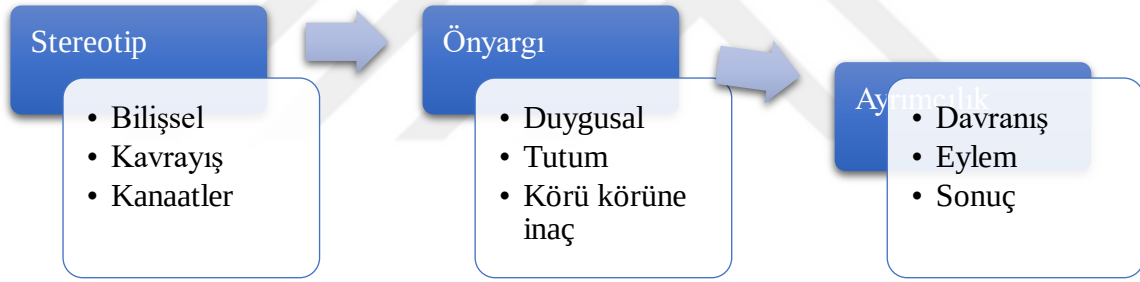
⁵ "Düşünüyorum öyleyse varım." (Descartes, 2013: 14).

1.4.Hiyerarşik Statü İnşası: Ötekileştirme

Ben ve öteki cinsiyet, sınıf, siyaset, toplum, ekonomi, kültür, coğrafya gibi unsurlardan etkilenmekte ancak tek başına bu unsurlardan oluşmamaktadır. Ben ve öteki'nin soyut kavramlar olduğunu kabul ederek bahsi geçen faktörlerin sadece bir etki yarattığını ve ben ve öteki'yi açıklamada yetersiz kaldığını ifade etmek gerekmektedir. Ben ve öteki ancak ve ancak birbiri ile varlık gösterebilen, birbiri ile muhatap, tamamlayıcı işlevi bulunan, zıtlıklara dayalı iki öge olarak tanımlanabilir. Bu iki öge arasındaki ilişkiden ziyade ilişkinin tanımlanması (Onur, 2003: 259) öteki/ötekileştirme gibi kavramları doğurmaktadır. Ben ve öteki arasındaki benzerlik ve farklılıklar ben ve öteki arasındaki ilişkiyi şekillendirmektedir. Şöyle ki iki grup arasındaki benzerlikler yakınlaşmaya dayalı bir ilişki biçimi oluştururken; farklılıklar ayrılmaya, dışlamaya, ötekileştirmeye neden olacaktır. Ancak farklılıkların farkındalığını sağlayan bir toplumda öteki kültürel çeşitlilik olarak kabul görecektir (Onur, 2003: 256). Aksi durumda ise yani iki grup arasındaki farklılıkların vurgulanması ve bu farklılıklara negatif değer yüklenmesi öteki'nin tehdit ve tehlike olarak görülmesini sağlayacaktır. Bu ise diğer grubun dışlanması, ötekileştirilmesi ile sonuçlanacaktır. Bu durumun engellenmesi veya azaltılması ise ancak öteki'nin tanınması, anlaşılması ve bilinmesi ile mümkün olmaktadır.

Öteki'nin tanımlanması ve tanınması süreci olarak ötekileştirme hiyerarşik statü bakımından aşağı kurgulama, aşağılama, mesafeli davranma, dışlama, ayrımcılık gibi sonuçlara sebebiyet veren bir kavram olarak ele alınabilmektedir (Selçuk, 2011: 44). Ötekileştirme sürecine giden birey güvensizlik, bilinmezlik gibi nedenlerle ötekine olumsuz değer atfederek kendi kimliğini tanımlamayı ve korumayı amaçlamaktadır. Toplumsal alanda bireyler kendi kimliğini yüceltmek ve korumak amacıyla (Bilgin, 2007: 197) ırk, etnisite, dil, din, ten rengi, cinsiyet, fiziksel özellik, siyasi görüş, ideoloji gibi pek çok farklı temele dayalı olarak ötekileştirme sürecine girmektedir. Bireyin amacı doğrultusunda ötekileştirmeyi ayrıştırıcı, hiyerarşik bir statü inşası olarak ifade etmek mümkündür. Bilişsel/kavrayış safhası olarak da ifade edilebilen ilk aşamada birey olan öteki ile olan farklılıklara odaklanarak bazı stereotipler (kalıpyargılar) geliştirmektedir. Stereotipler beklentilere yönelik oluşturulan şemalar şeklinde tabir edilmektedir (Semerci vd., 2017: 29). Bunlar genellikle iç grup için değerli, üst sınıf, güçlü olan gibi olumlu duygulara karşılık gelirken; öteki olan dış grup için ahlaki açıdan zayıf, alt grup, yetersiz,

güvenilmez şeklinde olumsuzluğu açıklamaktadır (Semerci vd., 2017: 59). Bu olumsuzlama sürecinin ardından birey öteki ile ilgili sahip olduğu stereotiplerle önyargılarını oluşturmaktadır. Önyargı öteki hakkında verilen peşin bir karara varma durumudur ve genellikle bireyden ziyade gruba atfedilen olumsuz kararları ifade etmektedir (Bilgin, 1994: 172). Tıpkı stereotipler gibi kendi grubunu yüceltmek, sosyal farklılaşmayı inşa etme amacını taşımaktadır. Ancak bireyin grup içinde kalma dürtüsünün tek sebebi öteki'nin tehditkar ve tehlikeli olması değildir. Aidiyet duygusu kişiye konfor alanı tanımaktadır ve bu birey için daha az çaba rahatlık sağlamaktadır (Allport, 2016: 49). Bu doğrultuda birey konfor alanını muhafaza etmek amacıyla benmerkezci ve grup merkezci⁶ bir yaklaşımla öteki'nin tüm davranış ve eylemlerini kusur olarak değerlendirmekte ve bunları abartarak reddetmektedir. Birey daha çok inanç ve duygusal bir eğilim olarak görülen önyargılarını davranışa dönüştürdüğü takdirde ayrımcılık yapmış olacaktır. Bir diğer ifade ile stereotipler ve önyargılar karar verme mekanizmasını etkilediğinde ayrımcılık gerçekleşecektir.



Şekil 1: Ötekileştirmeyi Destekleyen Mekanizmalar/ Ötekileştirme Sürecinde Etkili Olan Dinamikler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birey diğer gruplar ile yaptığı karşılaştırma sonucu farklılıklara negatif anlamlar yükleyerek onları bir tehdit unsuru olarak algılamaktadır. Bireyin farklılıklar üzerinden gerçekleştirdiği ve ben dışındaki herkesin olumsuz değerler ile bağdaştırıldığı bu algılama ötekileştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Özensel, 2020: 370). Bahsi geçen süreçte bireye yardımcı olan bazı dinamikler Şekil 1’de ele alınmaktadır. Bireyin bilişsel açıdan

⁶ Benmerkezci ve grup merkezci yaklaşım felsefe geleneğinde solipsizm olarak ifade edilmektedir. Kendine bağımlı olma, dünyanın kendi etrafında döndüğünü düşünme, gerçeği yalnızca kendi algılamalarına göre şekillendiren anlamına gelmektedir (Karşlı, 2012: 61-62).

öteki'ni genellemesi ve buna dayalı kanaatleri stereotipleri oluşturmaktadır. Bu kanaatler olumsuz bir yaklaşıma, kötü duygu ve düşüncelere dönüştüğünde önyargılar devreye girmektedir. Ardından son aşamada önyargıların etkisiyle ortaya çıkan davranış ve eylemler ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır. Ben ve öteki arasındaki her çatışma eylem demek değildir. Eylem düşüncelerden hareketle tasarlanarak diğer kişi veya nesnelere yöneltilen etkinliktir (Gasset, 1999: 48). Bir olayı, durumu, kişiyi, grubu nasıl kavradığımız duygularımızı, duygularımız ise eylemlerimizi şekillendirmektedir. Kuşkusuz bu durum farklılıkların bir arada yaşamasına engel olmakla birlikte öteki'nin tehlike ve tehdit olarak algılanmasına, karşılıklı düşmanca bir yaklaşımın benimsenmesine ve gruplar arası çatışmalara ve en nihayetinde toplumsal yapının bozulmasına zemin hazırlamaktadır.

1.5. Kesin İnançlar: Önyargı ve Sonuçları

Latince **praejudicium** kelimesinden türeyen (Allport, 2016: 34) peşin hüküm anlamına karşılık gelen ve ötekileştirmenin en önemli dinamiklerinden biri olan önyargı bir kişi, nesne, bilgi, olay karşısında gelişen duygusal tutum olarak açıklanmaktadır. Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde herhangi bir konu, kişi, grup veya olaya dair yargıda bulunmak için gereken araştırmayı yapmadan fikirleri değiştirecek nitelikte olan hükümler şeklinde tanımlama yapılmaktadır (Demir ve Acar, 2005: 316-317). New English Dictionary sözlüğü önyargıyı “**bir kişi veya şey hakkında fiili deneyim olmadan veya fiili deneyim öncesine dayanan lehte ve aleyhteki duygular**” şeklinde açıklamaktadır (akt. Allport, 2016: 35). Göregenli ise önyargıyı leh ve aleyh kısmının aksine iyi veya kötü bir yargı içermeyen, kanıt, deneyim veya bir bilgiye dayanmayan **ön fikir** şekilde kavramsallaştırmaktadır (2013: 22). Gordon W. Allport ise Önyargının Doğası isimli eserinde yeni bir bilgi ile karşılaşan birey eğer ki gerekli incelemeyi, araştırmayı yapmadan, bu yargılardan vazgeçmek yerine kabul etme yolunu tercih ederse önyargı oluşmuş olacaktır der (2016: 38). Allport önyargıyı daha net ve kısa bir tabirle yeterli dayanak olmadan diğer kişiler hakkında olumsuz düşünme şeklinde özetlenmiştir (2016: 35). Önyargı burada ifade edildiği üzere yalnızca olumsuz düşünce demek değildir. Nadiren de olsa olumlu önyargılar söz konusu olabilmektedir. Olumsuz önyargıyı antipatik olumlu önyargı ise sempatik kavramları ile düşünülebilir (Paker, 2013: 42).

Kabul etmek gerekir ki literatürde de günlük yaşantıda da önyargı olumsuz düşünce ile eşleştirilmektedir.

Literatürde farklı önyargı tanımlamaları bulunsa da temelde iki ögenin yer aldığı görülmektedir. Tanımlarda asılsız/temelsiz yargı ve güçlü bir duygulanıma işaret edilmektedir (Quillian, 2006; akt. Parker, 2013: 42). Bir kişi, grup, olay veya durum karşısında inşa edilen asılsız kanaatler olarak tabir edilebilen stereotipleri Allport **“bilmediğimiz bir şeye kanca takma”** olarak ifade etmektedir (2016: 35). Ancak önyargı sahibi kişi için durum aksi yönündedir. Kendi yargısını haklı çıkarmak amacıyla kişi yeterli temeli olduğuna inanarak düşüncesinin kesinliğini vurgulayacaktır. Fakat bu yargılar kişinin bireysel fikirlerinden ziyade içinde bulunduğu çevreden edindiği genellikle çarpıtılan, yetersiz temele dayanan fikirlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla irrasyonel ve herhangi bir dayanağı önyargılar sıradanlaştıkça fark edilmesi de zorlaşacaktır.

Birey günlük yaşantısında dünyayı anlama ve algılama amacıyla kişileri, nesneleri, olayları veya durumları kategorize etmeye meyletmektedir. Bu kategorizasyonu yaparken içinde bulunduğu çevreden kuşkusuz ki etkilenmektedir. Buradan hareketle önyargıyı düşünciyi engelleyen bireyin içinde bulunduğu çevre ve toplumdan edindiği kanaatler şeklinde tanımlamak mümkün olacaktır. Kişi bu yargıları araştırmadan kabul ederek bir olay, kişi, durum hakkında sahip olduğu savları devreye sokmaktadır. Bu doğrultuda bireyin karşılaştığı kişi, olay veya durumlar karşısında nesnel bir değerlendirme yapabilmesi olası görülmemektedir.

Önyargı konusunda ilk kapsamlı çalışmaları yapan Psikolog Gordon W. Allport (Parker, 2013: 42) için önyargılar kişileri çocuksu, bastırılmış, saldırgan yönleriyle ön plana çıkarmaktadır. Önyargılar kişilerin zihinsel süreçlerine işaret etmektedir. Öyle ki geçmişinde güvensizlik duygusunu yoğun yaşamış kişilerin önyargılı bireyler olma olasılığı daha yüksektir. Bu kişiler arası ilişkilerin çatışmaya sürüklenmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise kişi güven, otorite, disiplin ve hiyerarşi arayışına girmektedir (Schnapper, 2005: 131). Adorno’da Allport’a benzer şekilde otoriter kişilik meselesi üzerinde durarak önyargının bireyin geçmişinden gelen çözülmemiş çatışmalara bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Adorno ve Allport’un çıkarımlarından hareketle kişiliğin önyargı üzerindeki etkisi bir gerçektir. Ancak Adorno’nun Otoriter Kişilik

Kuramı'na göre birey kişiliği inşa edilirken içinde bulunduğu sosyal yapıdan bağımsız olmamakla birlikte bu inşada asıl olanın kişisel yaşantı olduğu ifade edilmektedir (Göregenli, 2013: 27).

Önyargının yalnızca kişiliğe dayalı oluştuğunu söylemek yanlış olacaktır. Allport önyargı ile ilgili bütünü görebilmek için hem durum, mekan, tarih, kültür gibi etmenleri hem kişisel süreçlerin dahil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Schnapper, 2005: 139). Allport önyargı oluşumunun altı farklı yaklaşım çerçevesince irdelenmesini tavsiye etmektedir. Tarihsel yaklaşım, sosyokültürel yaklaşım, psikodinamik yaklaşım, durumsal yaklaşım, psikodinamik yaklaşım, olgusal yaklaşım ve nihayet kazanılmış itibar yaklaşımları ile önyargı oluşumunun bütünsel açıdan ele alınabileceğini belirtmektedir (Devrani, 2017: 934-935). Buradan hareketle önyargıyı hem birey hem toplum açısından şekillenen ve tek bir unsur ile açıklanamayacak düzeyde girift, katmanlı bir kavram olarak ifade etmek gerekecektir. Kişisel önyargının temeli bireyin çocukluk çağından itibaren özellikle aileden edindiği bilgiler ve aile içinde yaşadığı deneyimlerle atılmaktadır. Ardından toplumsal hayatın içine giren birey yeni önyargılar ile tanışarak toplumsal ilişkilerini şekillendirmektedir. Bu ilişki genellikle olumsuz yönde seyreterek ötekileştirme, dışlama, ayrımcılık, bir arada yaşamın reddi, gruplar arası çatışma gibi sonuçlarla hiyerarşik statüyü inşa etmektedir. Özetle; önyargılar sonucunda oluşan öteki ayrımcılığa maruz kalarak bu hiyerarşik yapıda öteki olanı ötekiliği mahkum etmektedir.

Bireyler öteki olana karşı güven, hiyerarşi, otorite, disiplin sağlamak amacıyla bazı zihinsel, duygusal ve eylemsel süreçler gerçekleştirmektedir. Zihinsel sürecin ilk aşamasını kalıpyargılar oluşturmaktadır. Kalıpyargı kavramı ilk kez Lipmann tarafından kullanılmıştır. Lipmann için kalıpyargı sosyal sınıfları betimleyen beyindeki resimleri ifade etmektedir (Madran, 2013: 32 & Devrani, 2017: 931). İnsanı amatör bir psikolog olarak tanımlayan Hamilton, Sherman ve Ruvolo bireyin insan davranışlarına olan merakına vurgu yapmaktadır. Amatör psikolog olan insan kalıpyargılar rehberliğinde insan(lar)ın gelecekte nasıl davranacağına dair beklentiler oluşturmaya başlamaktadır (akt. Madran, 2013: 33). Daha basit bir dille ifade etmek gerekirse kalıpyargılar bir grubun ve grup üyelerinin sahip olması gereken nitelik ve davranışlara yönelik beklentilerdir. Kadın elinin hamuruyla erkek işine karışmaz, çocuklar her söz karışmaz, büyüklerin yanında ayak ayak üstüne atılmaz (Madran, 2013: 33) gibi örnekler bir kültür içerisinde bir gruba atfedilen özellikler yani beklentilerdir. Çocukların, kadınların veya

özellik atfedilen diğer gruplar bu kalıpyargılara dayalı olarak davranışlarını şekillendirmektedir.



Şekil 2: Kanaatlerin Ayrımcılığa Dönüşümü

Kaynak: Paker, 2013: 43

Şekil 2’yi detaylandırmadan önce kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Bireyin bir grubu sevmediğini dile getirmesi önyargı, sevmeme nedeni ise kalıpyargıyı, sevmediği gruba karşı gerçekleştirdiği her türlü olumsuz eylem ise ayrımcılığı ifade edecektir (Ersoy, 2018: 118). Bir örnek ile ele almak gerekirse; akıl hastasının şiddete meyilli olduğu düşüncesi bir kalıpyargıdır. Bu kanaate dayalı olarak duygunun devreye girmesi sonucu birey akıl hastalarından korktuğu ifade ettiğinde önyargı, akıl hastalarından korktuğu için onları işe almaması ise ayrımcılıktır. Kalıpyargı ve önyargının karar mekanizmasını etkilemesi sonucu gerçekleşen tüm eylemler ayrımcılık olarak ifade edilmektedir.

Kalıpyargı ve önyargı literatürde aynı kavramlarmış gibi görünse de aslında birbirinden farklı ama birbirinin tamamlayıcısı iki kavramdır. Ötekileştirme sürecinin dinamiklerinden biri olan stereotiplere güçlü bir duygulanım eklendiğinde önyargı oluşmaktadır (Paker, 2013: 42). Kalıpyargı sarışınlar aptaldır, Araplar haindir, kadınlar matematikten anlamaz gibi bireyin daha çok öteki ile ilgili kanaatlerinden oluşan zihinsel bir sürece işaret etmektedir (Semerci vd., 2017: 27 & Ersoy, 2018: 118). Önyargı ise bu kanaatlere yüklediğimiz güçlü duygulanım sonucunda oluşan yargıları ifade etmektedir.

Bu yargılar neticesinde biz’e olumlu değerler atfederek yüceltme söz konusu olurken öteki olana alt grup muamelesi yapılarak negatif değerler ithaf edilmektedir (Göregenli, 2013: 24). Van Dijk’te benzer şekilde önyargıyı ben ve öteki üzerinden ele almaktadır. Kimliğin farklılıklar temelinde öteki üzerinden inşa edildiğine dikkat çeken Van Dijk, olumlu özelliklerin biz’e, olumsuz özelliklerin ise öteki olana yüklendiğini belirtmektedir. Öteki olanın değersizleştirilmesini kalıp ve önyargılar ile meşrulaştırıldığını öne sürmektedir (Bolgün, 2022: 174). Schnapper önyargıyı yalnızca yanlış tanımanın bir

sonucu olarak tanımlamaktadır. Bireyler birbirlerini tanıdığı takdirde önyargıların ortadan kalkacağını savunmaktadır. Bu tanışmanın koşullarına dikkat çeken Schnapper ancak bireyler arası eşitlik söz konusu olduğu takdirde önyargıların zayıflayacağı kanaatindedir (2005: 136). Dolayısıyla farklı bir kimlik ile karşılaşan bir toplum veya birey için iki durum söz konusu olacaktır. Ya farklı olan kimlik tolere edilerek bir arada yaşama pratiği denenecek ya da önyargı ile grup üyelerinin aynılaştırılması neticesinde üyeler bireysel niteliklerinden soyutlanarak ötekileştirilecektir.

Önyargının eyleme dönüşmesi ise ayrımcılık olarak ifade edilmektedir. Yani önyargı bir tutum iken ayrımcılık bir davranıştır. Buradan hareketle önyargı ve ayrımcılık arasındaki bağı ortaya çıkarma amacıyla Merton dört farklı kategoriden bahsetmektedir; önyargılı olup ayrımcılık yapanlar, önyargılı olup ayrımcılık yapmayanlar, önyargılı olmayıp ayrımcılık yapanlar ve son olarak önyargılı olmayıp ayrımcılık yapmayanlardır. Ancak önyargı ve ayrımcılığın biçimi ve nedeni bilinmediği sürece Merton'un tipolojisi önyargı ve ayrımcılık arasındaki bağı açıklamada yetersiz kalacaktır (Schnapper, 2005: 144). Bir başka ifadeyle tutumlar kuşkusuz davranışları etkilemektedir ancak nedeni ve şekli konusunda bilgi veremeyeceğinden davranışları açıklamada tek başına yeterli görünmemektedir.

Baskın grup öteki olanı olumsuz değerler ile damgalamaktadır. Damgalamayla birlikte öteki grup hakkında kalıpyargılar üreterek o grubun tüm üyelerini aynılaştırmaktadır. Eğer damgalanmış bireyler atfedilen özelliklere uygun davranışlar sergilerse herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Eğer bu kişiler aksi bir eylemde bulunursa ayrımcılık ortaya çıkmaktadır (Çayır, 2013: 11-13). Ayrımcılık önyargı ve ötekileştirmenin bir sonucudur. Kalıp ve önyargılar neticesinde ayrımcılığa maruz kalan öteki veya öteki grupları hiyerarşik statüde aşağıda kurgulanarak değersiz görülmektedir. Ben ve öteki arasında iletişimi tam anlamıyla yok eden önyargılar neticesinde öteki olan toplumdaki görünürlüğünü de zaman içerisinde kaybetmektedir. Ve en nihayetinde öteki'ne yüklenen olumsuz söylemler meşrulaştırılarak ayrımcılık sıradanlaştırılır (Brown, 2017: 425 & Badamchi, 2015: 58-59; akt. Yardım ve Dalkılıç, 2018: 92). Ben için öteki bilinmez, tehdit, hiçbir şey ama her şey olabilecek olandır. Bu nedenle ben öteki'ni düşman kategorisine yerleştirmektedir (İnce, 2011: 181). Bu durum öteki'de farklı geri bildirimlere neden olmaktadır. Bazı öteki gruplarında yer alan bireyler üzerine yüklenen olumsuz değerleri veya damgalamayı içselleştirerek ona uygun davranışlar sergilemeye

başlamaktadır. Gruba atfedilen tüm kalıpyargıları, önyargıları ve ayrımcı davranışları kabul etmektedir. Kendini toplumsal alandan itilmiş hissederek iletişim ve etkileşimden kaçınmaktadır. Aslında, İnce bu durumu öteki'nin düşmanlaştırılmasıyla başlayan ve geri döndürülemez bir dönüşüm olarak tasvir etmektedir. Öteki kurnaz, gerici, medeni olmayandır. Tüm kötülüklerden, olumsuzluklardan öteki sorumlu tutularak bir nevi günah keçisi olarak açıklanmaktadır (İnce, 2011: 185-186 & Goffman, 2022: 32).

Robert Merton tarafından geliştirilen Kendini Gerçekleştiren Kehanet'i (KGK) bu noktada devreye girmektedir. Yanlış tanımlanan bir durumun gerçeğe dönüşmesi olarak tanımlanan KGK bir noktada beklenti etkisidir (Madran, 2013:35). Bu döngüyü örneklendirerek açıklamak yerinde olacaktır. Köylüler kaba insanlardır kalıpyargısı duygusal etkenler neticesinde önyargıya dönüşmektedir. Köylüleri sevmemesi bireyin önyargısını oluşturmaktadır. Birey onlardan kaçındığı takdirde köylülere ayrımcılık yapmış olacaktır. Köylüler bireyin bu tavrı neticesinde kaba olduğunu düşünmeye başlayacaktır. Dolayısıyla sevmeyeceğini düşünecek ve kendinden kaçındığını varsayacaktır. Bu nedenle köylüler de bu bireyden uzak kalarak bir döngü yaratacaktır. Bireyin zihin dünyasında başlayan bu kehanet duygular ve davranışlar neticesinde köylüye geçerek gerçeğe dönüşmüş olacaktır. Bu durum mesnetsiz olan kalıpyargı ve önyargılara zemin hazırlamaktadır. KGK bir noktada önyargıya sahip olan bireyin ayrımcılığa dayalı eylemlerini meşrulaştırdığı bir araç olarak değerlendirilebilir.

Ayrımcılık kişinin doğuştan sahip olduğu bir davranış değildir. Birey doğduğunda kendi benliğinin bile farkında değildir. Çevresindekileri kendine benzeyen ve benzemeyen şeklinde kategorize etmektedir. Toplumsal alana dahil oldukça diğerini etnisite, kültür, ırk, din, din gibi farklı özellikler açısından sınıflandırmaktadır. Bir diğer ifadeyle ayrımcılık doğuştan değil toplum ve iletişimde bulunduğumuz kişiler tarafından öğretilen bir davranış biçimidir (Tunç, 2019: 33). Ancak dünyayı anlama ve algılama amacı taşıyan insanın etrafındaki kişi, olay ve nesneleri kategorize etme eylemi ayrımcılığa olan meylini göstermektedir. Dayanışma, uyum, güvende hissetme, aidiyet gibi duygular kişiye psikolojik bir rahatlık sunarak gruplaşmayı meşrulaştırmaktadır (Kırmızıgül, 2019: 99).

Ayrımcılık önyargıyı eyleme geçirme olarak tanımlanmaktadır. Birey önyargıları neticesinde belli kişi veya gruba karşı antipati beslemektedir. Bazı kişiler antipati duygusunu saklayabilirken bazıları davranışları ile bunu karşıya yansıtmaktadır. Antipati

düzeyinin yoğunluğu arttıkça kişi karşı grup ve bireye yönelik eylemlerini de sertleştirmektedir. Allport düşük antipatik tutumun ve yüksek antipatik tutumun dönüşeceği eylemleri arkadan konuşma, uzak durma, ayrımcılık, fiziksel saldırı, ortadan kaldırma şeklinde derecelendirmiştir. En alt kademe olarak arkadan konuşma, kişinin öteki hakkında rahatça konuşması önyargılarını çevresi ile paylaşmasını ifade etmektedir. Önyargılı olduğu birey veya gruba karşı zarar vermeden sadece araya mesafe koyma eylemi yine düşük antipatik düzeye karşılık gelen uzak durmayı açıklamaktadır. Ayrımcılık kademesinde birey önyargılarını aktif biçimde davranışa dönüştürerek zararlı ayımlar yapmaktadır. Antipati düzeyi arttıkça öteki olana karşı eylemler de aynı doğrultuda sertleşmektedir. Fiziksel saldırı ve ortadan kaldırma olarak tabir edilen davranışlar öteki'ne karşı maksimum zararı amaçlamaktadır. Öteki'ne yönelik şiddet veya yarı şiddet fiziksel saldırı ile, katliam, linç etme, örgütlü ve resmi yollar ile öteki olana yönelik şiddet ise ortadan kaldırma şeklinde açıklanmaktadır (Allport, 2016: 44-45).

Reddetme, kısıtlama, ayrımcılık gibi eylemler öteki olanın damgalanmasına, ötekileştirilerek dışlanmasına neden olmaktadır. Bu durum öteki'nin temel hak ve özgürlüklerinden yararlanamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla ben'in öteki'ni insandışılaştırdığı çıkarımı yerinde olacaktır. Toplumsal gruplar arasındaki ayrımcılığın azaltılması aynı zamanda öteki'nin toplumsal alanda varlık gösterebilmesine de yardımcı olacaktır. Literatürde ayrımcılık, eşitlik fikri ile yoğun biçimde bağdaştırılmaktadır (Karan, 2013: 136). Ayrımcılığın temel nedeni olarak görülen eşitsizliğin önüne geçmek amacıyla uluslararası ve ulusal düzeyde hukuki düzenlemeler yapılmaktadır. Ayrımcılık ve dışlamanın azaltılması amacıyla yapılan hukuksal ilkelere dikkat çeken Göregenli'ye göre eşitlik ilkesi, ayrımcılık ve dışlanma sorunlarını tam anlamıyla çözmemektedir. Çünkü modern hukuk ilkelerinin toplumlar tarafından içselleştirilmesi o toplumdaki kültür, gelenek ve görenekler, norm ve değerlere göre değişiklik göstermektedir (Göregenli, 2013: 18-19). Allport ise ayrımcılıkla mücadele için gruplar arası ortak bir amaç ve işbirliği çerçevesince bağımlılığın sağlanmasını, gruplar arası eşit statünün tesis edilmesini, gruplararası temasın yakın ve uzun olmasını, otoritenin gruplara eşit davranış ve desteği vermesini şart koşmaktadır (Çayır, 2013: 14). Ancak bu dört unsur bir arada bulunduğu takdirde toplumda ayrımcılık azalacaktır.

Bahsi geçen durumlar göz önüne alındığında ayrımcılık sorunun derin, karmaşık ve zorlu bir yapısı olduğu görülmektedir (Göregenli, 2013: 62). Buradan hareketle ayrımcılıkla mücadelenin yalnızca hukuki metinler ile çözülebileceğini düşünmek yanlış olacaktır. Zira ulusal veya uluslararası hukuk metinleri toplumlarda belli başlı dinamikler çerçevesince farklı yorumlanmakta ve çeşitli şekillerde uygulanmaktadır. Bu nedenle tüm insanları eşit kabul eden ve temel hak ve özgürlüklere dayanan modern hukuk sistemi ne yazık ki günlük yaşam pratiklerine yenik düşerek yazılı olmaktan öteye geçememiştir. Ancak buradan yasaların insan davranışlarında değişikliğe neden olmadığı (Schnapper, 2005: 145) çıkarımı yapılmamalıdır. Vurgulanmak istenen ayrımcılık sorunun çözümünde yasalar tek başına yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla ayrımcılık meselesinin çözümünde birey, toplum ve yasalar arasında tutarlılık ve işbirliğini⁷ öngören Allport modelinin gerçek dünyaya daha uygun olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Uzun, meşakkatli ve karmaşık bir süreçte işaret eden Allport ayrımcılıkla mücadelenin imkansız olmadığını göstermektedir⁸.

1.6. Mahremiyet Sınırları: Sosyal Mesafe

Birey, kimliğini kişiliğin yanı sıra çeşitli toplumsal ve kültürel parametrelere dayalı olarak inşa etmektedir. Öteki olanı ırk, din, dil, mesleki statü, cinsiyet, yaş, ideoloji, yaşam şekli gibi özellikler üzerinden ayırarak kendini ve grubunu yüceltmektedir. Bu durum ise ötekine karşı kaygıya, mesafeli olmaya ve en önemlisi onu kendi varlığı için bir tehdit olarak görmeye itmektedir (Kırmızıgül, 2019: 99).

Birey için öteki belirsiz olanı ifade etmektedir. Belirsizliğin giderilmesi amacıyla zihninde kodlama ve kategorizasyon sürecini başlatmaktadır. Bu süreçte bireyin kişiliği ile birlikte toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasi ve tarihsel faktörlerinde devreye girdiği unutulmamalıdır. Zihninde beliren bu kodlamaların aktifleşmesi sonucunda birey,

⁷ Önyargı ve ayrımcılık ile mücadele de birey, toplum ve devletle birlikte kitle iletişim araçları da etkili olacaktır. Teknolojik gelişmeler neticesinde insanlar dünyanın diğer ucuna rahatça erişim sağlayabilmekte ve kolayca bilgiye erişmektedir. Ancak doğru bilginin sunulması veya araştırılması önem arz etmektedir. Aksi takdirde asılsız haberler toplumdaki önyargıyla birlikte gruplararası çatışmayı ve mesafeyi arttıracaktır (Göregenli, 2013: 250).

⁸ Literatürde inanç ve tutumların değişmesine yönelik gerçekleştirilen ve olumlu sonuçların yer aldığı çalışmalar mevcuttur. Mapheus Smith'in 1939 yılında, Remmers'in 1936 ve 1938 yıllarında ve F. Tredwell Smith ise 1943 yılında yaptığı çalışmalar alanın en başarılı çalışmaları olarak belirtilse de 1934'te Rosenthal ve 1938'de Sims'in benzer amaçlar ile çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir (Krech ve Crutchfield, 1965: 212-214).

hiyerarşik açıdan aşağıda kurguladığı öteki'ne karşı mesafeli olmaktadır (Sönmez, 2022: 60). Bu mesafeyi ölçme amacıyla Louis Leon Thurstone⁹, Rensis Likert¹⁰, Louis Guttman¹¹, Emory S. Bogardus gibi isimler farklı ölçekler geliştirmişlerdir (Krech ve Crutchfield, 1965: 230). Sosyoloji ve psikoloji alanında sıklıkla kullanılan bu ölçekler tutum ve kişilik özelliklerinin ölçülmesini amaç edinmektedir. Ancak çalışma, konusu gereğince Bogardus'un geliştirdiği, nihai amacı ve çıkış noktası farklı etnik ve ırk grupları arasındaki mesafeyi ölçmek olan (Schnapper, 2005: 141) Sosyal Mesafe Ölçeği'nin bu bölümde detaylandırılmasını uygun görmektedir.

1925 yılında Emory S. Bogardus, ırkçı tutumların ölçülmesi amacıyla **“Sosyal Mesafe Ölçeği’ni (Social Distance Scale)”**¹² geliştirmiştir. İlk kez 1926’da Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) insanların farklı ırk, din, dil gruplarına ait üyeler ile olan sosyal ilişkilerinin, kabul veya reddetme düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır (Bogardus 1959: 30 & Krech ve Crutchfield, 1965: 242). Bogardus bir sosyal gruba üye olan bireyin kendi dışındaki gruplar veya üyeleri ile olan hiyerarşik ilişkilerini, toplumsal sınıflar arasındaki ilişki ve sosyal farklılıklarını sosyal mesafe olarak nitelendirmektedir (Bogardus, 1959: 7-11). Burada sosyal mesafe bireyin gruplar ve grup üyeleri ile olan ilişkileriyle beraber gruplar arası ilişkilere ve farklılıklarına odaklanan bir kavram olarak vurgulanmaktadır. Gruplar arası sosyal ilişkilerde itme ve çekme duygularını ölçmek isteyen Bogardus’a göre kişiler veya kişi ile grup arasındaki sempati düzeyi sosyal mesafe olarak tanımlanmaktadır (Schnapper, 2005: 141). Aşağıda Bogardus’un sempati düzeyinden antipati düzeyine doğru sıraladığı Sosyal Mesafe Ölçeği yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle ölçek

⁹ “Çift Mukayese Metodu” olarak da bilinen “İkili Karşılaştırmalarla Ölçekleme”, Thurstone tarafından 1927 yılında geliştirilmiştir (Krech ve Crutchfield, 1965: 246-247). Thurstone’un yönteminde katılımcılara iki farklı yargı verilerek birini diğerine tercih etmeleri istenmektedir (Güler vd., 2018: 34).

¹⁰ “Dereceleme Toplamlarıyla Ölçekleme” Tekniği en bilinen adıyla “Likert Tipi Ölçekleme” ye R. Likert tarafından 1932’de yayınlanan *A Technique for the Measurement of Attitudes* isimli eserde rastlanılmaktadır. Tutum ve duygu, inanç, davranış gibi bileşenlerin ölçülmesi amacıyla katılımcıya çeşitli ifadeler yöneltilerek bu yargılara katılıp katılmama derecelerini belirtmeleri istenmektedir (Tosun, 2021 & Krech ve Crutchfield, 1965: 239).

¹¹ L. Guttman İkinci Dünya savaşı esnasında askerlerin moral düzeylerini tespit etmek amacıyla yaptığı çalışmalar neticesinde “Birikimli Ölçekleme Tekniği”ni geliştirmiştir. Bu ölçekte katılımcının bir konu hakkındaki tutarlılığına odaklanılarak evet-hayır, katılıyorum-katılmıyorum şeklinde ikili cevap maddeleri sunulmaktadır. (Tosun, 2021 & Hoşgörür, 2014: 349).

¹² Çalışmada “Sosyal Mesafe Ölçeği” adıyla kullanılan ölçeğe literatürde “Toplum Mesafe Ölçeği” (Schnapper, 2005), “Bogardus Ölçeği” (Hoşgörür, 2014) “İçtimai Mesafe Mikyası” (Krech ve Crutchfield, 1965) olarak rastlamak mümkündür.

1. Onu evlilik yoluyla yakın akrabalığı kabul ederim,
2. Onunla arkadaşlığı kabul ederim,
3. Onunla aynı iş yerinde çalışmayı kabul ederim/onu işe kabul ederim,
4. Onu komşum olarak kabul ederim,
5. Onu ülkemde vatandaş olarak kabul ederim,
6. Onun ülkemde sadece ziyaretçi olarak kalmasını kabul ederim,
7. Onun ülkeme yerleşmesini/yaşammasını kabul etmem (Bogardus, 1959: 31).

Yakın bir toplumsal ilişkiyi benimseme eğiliminden uzak bir toplumsal ilişkiden kaçınma eğilimine (Hoşgörür, 2014: 346) doğru düzenlenen Bogardus ölçeğinden hareketle önyargı ve mesafe¹³ kavramı ele alınacaktır. Körü Körüne İnanç başlığında ele alındığı üzere kalıpyargılar önyargıya, önyargılar ise ayrımcılığa dönüşmektedir. Kişinin önyargıları neticesinde birey veya gruplara karşı antipati beslediği varsayımından hareketle bu kişinin öteki olarak nitelendireceği birey veya gruplara karşı mesafesinin de artacağı bir gerçektir. Tam bu noktada Schnapper'ın önyargıyı sadece yanlış tanımadan ibaret olarak ele alması önem arz etmektedir. Bunun literatürdeki karşılığı ise *Toplumsal Temas Hipotezi*'dir. Kişilerin yanlış tanımadan dolayı öteki ile arasına koyduğu mesafenin tersi olarak tanımlanan toplumsal temas Hewstone ve Greenland tarafından 1950'lerde geliştirilmiştir (Gürkaynak, 2013: 257). Önyargı ve ayrımcılık ile mücadelede en önemli araçlarından biri olarak kabul edilen hipotez, farklı gruplardan oluşan insanların arasındaki etkileşimsizliğin/iletişimsizliğin önyargı ve çatışmayı pekiştirmesinden hareketle, aksi durumda birbirini olumsuz algılayan grup üyelerinin arasında temasın sağlanması sonucunda önyargı ve dolayısıyla çatışmanın azalacağını ileri sürmektedir (Pettigrew, 1998: 72). Toplumsal alandaki temasın yoğunlaşması durumunda ben'in öteki'ne karşı antipati düzeyini düşürerek sosyal mesafesi azaltacaktır. Aksi durumda yani ilişkisizlik devam ettiği takdirde ben ve öteki arasındaki sınırlar keskinleşecek ve ben'in zihnindeki kalıpyargılar önyargıya evrilerek öteki ile arasındaki mesafeyi arttıracaktır. Dolayısıyla ben'in öteki olana karşı geliştirdiği önyargıların pekiştirilmesi kaçınılmaz olacaktır (Hewstone ve Greenland, 2000).

Önyargıları kişinin hayal ürünü olan gelecek beklentileri şeklinde tanımlayan Bauman'a göre önyargıyı sabit, değişmez nitelikte değildir. Bireyi süreklilik içinde değişen,

¹³ Bu çalışmada mesafe kavramı sosyal/toplumsal açıdan ifade edilen uzaklık anlamında kullanılmaktadır.

kategoriler arası geçiş yapan kişiler olarak tanımlayarak nyargılarında değişebileceğine dikkat çekmektedir. Ben ve öteki arasındaki iletişim/etkileşimi empati üzerinden kurgulamaktadır. Öteki yerine geçerek düşünmeye başlayan ben'i toplumsal kimliği, ötekinde karşı oluşturduğu kimliği ve geçmiş, bugün ve gelecek ilişkileri üzerinden tanımlamaktadır (Bauman ve May, 2019: 53-54).

Tüm bunlardan hareketle mesafe ve önyargının birbirini tetikleyen iki unsur olduğu ve aralarındaki ilişkinin tek yönlü gelişmediğini not etmek gerekecektir. Mesafe arttıka ötekinde yönelik önyargının pekişmesi söz konusu olabileceği gibi önyargının güçlenmesi ikili arasındaki mesafenin artışına da neden olabilecektir. Burada belirleyici faktör ben ve öteki arasındaki iletişim/tanışma/etkileşimdir (Bauman ve May, 2019: 54). nyargı tanımlamalarında yargının mesnetsiz oluşuna dikkat çekilmiştir. Buradan hareketle fiili deneyime sahip önyargı ve fiili deneyime sahip olmayan önyargı ayrımını yapmak mümkün görünmektedir. Ben önyargılarına ancak öteki ile olan mesafesini azaltarak iletişime geçtiği takdirde dayanak sağlayacaktır. Bu deneyim ben'in öteki'ne karşı geliştirdiği önyargılarına olumlu veya olumsuz anlamda bir dayanak bulabilme fırsatı sunarak ikili arasındaki mesafeyi de belirleyecektir. Ben'in öteki olanı nasıl algıladığına dair bir deneyim süreci ben'in öteki olana karşı zihninde geliştirdiği klişelerin tekrarından başka bir sonuç vermeyecektir (İnce, 2011: 194). Yani ben önyargılar ile örtüşen bir deneyimle öteki ile arasındaki mesafeyi arttırmış olacaktır. Eğer ben önyargılarını doğrulama niyetinden sıyrılarak öteki'ni tanımaya yönelik bir deneyim başlatırsa ikili arasındaki mesafe de azalacaktır. Deneyimi reddederek öteki'ne karşı önyargılarını kr krne kabul etme yolunu tercih eden bireylerde ise öteki ile arasındaki mesafe katlanarak artış gösterecektir. Yukarıda nyargılar nedeniyle oluşan sosyal mesafe irdelenmeye çalışılmıştır. Fiziki uzaklıktan kaynaklı oluşan mesafenin ise iletişimi/etkileşimi güçleştireceğinden önyargıları pekiştirmede etkili olan başka bir dinamik olduğu da eklenmelidir.

1.7. Toplumsal İmaj: Sosyal Kimlik Kuramı

Kimlik meselesi literatürde bireysel ve sosyal kimlik olarak ele alınmaktadır. Bireysel kimlik felsefe ve psikoloji alanının konusunu oluştururken sosyal kimlik daha çok siyaset bilimi ve sosyoloji disiplinleri ile beraber tartışılmaktadır. Ancak kimlik konusunda

özellikle sosyoloji ve psikoloji alanlarının bir arada kullanıldığının da altı çizilmelidir. Bu nedenle çalışma da hem sosyologların hem psikologların çalışmalarına yer verilmektedir.

1.7.1. Sosyal Kimlik

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamı boyunca ihtiyaçlarını gidermek için diğer insanlar ile iletişim kurmak zorundadır. Bu durum hem sosyoloji hem psikoloji alanını meşgul etmiştir. Grup oluşumu, nedenleri, sonuçları; gruplararası ilişkiler ve çıktıları her iki alan için de önem arz etmiş ve detaylı çalışmalar yapılmıştır. Kuşkusuz bu çalışmalardan en yaygın olanı 1970’li yıllarda Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilen *sosyal kimlik kuramı*¹⁴. II. Dünya Savaşı’nın yaşandığı dönemlerde esir kamplarında yaşayan Tajfel bu kamplarda grup çatışmasına dair önemli bilgiler kaydetmiştir. Arkadaşı Turner’ın desteğiyle grup olgusunun analizine, iç grup dinamiklerine, gruplararası ilişkilere ve kolektif benliğin açıklanmasına odaklanan kuramı geliştirmiştir (Demirtaş, 2003: 128-129 & Haznedaroğlu, 2021: 49).

Tajfel ve arkadaşlarının 1971 yılında Minimal Grup Paradigması adı altında gerçekleştirdikleri deney Sosyal Kimlik Kuramı’nın temelini oluşturmaktadır. Bu deneyde birbirini tanımayan ve herhangi bir iletişimi bulunmayan kişiler rastgele gruplara ayrılmıştır. Herhangi bir kazanç, amaç olmaksızın kişilerden verilen puanları dağıtmaları istenmiştir. Deneklerin grup üyeliği statüsündeki davranışlarını inceleyen bu çalışmada ortak bir geçmiş, tanışıklık olmadığı halde katılımcıların puanlarını kendi grup üyelerine verdiği sonucuna ulaşılmıştır (Tajfel vd., 1971; akt. Capozza ve Brown, 2000: viii). Bu deney iç grup kayırmacılığının bir tezahürü olarak literatüre geçmiştir. Bireyin sadece zihin dünyasında bir gruba ait olduğu bilgisinin yani soyut bir grup üyeliğinin davranışlarına olan etkisini değerlendiren Tajfel ve arkadaşları farklı bir sonuç ile karşı karşıya kalmıştır. Hiç kimseyi tanımayan sadece bir gruba üye olduğunu bilen birey bu şartlarda dahi iç grubunu korumayı tercih etmiştir Gruba ait olma hissinin soyut ve belirsiz olması dahi sonucu değiştirememiştir (Tajfel ve Turner, 2004).

Biz ve onlar vurgusuna dikkat çeken kuramın sosyal bir varlık olarak insanın gruplaşma ve aidiyetlik hissinin incelediği görülmektedir. Aidiyet kişinin sosyal çıkarını değil

¹⁴ Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki adlı eserde Sosyal Kimlik Kuramı Toplumsal Kimlik adıyla ele alınmaktadır. Yazar kuramın Tajfel tarafından geliştirildiğini kabul etmekle beraber Sherif’in yaptığı çalışmaların da kuramın gelişimi noktasında etkili olduğunu savunmaktadır (Schnapper, 2005: 151).

bireysel çıkarını ifade etmektedir. Bu nedenle kuram belli bir gruba ait olan bireyin kişisel kimliğinde, algısında ve yargılamalarında herhangi bir değişiklik yaşanıp yaşanmayacağı ile de ilgilenmektedir. Grup aidiyeti bireye benlik saygınlığını yüceltme ve güvenli bir alan sunmaktadır. Bir gruba ait olan ben'in bireysel kimliği yerini içinde bulunduğu toplumun değerleri, kültürü, normları, sanatı, dili, gelenek ve görenekleri çerçevesince geliştirdiği sosyal kimliğe bırakmaktadır (Özdemir, 2001: 108). Artık birey ben'in dışında kalan öteki'yi sosyal kimliği ve aidiyet hissi üzerinden tasvir etmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramı aynı zamanda bireyin öteki algısını, tutumunu ve ilişkisini de incelemektedir. Bu incelemeyi beş farklı kavram ile yapmaktadır. Bunlar; sosyal kimlik, sosyal kategorizasyon/sınıflandırma, sosyal karşılaştırma, iç grup kayırmacılığı ve son olarak sosyal yapıdır (Demirtaş, 2003: 129). Kavramlar her ne kadar birbirinden ayrı kavramlarmış gibi görünse de aslında iç içe geçmiş ve aralarındaki bağ ile sosyal kimliği inşa etmiştir. Pek çok farklı kavramı barındırması ve çeşitli kuramlar ile olan ilişkisi sebebiyle sosyal kimlik kuramının karmaşık ve derin bir yapıya sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Sosyal kimlik kuramının temel dayanaklarını dört başlık altında toplamak mümkün görünmektedir (Demirtaş, 2003: 129-130);

- Birey kendini ait olduğu grubun özellikleri üzerinden tanımlar, değerlendirir ve sınıflandırır. Bunun sonucunda birey grubuyla özdeşleşerek **sosyal kimliğini** oluşturmaktadır.
- Birey grubunu diğer gruplar üzerinden değerlendirmekte ve ait olduğu grubun konumunu yaptığı **sosyal karşılaştırmalarla** netleştirmektedir.
- Birey sosyal karşılaştırma sürecinde kendi grubuna olumlu değer, kendi grubu dışındakilere ise olumsuz değer atfetmeye meyletmektedir. Buna **iç grup kayırmacılığı/tafaflırlığı** denmektedir. Burada amaç olumlu bir sosyal kimlik inşa ederek saygınlık kazanmaktır.
- Bireyin sosyal kimliğinin olumlu olması grubun bireydeki konumuna bağlı olmaktadır. Bahsi geçen üç durum ait olduğu grupta olmasa da birey grubunu olumlu görmeyi sürdürmektedir.

Kuramın temel varsayımlarının benzerlik ve farklılıklar zemininde oluştuğu görölmektedir. Kimlik meselesinde de sık sık yer verilen farklılık ve benzerlik

unsurlarının sosyal kimlik açısından da ehemmiyet arz ettiği açıktır (Semerci vd., 2017: 16). Ancak burada benzerlik grup içinde, farklılık ise gruplararası ilişkilerde vurgulanmaktadır. Dolayısıyla benzerliklerin ve farklılıkların grup kimliği açısından işlevsel bir fonksiyona sahip olduğu ifade edilmelidir (Bilgin, 1999: 59). Bu bilgiler ışığında bireyin grup üyeleri ile benzeşme derecesinin ve ait olduğu grubun diğer gruplar ile olan farklılık düzeyinin artmasıyla sosyal kimliğinin güçleneceği yorumu yapılabilir.

1.7.2. Sosyal Sınıflandırma

Sosyal kimlik inşası kimliğin doğuştan var olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır. Bu görüşe göre kimlik kişinin benliğine, etkileşim halinde olduğu kişi veya gruplara, içindeki bulunduğu topluma, coğrafyaya, dine, zamana, güç aygıtlarına ve kolektif hafızasına göre şekillenmektedir (Castells, 1997: 7; akt. Semerci vd., 2017: 16). Bir diğer deyişle kimlik kişinin farklı dinamiklere dayalı olarak inşa ettiği bir süreçten oluşmaktadır. Aynı zamanda bu görüş kimliği sosyal süreçlerin sonucu olarak nitelemekle birlikte öğrenilen, zaman içerisinde değişim gösteren, tekrarlanabilir bir öğreti olarak değerlendirmektedir (Semerci vd., 2017: 17).

Yaşam boyu inşa yönüyle dinamik bir özelliği barındıran kimliğin ilk aşaması sosyal sınıflandırmadır. Birey bu aşamada kendi dışındakileri birey olarak değil sosyal bir grubun üyesi olarak değerlendirmektedir (Tajfel, 1978: 61). Millet, köken, cinsiyet, sınıf, inanç, meslek gibi unsurlar en yaygın sosyal kategorizasyon örnekleridir. Dolayısıyla birey sınıflandırma yaparken cinsiyet, etnik köken, yaş gibi demografik özellikleri kullanmaktadır. Aynı özellikleri atfettiği iki veya daha fazla kişiyi birey artık bir grup olarak değerlendirmektedir. Birey ile birlikte kendini bu kategoriye dahil edenler veya bu aidiyetlik hissini paylaşanlar aynı sosyal kategoriyi benimseyen sosyal grup üyelerini oluşturmaktadır (Sözen, 1991: 95).

Sosyal sınıflandırma bir noktada kalıpyargıların oluşturulmaya başlandığı dönemdir. Dünyayı anlama ve algılama güdüsüyle insan öteki olana dair fazla bilgi edinmek istememektedir. Bu nedenle onlarla ilgili kanaat oluşturmak daha kolay ve kestirme bir yol olmaktadır. Ben biz olma duygusundan hareketle dış grup için sarışınlar aptaldır, kısa boylular komplekslidir, gözlüklü bireyler çalışkandır gibi olumlu veya olumsuz stereotipler yaratmaktadır (Madran, 2013: 79). Spears ve Haslam kalıpyargıların tohumunu eken sosyal sınıflandırma safhasına önemli bir işlev yüklemektedir. Onlara

göre bu evre, bireyin sosyal dünyayı yalınlaştırmasına, algılamasına, hatırlamasına, düşünme ve reaksiyon süreçlerinin hızlanmasına katkı sağlamaktadır (akt. Madran, 2013: 79).

Sosyal sınıflandırma sürecinde ifade edilen kalıpyargılar yalnızca dış grup için geçerli değildir. Bir gruba ait üye artık kendini o grubun özellikleri üzerinden tanımlamaya başlayacaktır. Diğer bir deyişle birey, temel bir güdü olarak olumlu benlik ihtiyacını sosyal kimliği aracılığıyla gidermek istemektedir. Turner bunu *Kendini Sınıflandırma Kuramı* olarak ifade etmektedir (Karakitapoğlu, 1999: 55-56). Nitekim bu kuram bireyin kendi ve grubu ile ilgili de kalıpyargılar geliştirmesini ifade etmektedir. Grup üyesi olan birey hem algısal hem davranışlar açısından tipik bir üye haline gelerek sosyal kimliğini belirginleştirmektedir (Demirtaş, 2003: 131). Grupla özdeşleşme olarak da tabir edilen durum birey için yalnızca bir kimliği ifade etmemektedir. Aynı zamanda güvenlik, gurur ve saygınlık gibi duygularında yaratımını ifade etmektedir (Schnapper, 2005: 151). Grubun diğer üyeleri arasında olumlanma, grupla özdeşleşmenin artması ve özsaygı kazanımı gibi amaçlar ile biz öteki grupları dışlayarak değersiz kılmaktadır. Özdeşleşmeye bağlı olarak belirginleşen sosyal kimlik kişisel kimliğin köretilmesi ve buna bağlı olarak kişiliksizleşmenin oluşmasını neden olmaktadır (Turner, 1991: 65 & Demirtaş, 2003: 131).

1.7.3. İç Grup Kayırmacılığı

Sosyal alanın davranışlara rehberlik etmesi için yapılan düzenleme şeklinde ifade edilen sosyal sınıflandırma elbette bazı sonuçlara sebebiyet verecektir. Sosyal sınıflandırma **abartma etkisi ve iç grup kayırmacılığı** olarak iki temel davranışa neden olmaktadır (Haznedaroğlu, 2021: 52). Bireyin iç grupla olan benzerlik ve dış gruplarla olan farklılığı olduğundan daha fazla olarak algılaması abartma etkisi olarak kavramsallaştırılmıştır. İç grup kayırmacılığı ise bireyin iç ve dış grup ayrımından kaynaklı gelişen bir süreçtir (Madran, 2013: 79-80).

Bu iki davranış biçiminin sosyal kimlik kuramının dört temel dayanağı ile örtüştüğü görülmektedir. İlk etapta bireyin kendini ait olduğu grup özellikleri üzerinden tanımlaması yer almaktadır. Bu bir noktada özdeşleşmeyi ifade ettiğinden grup üzerinden kimliğini tanımlarken abartma etkisinin görülmesi mümkün görünmektedir. Yine benzer şekilde dördüncü basamaktaki grup olumlamasında da abartma etkisi kaçınılmazdır.

İkinci aşamadaki sosyal karşılaştırmada birey etnosantrik bir tavırla dış gruba olumsuz değerler atfederken iç grup kayırmacılığı yapmaktadır. Bu aşamada dolaylı olarak kendi grubunu abartma yoluna da gitmektedir.

Tablo 1: İç ve Dış Gruba Etnik Merkezci Yaklaşımlar

Üyelerin İç Gruba (Biz'e) Yaklaşımları	Üyelerin Dış Gruba (Öteki'ne) Yaklaşımları
• Kendilerini uzman ve kusursuz görmek • Kendi değerlerini tümüyle doğru ve evrensel bulmak • Kendilerini güçlü görmek • Diğer iç grup üyeleri ile işbirlikçi ilişkiler kurmak • Grup içindeki otoritelere boyun eğmek • Grup üyeliğini sürdürme yönündeki istekliliğini sergilemek • İç grup üyelerine güvenmek • Diğer iç grup üyelerine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmek • İç grubun başarılarından kendine pay çıkarmak	• Öteki'ni ikinci sınıf, ahlaki değerleri zayıf ve yetersiz görmek • Öteki'nin değerlerini reddetmek • Öteki'ni zayıf görmek • Öteki ile işbirliğini reddetmek • Dış gruptaki otoritelere karşı gelmek • Dış grup üyeliğini reddetmek • Öteki olana güvenmemek • Dış grup üyelerine olumsuz duygularını ve nefretini sezdirmek • Grup içindeki tatsızlıklardan ve iç grubun başarısızlıklarından dış grubu sorumlu tutmak

Kaynak: Michener vd.,1990: 433; akt. Demirtaş, 2003: 136

Farklılıklar üzerine kurulan grup ilişkilerinde etnosantrik yaklaşım¹⁵ ve rekabetin ortaya çıkışı zor olmayacaktır. Olumlu benlik ve sosyal kimlik yaratımını yüksek grup özdeşleşmesine bağlayan birey etnosantrik bir tavırla kendi grubunu kayırmaktadır. Tablo 1'den hareketle bireyin sosyal kimliğini geliştirmek amacıyla kendi benliğini ve ait olduğu grubu yüceltme yoluna gittiği; dış grubu ise iç grup algısıyla ele alarak olumsuz değer atfettiği ifade edilmelidir. Bu durum grupla özdeşleme düzeyine bağlı olarak farklı sonuçlar vermektedir. Grupla özdeşleşme düzeyinin yüksek olması durumunda katı ve kalıcı kalıpyargıların oluşması, dış grubun düşman olarak görülmesi, ötekileştirilmesi ve gruplararası çatışmanın varlığı kaçınılmaz olacaktır (Michener vd., 1990: 430; akt. Demirtaş, 2003: 136). Grupla özdeşleşme düzeyi düşük olduğunda ise bireyin dış grubu

¹⁵ Bir diğer adıyla etnik merkezlik, birey açısından iç grubun merkez kabul edilerek diğer tüm grupları bu minvalde değerlendirmesini açıklamaktadır (Brewer ve Miller, 1996: 23; akt. Madran, 2013: 80).

nesnel bir perspektiften ele alabilmesi mümkün görünmektedir (Brewer ve Miller, 1996: 202; akt. Demirtaş 2003: 136).

Semerci ve arkadaşları bu durumu **bilişsel karmaşıklık ve sosyal kimlik karmaşıklığı** ile açıklamaktadır. Dünyayı algılama amacıyla sunulan basitleştirme araçlarını¹⁶ yetersiz gören bilişsel karmaşıklığa sahip bireyler daha fazla düşünmeyi ve araştırmayı elzem görmektedir. Bu bilgiler ışığında yüksek bilişsel karmaşıklığa sahip bireylerin karmaşık ve çok boyutlu düşünme eğilimlerinin ötekileştirmenin önüne geçeceği çıkarımı yapılabilir. Yani bilişsel karmaşıklık düzeyi ile ötekileştirme olgusu arasında ters bir ilişki söz konusu olmaktadır. Yine benzer şekilde yüksek sosyal kimlik karmaşıklığının da ötekileştirmeyi önleyeceği ifade edilmektedir. Sosyal kimlik karmaşıklığı kişinin aidiyeti ile ne kadar örtüştüğünü ifade etmektedir. İnsanlar yaşamı boyunca pek çok farklı role bürünmektedir. Bu ise bireye hem kişisel hem sosyal alanda çeşitli kimlikler yaratmaktadır. Gruplararası örtüşmeye önem veren kişi hem Türk hem Müslüman kimliğe sahip olduğunda çevresindeki herkesi Türk ve Müslüman olarak düşünmektedir. Bu basit bir sosyal kimlik temsiliyi ifade etmektedir. Ama kişi gruplararası örtüşmeye daha az odaklanarak daha zor bir temsili tercih ettiğinde yani sosyal kimlik karmaşıklığını arttırdığında çevresinde Türk olmayan Müslümanların veya Türk olanların tamamının Müslüman olmadığını düşünebilecektir.

Sosyal kimlik kuramı görüldüğü üzere belli amaçlar dahilinde gerçekleşen davranışları ve süreci ifade etmektedir. Birey bu süreçte benzerlikten hareketle grupları oluşturmaya başlayarak sosyal sınıflandırma veya kategorizasyonu başlatmaktadır. Aidiyet hissettiği grubu öteki gruplar ile karşılaştırmaya başladığında ise farklılıkları temel alan sosyal karşılaştırma evresine geçmektedir.

1.7.4. Sosyal Karşılaştırma

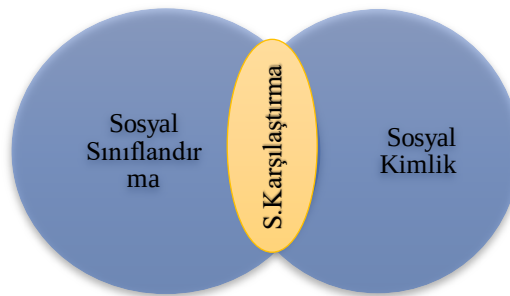
Birey doğası gereği yakınları ile beraber yaşama eğilimini barındırmaktadır. Olayları, kişileri, durumları bu yakınlığın taşıdığı değerler üzerinden kavrayarak tanımlamaktadır. Bu bireye kendi dahil olmak üzere dünyayı, çevreyi, toplumu algılamasında kolaylık sağlamaktadır (Semerci vd., 2017: 45). İnsan tam olarak sosyal dünyasında da bu metodu

¹⁶ Bilişsel karmaşıklık kavramı bireyin algılamasını basitleştirmek için sunulan araçları epistemik yaklaşım ve buna dayalı oluşturulan kalıpyargı ve önyargılar olarak ele almakta ve bunların bireyin epistemik ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olgular olduğunun altını çizmektedir (Semerci vd., 2017: 45).

kullanılmaktadır. Öyle ki benzer görüşlerde olduğu kişileri içselleştirirken farklı olanları ise ötekileştirmektedir. Bu minvalde ötekileştirdiği birey veya gruba karşı antipati beslemektedir. A. Giddings'ın "benzemeyeni itme" tanımlaması tam olarak bu sürece karşılık gelmektedir (Giddings, 1896; akt. Schnapper, 2005: 150).

Sosyal kimliğin ilk aşaması olan sınıflandırma bireyin olumlu benlik geliştirme güdüsü ile dünyayı, benliğini ve en nihayetinde varoluşunu algılamadaki belirsizliğin giderilmesi ihtiyacından doğmaktadır. Bu motivasyonlar doğrultusunda birey ben ve öteki sınıflandırmasını yapmaktadır. Ardından her hat, çizgi veya sınır içi dıştan ayırır (Allport, 2016: 75) sözünden hareketle ben öteki ile olan sınırını, ayrımını belirleme amacıyla sosyal karşılaştırma aşamasına geçmektedir.

Tajfel ve Turner tarafından geliştirilen sosyal kimlik kuramının aşamalarından biri olan sosyal karşılaştırma Festinger'in çalışmaları ışında şekillendirilmiştir. Festinger, insanın kendini, görüşlerini ve yeteneklerini diğer bireyler ile karşılaştırma güdüsüne sahip olduğunu söylemektedir (Madran, 2013: 81). Birey bu karşılaştırmayı yalnızca kişiler arasında yapmamaktadır. Tajfel bu noktadan hareketle Festinger'in yaklaşımını kişisel bir boyutta kalması nedeniyle eleştirerek gruplararası karşılaştırmaya odaklanmaktadır (Demirtaş, 2003: 139). Şekil 3'te görüldüğü üzere Tajfel için sosyal karşılaştırma, sosyal sınıflandırma ve sosyal kimliğin kesişim kümesini oluşturmaktadır. Bir diğer ifadeyle sosyal sınıflandırma ve karşılaştırma ayrı süreçleri değil iç içe geçerek birbirinden beslenen iki süreci ifade etmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında sosyal sınıflandırma kavramına da rastlamak mümkün olacaktır.



Şekil 3: Sosyal Karşılaştırmının Sosyal Kimlik Kuramındaki Yeri

Kaynak: Demirtaş, 2003:139'dan derlenmiştir.

Bireyin gruba olan aidiyet düzeyi sosyal karşılaştırma sürecinin biçimi etkilemektedir. Aidiyet hissinin kuvvetli oluşu farklılıkların daha sert bir tutumla ele alınmasına neden

olmakla beraber öteki'yi düşman ve iç grup için tehdit olarak tezahür etmektedir. Bu nedenle biz varlığı, devamlılığı ve güvenliği için dış grubu aşağılamaya iç grubu ise yüceltmeye meyletmektedir (Çoksan, 2022: 263-264). Roccas ve arkadaşları da iç grup yüceltiminin ardında yatan etmenleri araştırarak dört temel faktör ortaya çıkarmışlardır. Bunlar önem (importance), bağlılık (commitment), üstünlük (superiority) ve itaattir (deference). Bireyin kendini tanımlama sürecinde grubunu ne kadar elzem gördüğü önemi; gruptan ne derece fayda sağladığı bağlılığı, grubunu diğer gruplara kıyasla ne kadar değerli gördüğü üstünlüğü, grup kurallarına ve normlarına olan kabulü ise itaati açıklamaktadır (Roccas, Sagiv, Schwartz, Halevy ve Eidelson, 2008: 282).

Sosyal Kimlik Kuramının varsayımlarında yer verdiği üzere, bireyler sosyal kimlik inşa ederken öteki kimlikler ile karşılaştırma ve kıyaslama yapmaktadır. Buradan hareketle sosyal karşılaştırmayı biz'in kendini onlar üzerinden değerlendirmesi için kullandığı bir metot veya araç olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Sosyal karşılaştırma sürecinde ötekileştirme, dışlama, çatışma gibi olumsuzlukların yanı sıra grup inşası, öz saygının devamlılığı gibi olumlu sonuçları da barındırmaktadır (Dadak, 2018: 31). Eğer birey karşılaştırma yaparken dış grubun farklılıklarını hoşgörü ile karşılayarak kabullenirse birlikte yaşama bağlı olarak çok kültürlü bir toplum yapısı oluşacaktır.

1.7.5. Sosyal Yapı

Toplumsal sistemin temel öğelerinden biri olarak sosyal yapı en basit anlamıyla grupların meydana getirdiği ilişkiler ağı olarak tabir edilebilir. Birey kimliğinin inşasında toplumsal çevre tarafından sarılmaktadır. Merton'a göre bu çevre kültürel ve sosyal yapıdan ibarettir. Bireyin toplum içindeki inançları, normları, değer yargıları kültürel yapıyı ifade ederken toplumsal alandaki grup ilişkileri ve toplumsal kurumların işleyişi sosyal yapıyı açıklamaktadır (Merton, 1957). Gruplar arası ilişkilere odaklanan sosyal kimlik teorisi açısından sosyal yapı büyük önem arz etmektedir.

Toplum ırk, cinsiyet, meslek, din gibi farklı sosyal sınıflardan meydana gelmektedir. Büyük örneklemli gruplar olması nedeniyle bireyler sınıflandırma ve karşılaştırma yaparken sık sık bu sosyal sınıflara başvurmaktadır. Bu açıdan birey toplumda iyi bir konum veya güce sahip bir grubun üyesi ise olumlu bir kimlik inşa edecektir. Ancak alt grup olarak değerlendirilen, saygınlığı bulunmayan bir gruba ait olma durumunda bireyin kimlik inşası süreci sekteye uğrayacaktır. Bu nedenle toplumsal açıdan aşağıda

kurgulanan bir grup üyesi farklı tepkiler vererek yeni bir sosyal kimlik kazanmaya çalışacaktır. Toplumda bireysel üstünlüğü ait olduğu grubun üstünlüğünden daha fazla olan kişilerin de benzer şekilde yeni bir sosyal kimlik arayışına girmesi beklenmektedir.

Tajfel bahsi geçen durumlarda bireyin yeni grup arayışına veya üyesi olduğu grubu terk etmeye yönelik tepkilerde bulunacağını belirtmektedir. Kişinin grup üyeliğini terk etmesi imkânsız ise birey gruba yönelik yorumunu değiştirerek yeni bir yorum geliştirmeli veya grup özelliklerini kabullenerek bunların değişmesi için harekete geçmelidir (Demirtaş, 2003: 140-141). Bu aşamada sosyal hareketlik ve sosyal değişme kavramlarına değinmek yerinde olacaktır. Bunlar Tajfel ve Turner tarafından kişinin sosyal kimliğine vereceği tepkiyi belirleyen inanç sistemleri olarak açıklanmaktadır. Sosyal hareketlilik hiyerarşiler arası geçişi mümkün kıldığından yukarı ve aşağı hareketlilik şeklinde de değerlendirilmektedir (Fichter, 2012: 184). Bu hareketlilik kişinin olumsuz sosyal kimlik algısını üst gruba geçişi ile çözüme kavuşturduğundan bireysel bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Sosyal değişme ise sosyal hareketliliğin mümkün olmadığı bir diğer deyişle ast ve üst gruplar arasında geçişin imkansız olduğu bir inanç biçimine karşılık gelmektedir. Birey olumsuz sosyal kimliğinin sebebini üyesi olduğu gruba atfettiğinde onu değiştirmeye çalışmaktadır. Grup konumunu değiştirmek isteyen bireyi iki yol beklemektedir; sosyal yaratıcılık ve sosyal rekabet. Sosyal yaratıcılık safhasında birey sosyal karşılaştırma aracılığıyla grup özelliklerini yeniden tanımlamaktadır. Sosyal rekabette ise alt grup üyelerinin tamamı işbirliği içinde hareket ederek grubunun konumunu değiştirmek için mücadele vermektedir. Bu esnada üst grup ise var olan konumu kaybetmemek için harekete geçmekte ve sosyal rekabet sistemi işleyişe başlamaktadır (Karakitapoğlu, 1991: 54-55).

Yukarıda yer alan bilgiler ışığında sosyal kimlik kuramını özetlemek yerinde olacaktır. Kişi olumlu benlik geliştirme, saygınlık kazanma ve belirsizliği azaltmak amaçlarıyla sosyal kimliğini inşa etmektedir. Sosyal kimlik ait olunan grupla olan bağ ve özdeşleşmeden doğmaktadır. Bu süreçte birey yaptığı sınıflandırma ve karşılaştırmalar neticesinde grup davranışını ve özelliklerini belirleyerek kendini bu özellikler üzerinden tanımlamaktadır. Grupla olan aidiyeti yalnızca kimlik tanımlaması değildir. Bireyin grupla olan özdeşleşmesi düzeyine göre farklılık göstermektedir. Yüksek grup özdeşleşmesi ötekileştirme, çatışma, hiyerarşik statü, dışlama gibi davranışlara sebebiyet verirken düşük grup özdeşleşmesi bireyin dış grubu homojen ve nesnel bir açıdan ele

alması ile sonuçlanmaktadır. Dış grup veya alt grup olarak değerlendirilen öteki grupları ile bireysel üstünlüğü grup üstünlüğünden açık biçimde fazla olan bireylerin sosyal kimliklerine yönelik benzer tepkiler verdiği görülmüştür. Bunlar grubu terk etmek ve grubu kabullenerek konumunu değiştirmeye çalışmak şeklinde tezahür etmektedir. Son olarak sosyal kimlik kuramı her ne kadar biz'i ben'in üstünde tutuyor gibi görünse de aslında benliği grubun bir parçası olarak ele aldığı belirtilmelidir.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE'DE ÖTEKİ İNŞASI

2.1. Türkiye'de Öteki Olmanın Dinamikleri ve Öteki Grupları

Öteki, sosyolojiden psikolojiye, siyasetten günlük yaşama pek çok alanda karşılaşılan ve sıklıkla kullanılan kavramlardan biridir. İnsan varlığından bu yana kendini tanıma ve tanımlama güdüsüyle hareket etmektedir. Bunun ilk aşaması bireyin zihin dünyasında oluşturduğu ben ve öteki algısıdır. Ardından mesele toplumsal alana taşınarak biz ve onlar şeklinde gruplar yaratılmaktadır. Yani öteki bireyin zihin dünyasında başlayıp toplumsal alana taşınan bir vakıadır.

Toplumlar ise etnik köken, cinsiyet, din, günlük yaşam biçimine dayalı olarak farklı türlerde öteki üretebilmektedir. Bu nedenle öteki barındırmayan bir toplumdan söz etmek mümkün değildir. Kutuplaşmanın yoğun olduğu topluluklarda öteki inşası ve ötekileştirme hiyerarşik bir yapıya neden olmaktadır. Nitekim Türkiye'deki öteki meselesine bakıldığında da çeşitlilik göze çarpmaktadır. Türkiye tarihi boyunca farklı milletlere ev sahipliği yapmış, kültürel açıdan zengin bir bölgedir. Dolayısıyla hem Osmanlı'da hem Cumhuriyet döneminde öteki algısının en temel dinamiği etnik köken olmuştur.

Osmanlı inanç ve etnik köken açısından çeşitliliğe sahip bir toplum olmuştur. Hukuki açıdan Osmanlı Tebaası dini temelde farklı statüler elde etmiştir. Bir diğer ifadeyle millet, dini inanç ekseninde şekillenen bir kavram olarak kullanılmıştır. Azınlık olarak tabir edilen öteki Müslüman olmayan grupları ifade etmiştir (Zengin, 2020: 379). Bu anlayış Cumhuriyet dönemiyle birlikte terk edilmiş ve millet artık ulus olarak ele alınmaya başlamıştır (Yıldırım, 2019: 55-56). Tanımlamalar farklı olsa da öteki'nin varlığını tarih boyunca sürdürdüğü görülmektedir.

Öteki, ben'in varlığı için hem kaçınılmaz hem de bir tehdit unsurudur. Dolayısıyla öteki dönüştürülmesi ve değiştirilmesi gerektirir (Yıldırım, 2019: 58). Ben/biz tarafından etnik köken, kültür, dil, din, cinsiyet ve ten rengi gibi dinamikler çerçevesinde öteki olarak tanımlanan grupların değiştirilmesi arzusu toplumdaki yabancı düşmanlığını, nefret suçlarını ve etnik çatışmaları tetiklemektedir. Böylesi bir toplumsal yapıda farklılıkların bir arada yaşaması ne yazık ki mümkün görülmemektedir. Anadolu toprakları etnik bakımdan zengin, hoşgörü ve birlikte yaşamın örneklerinden biri olarak anılmaktadır. Ancak son yıllarda etnik köken başta olmak üzere cinsiyet, din, dil ve kültür bakımından tanımlanan öteki gruplarının artışı söz konusu olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, eşitsizlik temelinde şekillenen ve dünyanın pek çok ülkesinde görülen bir sorundur. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe birtakım değerler yükleyerek rol biçmektedir. Türk toplumunda ağırlıklı olarak dini ve kültürel değerler kapsamında atfedilen rollerde erkek üstte ve öncü bir figür görülmektedir. Ataerkil bir yapıyı baz alan yapıda kadın, erkeğin gerisinde kalan ve hiyerarşi bakımından alt grup olarak öteki'yi temsil etmektedir (Bingöl, 2014: 113). Toplumsal cinsiyet bakımından öteki olan kadın geleneksel kültür eşliğinde ev merkezli ve fiziksel bakımdan güç gerektirmeyen iş alanlarında varlık gösterirken, erkek kadın üzerinde etken olan ve fiziksel bakımdan güç gerektiren işleri tercih eden baskın grubu ifade etmektedir (Vatandaş, 2007: 48).

Türkiye'de öteki grupların inşası açısından din temel dinamiklerden biri olarak değerlendirilmelidir. Birey mensup olduğu dini grupla kendini özdeşleştirerek bunun dışında kalanları öteki olarak tanımlamaktadır. Din temelinde inşa edilen öteki'nin bölgelerde farklılık gösterdiği görülmektedir. Öyle ki Avrupa'da Müslüman öteki olarak tanımlanırken Ortadoğu'da mezhebe dayalı ötekiliğin inşa edildiği bilinmektedir. Türkiye'de ise daha çok Sünni ve Alevi ayrımınca oluşturulan ötekilik dikkat çekmektedir (Arslan, 2021: 72). Alevi-Sünni ayrımı Türkiye tarihinde Sivas (Madımak), Maraş, ve Dersim olayları olarak bilinen bazı olaylara neden olmuştur (Kutlu ve Bekiroğlu, 2011: 936). Yaşananlar ötekileştirmenin şiddete dönüşünün örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Bahsi geçen ötekileştirme dinamiklerine tüm ülkelerde rastlamak mümkündür. Öteki için kitlesel grupların olması gerekmez. İki kişinin varlık gösterdiği tüm ortamlarda ben ve öteki'nden bahsetmek mümkündür. Türkiye açısından da bu durum farklı değildir. Aksine

toplumda kutuplaşma ve çeşitliliğin fazla olması öteki ve ötekileştirmenin şiddetini arttırmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de cinsiyet ve din temelli öteki grupları, yerini yeni öteki olan mültecilere bırakmıştır. Artan yabancı sayısı ile birlikte baskın grup etnik köken, kültür ve dil üzerinden yeni öteki’yi inşa etmiştir. Bu durum Ortadoğu’da 2001 sonrası artan çatışma ve şiddet ortamı sebebiyle Türkiye’ye yönelen göç hareketliliği nedeniyle başlamıştır.

Yaşanan çatışma ve istikrarsızlıkların en bireysel ve kitlesel şekilde yerinden edilen milyonlarca insanı etkilediği aşıkardır. Bu kişiler doğup büyüdüğü, yetiştiği kültürden uzakta yeni bir yaşam ümidiyle göç etmeye zorlanmıştır. Tüm bu zorluklarla mücadele eden mültecilere Türk toplumu ve devleti insani boyutla yaklaşım sergilemiş ve bu kapsamda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası (2013) ve Geçici Koruma Yönetmeliği (2014) ile güvenlikten sağlığa, eğitimden sosyal desteğe kadar pek çok imkan tanınmıştır. Ancak son yıllarda artan işsizlik ve yüksek enflasyonun yanı sıra düzensiz göç rakamlarındaki artışa bağlı olarak güvenlik endişesinin de artması ülkedeki yabancılara karşı olan tutumun değişmesine neden olmuştur. Bahsi geçen olumsuz şartlar baskın grubu bir günah keçisi arayışına itmiştir.

2022 resmi rakamlarına bakıldığında ülke genelindeki yabancı sayısında ilk üç sırada Suriye, Irak ve Afganların yer aldığı görülmektedir. Bu rakamların baskın grup tarafından seçilecek günah keçisinde etkili olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla bu gruplara yönelik ötekileştirme mutlak bir sonuç olarak ifade edilmelidir. Baskın grup kalıp ve önyargılar neticesinde mültecileri ötekileştirme yoluna gitmektedir. Baskın grup için Afganlar kayıtdışı olmaları nedeniyle daha düşük ücrete çalışmakta ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda erkek ağırlıklı bir göç hareketliliği gerçekleştirmeleri ve yine yasal olmayan yollardan ülkeye giriş yapmaları açısından güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Iraklılar daha çok yaşam tarzı bakımından -özellikle yüksek sesle konuşma- eleştirilmektedir. Geçici koruma sahibi Suriyeliler ise baskın grubun en yeni ötekisidir. Suriyelilerin ötekileştirilmesi sürecinde milyonlara varan nüfusları, çocuk sayıları, düşük ücrete çalışmaları, erkeklerin ülkesini terk etmesi, Türkçe konuşmamaları, günlük yaşam biçimleri gibi dinamikler etkili olmaktadır.

Dünya, Ortadoğu’da yaşananların yerine savaş ve olumsuz yaşam koşullarından ötürü göç eden milyonlarca insanı kriz olarak tanımlamıştır. Türkiye bunu aksine meseleye

insani boyutla yaklaşılarak mültecilere ev sahipliği yapmıştır. Fakat yukarıda da değinildiği üzere bazı sebeplerden ötürü baskın grup ile mülteciler arasındaki gerilim artmakta ve toplumsal düzen ve huzur için risk yaratmaktadır. Gelen mülteciler ilk yıllarda misafir olarak karşılanmıştır. Ancak gelinen noktada durumun tersine döndüğü açıktır. Bu nedenle ülkedeki mülteci gerçeği kabul edilerek daha kapsamlı ve uzun vadeli politikaların benimsenmesiyle hem toplumdaki öteki algısı kıracak hem de çok kültürlü bir yapı inşa edilebilecektir.

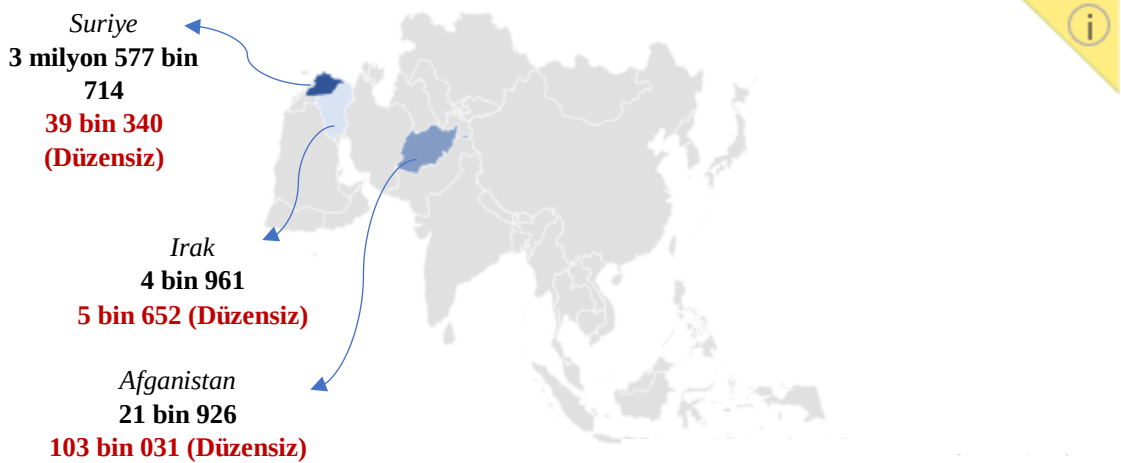
Türkiye komşu ülke olma kontenjanıyla bölgede yaşanan kaos ortamından en çok etkilenen ülke konumundadır. Bu nedenle yaşanan karmaşanın devam etmesi Türkiye’deki mülteci meselesinin de devamlılığı olarak görülebilir. Öyle ki Ortadoğu sahip olduğu kaynaklar bakımından pek çok ülkenin pek çok kez hedefinde olmuştur. Bu doğrultuda özellikle Afganistan, Suriye ve Irak’taki etnik çeşitlilik üzerinden inşa edilen ve on yıllardır süregelen çatışmalar bölgede parçalanmış bir yapı tesis etmiştir. Kültürel ve toplumsal zenginlik sayılabilecek bu yapının üstünlük kurma gayretine dönüştürüldüğü görülmektedir. Etnik bakımdan çeşitlilik arz eden bölgede süregelen çatışmalar ne yazık ki parçalanmış bir halk yapısına neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgede çatışmalar son bulsa dahi çeşitliliğin kültürel bir zenginlik olarak kabul edilmesinin uzun yıllar süreceği öngörülmektedir. Bu da Türkiye’nin güncel ötekisi olan mültecilerin varlığının bir süre daha süreceği şeklinde yorumlanabilir.

2.2. Türkiye’de 2001 Sonrası Ötekileştirilen Göçmen Grupları

İngiltere ve Fransa’nın 1916 yılında Birinci Dünya Savaşı devam ederken yaptıkları gizli anlaşma Sykes-Picot ile bir nevi niyet beyanında bulundukları, savaşın bitişinin ardından da 1920 yılında San Remo Konferansı’nda kesinleştirdikleri Ortadoğu’nun yeni siyasal düzeni (Bozarslan, 2021: 41) tüm bir bölge için 100 yılı aşkın kaos ve çatışma dönemini başlatmıştır. 1920’den bugüne geçen sürede bölge onlarca savaşa, çatışmaya, krize, katliama, sürgüne ve trajediye şahit olmuştur. Uzun yüzyıllar Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında yönetilen Ortadoğu coğrafyası, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından yukarıda bahsedilen safhalarla İngiltere ve Fransa tarafından suni devlet, devletçik veya yönetim birimlerine ayrılmıştır (Çubukçu, 2013: 34). Kurulan ya da kurulmaya çalışılan bu devlet benzeri yapıların neredeyse tarihsel hiçbir izi veya kökeni bulunmaması sebebiyle büyük bir karmaşa ortaya çıkmış ve yeni yönetim birimleri altında ortak bir kimlik

kazandırılmaya çalışılan Orta Doğu halkları günümüzde de halen devam eden şiddet dolu bir döneme girmişlerdir.

1920 yılındaki San Remo Konferansı'ndan sonra tamamen Fransız manda yönetimine teslim edilen bölge (Cleveland, 2009: 167), o günden bugüne devrilen domino taşlarının bir diğer taşın devrilmesini tetiklemesi gibi birbirini tetikleyen süreçlerin esiri olmuşlardır. Bugün özellikle Suriye'nin halen devam eden ve on yılı aşan en şiddetli iç savaşlardan birini yaşaması da bu birbirini tetikleyen kanlı süreçlerin son halkası olarak gözükmektedir. Bu yüzden bugün Suriye ve Lübnan toprakları olarak anılan coğrafyanın içinde bulunduğu durum yaşadıkları tarihsel süreçle sıkı sıkıya bağlantılı gözükmektedir. Teslim edildikleri Fransız manda yönetimi bu coğrafyayı emperyalizmin en etkili yöntemlerinden biri olan böl ve yönet politikasıyla yönetmeyi amaçlamış ve bunun için etnik, dini ve bölgesel farklılıkları kullanmıştır (Cleveland, 2009: 218). Bu doğrultuda ulusal birliği tesis etmek yerine toplumun var olan bölünmesi derinleştirilerek toplumsal parçalanmaya zemin hazırlanmak istenmiştir. Ortadoğu'da on yıllardır süren krizlerin temelinde de bu anlayış yatmaktadır. Bu anlayış, en fazla tahribatı savaşı yaşayan ülkelere vermiş olsa da kuşkusuz tüm dünyayı etkisi altına alan bir krizi doğurmuştur. Ortadoğu'da süregelen savaşlar ve krizler açlık, yoksulluk, yoksunluk, siyasal istikrarsızlık ve en önemlisi güvensiz bir yaşam alanı inşa etmiştir. Hayatta kalabilmek adına bölge halkları komşu ülkeler başta olmak üzere pek çok farklı ülkeye göç etmeye başlamıştır.



Harita 1: Ortadoğu'dan Türkiye'ye Göçmen Yoğunluk Haritası

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı (GİB), 2022¹⁷

Arap Baharı'nın etkisiyle yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, iktidar değişiklikleri ve iç çatışmalar bölgedeki pek çok ülkeyi etkisi altına alırken kuşkusuz bireysel ve kitlesel açıdan da en büyük göç hareketliliklerinin yaşanmasına neden olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015:10). Komşu ülkelerinde nasibini aldığı bu hareketlilik Türkiye açısından da yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Türkiye'nin yoğun bir göçe maruz kalmasında Ortadoğu'ya olan yakınlığı ve buna bağlı olarak Avrupa'ya geçiş için transit ülke niteliği taşıması, açık kapı politikasını benimsemesi, geçmişinde farklı pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olması gibi nedenler yer almaktadır. Son yıllarda yaşanan insani krizler karşısında benimsenen politikalar neticesinde Türkiye dünyada en fazla mülteci barındıran ülke haline gelmiştir (UNHCR, 2022: 2). 2001 Taliban ve ABD savaşı, 2003 Irak Savaşı, 2011 Suriye iç savaşı ile başlayan kitlesel göç hareketliliği Taliban'ın 2021 yılında ikinci kez iktidara gelişi sebebiyle yeniden hız kazanmıştır. Bu doğrultuda Göç İdaresi Başkanlığı'nca paylaşılan 2021 yılı verilerine göre Anadolu toprakları çeşitli sebeplerden ötürü¹⁸ 5 milyondan fazla yabancıya ev sahipliği yapmaktadır.

Ortadoğu'da yaşanan savaş ve çatışma ortamı güvenlik ihtiyacını tehdidine, beslenmeyi açlık ve yoksulluğa, insani yaşam şartlarını ise olumsuz koşullara dönüştürdüğünden göç bölge halkı için zorunlu bir hal almıştır. Bu ise milyonlarca insanın kitlesel göçüyle başlayan küresel bir krize neden olmuştur. Ülkesini terk etmek zorunda kalan milyonlarca insan için hükümetler çeşitli politikalar benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise yaşananlar karşısında duyarsız kalmayarak mülteciler için güvenli bir liman olmuştur (Boran, 2021: 240). Harita 1'de de görüldüğü gibi Türkiye Suriye başta olmak üzere Afganistan ve Irak'tan yoğun bir şekilde göç almış ve almaya devam etmektedir. Bu aşamada öncelikle 2001'den bu yana aktif bir çatışma ortamında kalan Afganlar, 2003'te ABD işgali ile yeni bir döneme giren Iraklılar ve 2011 yılında Suriye'deki iç savaş nedeniyle Türkiye'ye gelen Suriyelilerin tarihsel arka planıyla birlikte ülkedeki konumları incelenecektir.

¹⁷ Göçmen Yoğunluk Haritası Göç İdaresi Başkanlığı'nca kamuoyu ile paylaşılan verilerden hareketle oluşturulmuştur. Siyah renkli veriler uluslararası koruma (2021 yıl sonu) ve geçici koruma statüsüne (24 Kasım 2022) ait verileri ifade etmektedir. Kırmızı renk ise 10 Kasım 2022 itibarıyla paylaşılan düzensiz göçe dair bilgileri göstermektedir.

¹⁸ Belirtilen rakam uluslararası koruma, geçici koruma ve öğrencilik, aile birleşimi, kısa dönem ikamet izinlerine dayalı olarak verilen ikamet izinleri bulunan yabancıların toplamıdır.

1979’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan işgali ile başlayan çatışmalar 2021’de Taliban’ın hükümete gelmesine değin devam etmiştir. 1970’li yıllardan bu yana çatışma ortamının devam ettiği Afganistan halkı için Taliban ve ABD arasındaki savaş yeni bir durumu ifade etmemektedir. Hali hazırda var olan istikrarsızlığın, ekonomik krizlerin ve toplumsal yozlaşmanın varlık gösterdiği Afganistan’da Taliban’ın iktidara gelmesi (Nogayeva, 2021) halkın insani bir yaşam ümidini azaltmıştır. Bu nedenle başta Pakistan, İran ve Türkiye gibi komşu ülkeler olmak üzere farklı ülkelere sığınmışlardır (BBC, 2021). Afganistan’da 1970’li yıllardan bu yana devam eden şiddetli çatışmalar ve buna bağlı olarak gelişen insani krizlere dayanarak Afgan mültecileri **dünyanın en uzun süre yerinden edilmiş kişileri** olarak tanımlamak mümkün olacaktır.

Benzer şekilde Irak’ta süren şiddetli çatışmalar ve istikrarsızlık milyonlarca Iraklıyı hem ülke içinde hem komşu ülkeler başta olmak üzere ülke dışında göçe zorlamıştır. Ülke dışına göçlerde Suriye, Ürdün, Türkiye gibi ülkeler ilk sıralarda yer almaktadır. 1991 yılında başlayan çatışma ve istikrarsızlıklar bir buçuk milyon Iraklıyı Suriye topraklarına (Duman, 2011: 32) yarım milyondan fazlasını Ürdün’e (Özkan, 2010: 4) yine yarım milyona yakınına ise Türkiye’ye (Danış, 2010: 8) taşımıştır. Iraklıların Türkiye’ye yönelik göç hareketliliğinin kitlesel göçlerden ziyade daha az sayı ile ancak süreklilik arz ederek devam ettiği görülmektedir. 1980-1988 yılları arasında süren İran-Irak Savaşı ve bu esnada gerçekleşen Halepçe Katliamı, 1990 Birinci Körfez Savaşı, 2003 ABD’nin Irak işgali ve 2014 Irak Şam İslam Devleti’nin (DEAŞ) Musul’u ele geçirmesi Türkiye’ye gelen göçün temel tetikleyicileri olarak belirtilmelidir. Irak’ta hali hazırda var olan siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlar bahsi geçen krizlerin hem sebebi hem sonucu olmuştur. Özellikle yüzyıllardır süregelen mezhep çatışması hem içerideki hem dışarıdaki gruplara karşı ülkeyi savunmasız bırakarak savaşlar, çatışmalar, krizler ile dolu bir tarihi meydana getirmiştir. Böylesi bir ortamda halk can güvenliğini sağlamak ve insani bir yaşam sürdürmek gibi amaçlarla Suriye, Ürdün ve Türkiye başta olmak üzere pek çok farklı ülkeye göç etmek zorunda kalmıştır.

15 Mart 2011; dünya tarihindeki en büyük insani krizlerden birinin başlangıç tarihi. Bu tarih İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük insani hareketliliğin yaşanmasına neden olan Suriye iç savaşının başlangıç günü olarak kabul edilmektedir. Ülke içerisinde yaşanan iç çatışmalar insanları ve şehirleri yok ederken birçok yeni terör örgütünün kurulmasına zemin hazırlamıştır. Buna ek olarak Afganistan ve Irak’tan sonra 2013’te

DEAŞ'ın Rakka işgali (Ersöz vd., 2019) Suriye'deki kargaşayı daha da körükleyerek bölge halkının yaşamını ve güvenliğini tehlikeye uğratmıştır. Irak'taki mezhep ayrılıklarının Suriye'de de varlık göstermesi iç çatışmaların kısa sürede yoğunlaşmasına ve dolayısıyla içerideki boşluktan yararlanan DEAŞ'ın ülke içindeki sınırlarını genişletmesine neden olmuştur. Yaşananlar bölgede ciddi bir tehdit algısı yaratmış ve 13 milyon Suriyelinin ülkesini terk etmesi ve ülke içinde yerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır (UNHCR, 2022). Yerinden edilme hem ülke içerisinde hem ülke dışında kitlesel biçimde yıllardır devam etmektedir. Yaşananlar neticesinde Afgan ve Iraklılar gibi Suriyelilerde komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkedeki iç savaş kısa bir süre sonra başta Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır olmak üzere dünya geneline yayılan bir mülteci krizine dönüşmüştür (UNHCR, 2022). Birleşmiş Milletler (BM) raporları ve istatistikleri¹⁹ Suriye'de iç savaş olarak başlayan ancak küresel bir meseleye dönüşen bu durumun İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük insani krizi olarak tanımlanmasını destekler niteliktedir.

Bu üç ülkenin benzer yapısal özellikleri dikkat çekmektedir. Afganistan, Irak ve Suriye etnik köken bakımından zengin ve İslam dininin yaygın olduğu ülkelerdir. Bu iki husus bahsi geçen ülkelere yüzyıllardır süregelen mezhep ayrılıklarının doğuşuna dolayısıyla iç kargaşanın yaşanmasına neden olmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2017: 6 & Yayıncı, 2019: 349). İçeride yaşanan krizler diğer ülkeler açısından fırsata çevrilerek güvensiz, huzursuz, yoksul, eğitimsiz bir yapı inşa edilmiştir. İç ve bölgesel çatışmalar, savaşlar ve politik çıkar uyuşmazlıkları sonucunda bölgede güvenlik tehdidi, işsizlik, yoksulluk, siyasi istikrarsızlık, barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi hizmetlerden yoksunluk kaçınılmaz bir son olmuştur. Afganistan, Irak ve Suriye'nin yakın tarihi incelendiğinde benzer tarihsel geçmişe, kültüre ve toplumsal yapıya rastlanmaktadır. Buradan hareketle Afgan, Iraklı ve Suriyelilerin benzer sebeplerden ötürü göç ettiği açıktır. Üç ülkede de yaşananların halk yaşamı için tehdit ve tehlike yarattığı dolayısıyla yeni bir yaşam umuduyla farklı şehirlere ve ülkelere göç edildiği görülmektedir.

Göç bilindiği üzere mesafe ile yakından ilişkilidir. Afganistan, Irak ve Suriye'de yaşananlar sonucunda ülke vatandaşları için Türkiye hem coğrafi konumu itibarıyla hem

¹⁹ 10 yılı aşkın süren savaşın bilançosu incelendiğinde 306 bin 887 sivilin hayatını kaybettiği (Haziran 2022), yaklaşık 7 milyon Suriyelinin yerinden edildiği (Kasım 2022), 5 milyon 526 bin 887 kişinin mülteci, sığınmacı, vatanını kaybetmiş gibi farklı statülerde farklı ülkelere hayatını devam ettirdiği (Kasım 2022) bilinmektedir.

tarihsel ve kültürel bağlar hem de zengin bir göç deneyimi açısından avantaj olarak görülmüş ve hedef ülke haline gelmiştir. Anadolu toprakları, tarihinin neredeyse her döneminde göç hareketliliği ile karşı karşıya kaldığından zengin tecrübe ve birikime sahip bir ülke olarak tanımlanabilir. 2001’de Afganistan, 2003’te Irak ve 2011’de ise Suriye’de başlayan çatışmalar, istikrasızlık ve yoksulluk bu birikime bir yenisini ekleyerek Türkiye’ye yeni bir kitlesel göç tecrübesi yaşatmaktadır. 2022 yılı verilerine göre Türkiye’deki yabancı sayısı 5 milyon 506 bin 304’tür (Mülteciler Derneği, 2022). Son yıllarda yoğunlaşan çatışmalar ve istikrarsızlıklar neticesinde Afganistan, Irak ve Suriye’den Türkiye’ye gelen mülteciler bu rakamın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu gruplar düzenli ve düzensiz biçimde ülkeye giriş yapmaktadır. Türkiye ise karşılaştığı bu kitlesel göç hareketliliği karşısında uluslararası ve ulusal düzeyde bazı yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu kapsamda Afgan ve Iraklılar Türkiye sınırları içerisinde uluslararası koruma kapsamında güvenlik, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerin yanı sıra sosyal hizmetlerden de yararlanabilmektedir. Uluslararası koruma statüsünde yer alan bireyler için Türkiye transit ülke niteliği de barındırabilmektedir. Bu statüdeki kişi talep ettiğinde BMMYK tarafından uygun bir üçüncü ülkeye yerleştirilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Son yıllarda Türkiye’de yabancı sayısının artması, işsizlik ve yüksek enflasyon gibi ekonomik problemlerin yaşanması üçüncü bir ülke talebini arttırmaktadır. Ancak Avrupa ülkelerinin insani krize karşı uyguladığı katı politikalar mültecilerin yaşamlarını giderek zorlaştırmakta ve üçüncü ülke ümidi azaltmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük mülteci krizi olarak görülen Suriyeliler için Türkiye tüm bunlardan bağımsız olarak geçici koruma statüsünü tanımıştır. 2022 verilerince 3 milyon 577 bin 714 Suriyeli (GİB, 2022) bu statü ile güvenlik, eğitim, sağlık, sosyal hizmet gibi imkanların yanı sıra çalışma izni ile kendi işletmesini kurabilme fırsatını da elde edebilmektedir.

Açık kapı politikası benimseyen Türkiye için Suriye iç savaşı ve Taliban’ın zafere gidiş süreci göç hareketliliğini farklı bir boyuta taşımıştır. Bu krizler neticesinde yaşanan göç hareketliliği toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel alanlar başta olmak üzere pek çok farklı sorunu da beraberinde getirmektedir. Bir diğer ifadeyle göç hem alan hem veren ülke açısından politik, ekonomik ve en önemlisi toplumsal boyutu olan kompleks bir eylemdir (Castles ve Miller, 2008: 36). Bu bağlamda göç alan ülke konumu itibarıyla Türkiye’de egemen grup ve dışarıdan gelenler arasında yeni bir ilişki biçimi kaçınılmaz

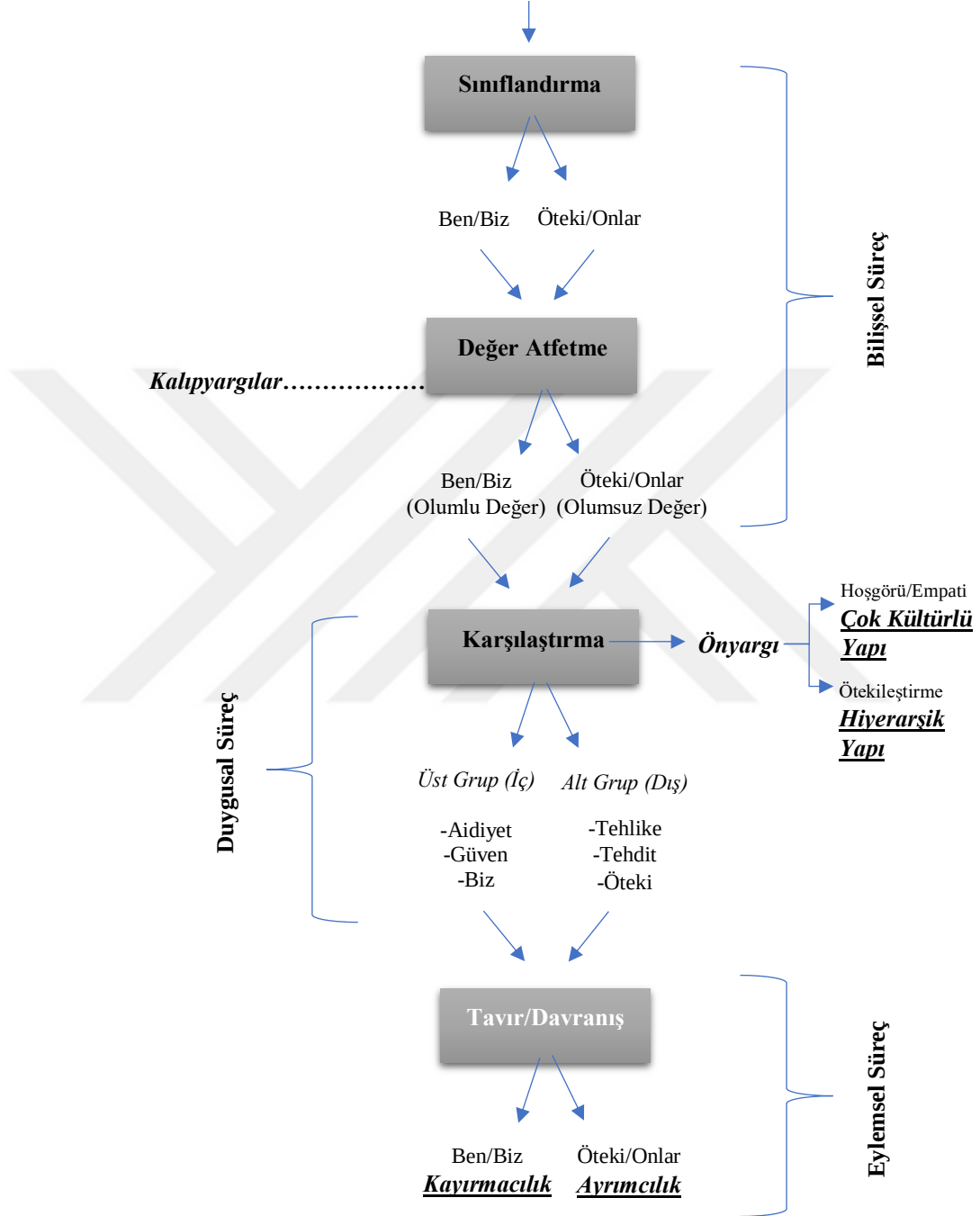
olacaktır. Egemen grup kimliğini olumlamak amacıyla kendi dışındaki herkesi öteki olarak tanımlamakta ve bunu genellikle etnik köken, dil, kültür, kılık kıyafet, günlük yaşantı biçimi üzerinden yapmaktadır. Farklılıklar üzerinden yapılan bu etnosantrik tanımlama egemen grubun ötekileştirmesi eylemine karşılık gelmektedir.

Ben/biz'in varlığı öteki'nin varlığı ile mümkün olduğundan egemen grup için de daima bir öteki var olmak zorundadır (Doğanoğlu, 2022:320). Son yıllarda dünya genelinde artan mülteci ve sığınmacı sayısı göç alan ülkeler için yeni bir öteki'yi ifade etmektedir. Egemen grup için sosyal kimliğin inşası ve korunması öteki üzerinden yapılmaktadır. Her yeni öteki egemen grubun kimliğini olumlaması için önem arz etmektedir (Karakitapoğlu, 1999: 55). Buradan hareketle egemen grubun yeni gelen mülteci grubunu öteki olarak tanımlamasının ardındaki temel etmeni sosyal kimliğin olumlanması olarak ifade etmek mümkündür. Bu noktada Şekil 4'te de biz'in öteki'nden hareketle kendini inşa etmesi, kimlik olumlaması ve öteki ile ilişkisi şematize edilmeye çalışılmıştır.

Egemen grup 2001 sonrasında Türkiye'ye gelen göçmenleri ilk etapta etnik kimlik ve dil gibi farklılıklar çerçevesinde sınıflandırmaktadır. Bilişsel bir süreç olarak işleyen sınıflandırma sürecinde ben/biz ve öteki/onlar inşa edilmektedir. Öteki olan mülteciler için zihninde belli başlı bazı kalıpyargılar taşıyan egemen grup sonraki aşamada iç gruba olumlu özellikler atfederken mülteci öteki grubuna olumsuz değer yargılar yüklemektedir. Egemen grup üyeleri için bu noktada aidiyet, güven ve biz olma duygusu güçlenmektedir. Dış grup olarak da tabir edilen mülteciler biz için tehlike ve tehdit olarak görülmektedir (Ateş ve Yavuz, 2017:1294). Dolayısıyla zihinsel süreç yerini duygusal aşamaya bırakmaktadır. Bu noktada ise egemen grup için iki durum söz konusu olmaktadır. Ya mülteci grubun farklılıkları hoşgörü ile karşılanarak çokkültürlü bir toplumsal yapı oluşturulabilir ya da yeni öteki olan mültecilerin farklılıkları ötekileştirilerek hiyerarşik bir toplumsal yapı ortaya çıkarılabilir. İkinci seçeneğin benimsenmesi durumunda duygusal süreçten davranışa geçiş söz konusu olmaktadır. Biz öteki'ne karşı ayrımcı tutumlar sergilerken iç grubunu kayırmaya meyletmektedir. Ayrıca son yıllarda mültecilere karşı ayrımcılığın artmasından hareketle Türkiye'de hoşgörü ile başlayan göç deneyiminin tehdit unsuru bağlamında ötekileştirmeye dönüştüğünü ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Kimlik İnşası, Olumlanması ve

Öteki ile İlişki



Şekil 4: Kimlik Oluşumu, Olumlanması ve Öteki ile İlişki Biçimleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ötekileştirme uzaklık ile ilgili bir kavram değildir. Ben yanında olan kişiyi bile öteki olarak tanımlayabilir veya ötekileştirir (Sağlam ve Yaşar, 2017: 140). Mekânı yurt edinen ben'in bir anda çıkıp gelen ve yurda ait olmayana sınırları dışında tutma eğilimidir. Bu durum ulusal bir kimliğin göçmen grupla karşılaşmasını ifade ettiğinde ötekileştirme boyutunun daha sert ve güçlü olacağı kaçınılmazdır. Bu bağlamda farklılıklara bakılmaksızın gelen her göçmen grup egemen grup için öteki olarak karşılanacaktır. Dolayısıyla çok kültürlülük ve birlikte yaşam konusu ciddi derecede zarar görmekte veya gerçekleşmemektedir (Ateş ve Yavuz, 2017:1292).

2001 sonrası göçler bağlamında Türkiye'ye gelen Afgan, Iraklı ve Suriyeli grupların öteki olarak algılanması da benzer süreçlere ve nedenlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Egemen grup özellikle son yıllarda ötekileştirme eylemini daha şiddetli ve sert bir biçimde yapmaktadır. Türkiye'de egemen grup ötekileştirme sürecinde sıklıkla etnik ve kültürel farklılıklara, ülke nüfusunun artışına, ekonomik sorunlara, güvenlik endişesine atıf yapmaktadır. Bu referanslar eşliğinde gerçekleşen ötekileştirme bazı sonuçlara neden olmaktadır. Toplumsal yapıda çatışmalar başlamakta, birlikte yaşam zorlaşmakta ve çok kültürlü yapı reddedilmektedir.

Türkiye'de mültecilere yönelik ötekileştirme farklı olmaya dayalı kalıp ve önyargılarımızdan ziyade tutum ve davranışa dönüşmüştür. Bu noktada egemen grup ve mülteciler arasındaki sosyal mesafe önem arz etmektedir. Mülteciler ile herhangi bir iletişimi, tanışması söz konusu olmadığı halde fikir sahibi olan gruplar toplum için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu durum toplumdaki hiyerarşik yapıyı güçlendirirken gruplar arası çatışmayı da körüklemektedir. Bu nedenle biz ve öteki arasındaki mesafenin azaltılarak diyalogun tesis edilmesi ve sosyal hoşgörünün sağlanması farklılıkların bir arada yaşamasına katkı sağlayacaktır (Sağlam ve Yaşar, 2017: 139).

2001 Sonrası Türkiye'ye yönelik göçler incelendiğinde iki farklı durumun tezahür ettiği görülmektedir; varış ülkesi konumundaki Türkiye ve transit ülke konumundaki Türkiye. Transit ülke olma meselesinde iki dinamiğin etkin olduğu belirtilmelidir. İlki olumlu kimlik geliştirmede yaşanan sorunlar ve pandemi nedeniyle gelişen ekonomik krize bağlı olarak göçmenlerin rotasını Avrupa'ya yöneltmesi iken ikincisi Türkiye'nin stratejik konumu ve uyguladığı açık kapı politikası nedeniyle göçmenler açısından müthiş bir geçiş noktası olarak kullanılmasıdır (Şişman ve Balun, 2020: 63). Bu nedenle zengin bir

göç tarihine sahip olan Türkiye için göçmenler yeni bir konum daha tahsis etmiş demek yanlış olmayacaktır; transit ülke.

Transit ülke olmanın temel dinamiklerinden biri olan bireysel sebepleri ele almak gerekecektir. Ortadoğu’da yaşanan krizlerin uzun süreli oluşu ve halen devam etmesi hem bölge halklarının hem de göçmenlerin zihnini bulandırmaktadır. Artık umudu kalmayan bireyler yeni arayışlara girmekte ve yaşamını tayin etmeyi arzulamaktadır. Bu nedenle daha güvenli, daha iyi bir iş imkanı hatta belki daha iyi bir kimlik peşinde koşmaktadır. Türkiye’de son yıllarda yaşanan ekonomik sorunlar ülkedeki göçmenler için de ciddi bir meseleye dönüşmektedir. Yine benzer şekilde öteki grup olarak tanımlanma, kimlik inşası süreçlerinde sorun yaşama gibi durumlar da önemli sebepler arasındadır. Ülkesindeki olumsuz yaşam koşullarından dolayı göç eden bireyler yeni bir kimlik inşa etmek amacındadır. Bireyin yer değiştirmesi sadece fiziki bir hareketliliği demek değildir. Dolayısıyla göç eden birey beraberinde deneyimlerini, anılarını ve kültürünü de taşımaktadır (Göksel, 2020: 1079-1080). Bu bağlamdan hareketle göçmenlerin kimlik meselesinde de hem bireysel hem de sosyal kimlik inşası söz konusu olmaktadır. Olumlu benlik geliştirmek isteyen göçmenlerin baskın grup tarafından öteki olarak tanımlanması aidiyet hissi ve kimlik gelişimini sekteye uğrattığından bireyin üçüncü bir ülke arayışı tetiklenmektedir.

Türkiye Afgan, Irak ve Suriye’den gelen mültecilere karşı pek çok Avrupa ülkesine kıyasla daha insani politikalar üretmeye çalışmıştır. Güvenlik, iş, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlar bazında imkanlar sunan Türkiye kısa sürede mülteciler için merkez ülke haline gelmiştir (Karakaya ve Karakaya, 2021: 103). Bahsi geçen ülkelerdeki savaş halinin ilk yıllarında baskın grubun büyük bir kısmı Türkiye’nin insani politikalarını desteklemiştir. Ancak ülke içindeki yabancı sayısının kontrolsüz biçimde artışı toplumsal ve ekonomik soruların başlangıcı olarak görülmüş ve baskın grubun tutumunu değiştirmesine neden olmuştur (Bayır ve Aksu, 2020: 347). Ülkedeki yabancı sayısının artışıdaki en önemli sebeplerden biri BMMYK ve GİB tarafından yürütülen üçüncü ülkeye yerleştirme politikasıdır. Uluslararası koruma kimliğine sahip bireylere tanınan bu hak Avrupa ülkelerinin kapılarını kapatması nedeniyle uygulanması imkansız bir hale gelmiştir. Dolayısıyla asıl amacı üçüncü ülkeye geçmek olan Afgan ve Iraklıların Türkiye’de kalış süresi uzamaktadır. Baskın grup tarafından misafir olarak

değerlendirilen bu kişiler sürecin uzamasından ötürü kalıcı olarak görülmekte ve toplumsal ve ekonomik açıdan bir tehdit unsuruna dönüşmektedir.

Ötekileştirme farklı dinamikler ile yapılmaktadır. Misafirlikten kalıcılığı geçiş bu dinamiklerden biri olarak ele alınmıştır. Pandemi nedeniyle dünya genelinde yaşanan ekonomik sıkıntılar mültecilerin ötekileştirilmesi meselesinde bir diğer dinamik olarak ele alınabilir. Pandemiye dayalı ekonomik sorunlar Türkiye açısından da etkili olmuştur. Hayat pahalılığı, enflasyon, işsizlik gibi ekonomik sorunlar baskın grubu bir günah keçisi arayışına itmiştir. Pek tabi baskın grup için bu profile en uygun kişileri sığınmacı ve mülteciler oluşturmaktaydı. Bu nedenle hali hazırda etnik kimlikleri nedeniyle ötekileştirilen göçmen grupları bu kez ekonomik sorunların tetikleyicisi olarak ötekileştirilmiştir (Gürsoy, 2022: 258).

Hegel'den bu yana tartışılan öteki meselesi aslında bireyin kendini tanımlamak amacıyla referans aldığı kişi veya grupları ifade etmektedir. Göç hareketliliği sonrasında hedef ülkeye varan mülteciler için de ötekilik kaçınılmaz bir son olarak egemen grup tarafından inşa edilmektedir. 2001 sonrası göçlerde de Türkiye'ye gelen mülteciler egemen grubun farklılıklar üzerinden tanımladığı öteki olarak varlık sürdürmektedir. Öteki grubun egemen grup tarafından meşrulaştırılması noktasında hukuki açıdan tanınan farklı statüler ve misafir temelli geçici politikaların benimsenmesi de etkili olmaktadır. Egemen grup hak edip etmeme konusunda vatandaşlık statüsünü öne sürerken, kısa süreli kalacaklarını, misafir olarak burada ikamet ettiklerini sıklıkla vurgulayarak aidiyetin oluşmasına ket vurmaktadır.

Afgan, Iraklı, Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki durumunu genel olarak ele almak gerektiğinde her göçün egemen grup için yeni bir öteki inşa ettiği görülmüştür. Kitlemel göçün yoğunluğu, ekonomik sorunların artması, etnik ve dil farklılıklarının ön plana çıkarılması, gruplar arası ilişkinin zayıflığı mültecilerin egemen grup tarafından öteki olarak tanımlanmasını kolaylaştırmıştır. Ötekine olan sosyal hoşgörüsüzlük noktasında haklar devreye girmektedir. Sahip olunan haklar ve imkanlar alt grup olarak görülen ve olumsuz değerler atfedilen öteki için hak olarak görülmemektedir. Olabildiğince az hakka sahip olması gerektiği düşülen öteki biz için bir tehdit ve tehlike unsuru olarak görülmektedir (Tatar, 2013: 75). Burada gerçeklik söz konusu olmadan algılara vurgu yapılmaktadır. Bir diğer ifadeyle algıya dayalı ötekileştirme ötekileştirmenin bir başka

türü olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de mülteci gruplar için bu durum söz konusu olmaktadır. Medya’da çıkan haberler neticesinde bir algı yaratılmakta ve buradan hareketle mülteci gruplar öteki olarak tanımlanmakta ve bunun bir sonucu olarak ayrımcı hatta ırkçı davranışlara maruz kalmaktadırlar.

2.2.1. Afganların Yakın Tarihi ve Türkiye’ye Gelişi

40 yıldan fazladır savaş ortamına tanıklık eden Afganistan, tarihi boyunca etnik köken bakımından zengin²⁰, dinsel duygulara önem veren geleneksel bir yapıya sahip olmuştur. Ancak Afgan halkının bu geleneksel tutumdaki ısrarcı tavırları ve dağınık sosyal yapısı dış güçler tarafından istikrarsız bir ülke, toplum ve tarih inşası için kullanılmıştır. Özellikle İngilizler ile yaptığı savaşlar Afgan tarihi açısından önem arz etmektedir. 1838-1842, 1887-1879, ve 1919 yıllarında İngilizlerle yapılan savaşlarda Afganistan galip gelse de İngilizlerin iç işlerine müdahalesi karşısında yenik düşmüştür (Emini, 1996: 455-458).

1921 yılında Afgan lider Amanullah Han Sovyetler Birliği ile bir dostluk antlaşması imzalamıştır (Şahin, 2014: 25). Böylece Afgan tarih sahnesinde etkili olacak olan Sovyetler Birliği ile ortaklık başlamıştır. Ancak Birlik’in Bolşevikleştirme politikası Afgan yönetimi ve Sovyetler Birliği’nin yakınlaşmasını zedelemiştir (Emini, 1996: 458-459). Ardından Türkiye ile yakın temasa geçen Han eğitim ve kültür alanları başta olmak üzere pek çok reformist harekete öncülük etmiştir. Ancak Afgan halkının gelenekçi tutumu karşısında başarılı bir sonuç pek mümkün olmamıştır.

Nadir Han ve oğlu M. Zahir Şah’ın 1929-1973 yılları arasında sürdürdüğü krallık anlayışı solcu subayların desteklediği darbe sonucunda yönetime gelen Davud Han’ın Cumhuriyeti ilan etmesi ile son bulmuştur (Karakaya ve Nazarı, 2022: 145). Davud Han iktidarda kaldığı süreçte Afganistan’ın gelişmesi amacıyla ekonomik ve toplumsal reforma imza atmış olmakla beraber ilk cumhurbaşkanı unvanını da elde eden kişi olmuştur. İlk etapta Sovyet yanlısı olan Han’ın ilerleyen yıllarda İslam ülkeleri ile teması Birlik’in dikkatinden kaçmamış olup 1978 yılında yeni bir darbe ile iktidarını kaybetmesine neden olmuştur (Batoor, 2008: 24).

²⁰ Peştun, Beluçi, Nuristanlı, Veziriler, Paşahılar, Züleymanzaller, Muhammedzailer, Duraniler, Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar, Tacikler, Hazaralar gibi pek çok farklı etnik grubun bulunduğu bilinmektedir (Emini, 1996: 460).

1978’de Savr adıyla gerçekleşen darbe ile (Erman, 2018:303) Sovyetler Birliği’nin kontrolü altında olmak kaydıyla Demokratik Halk Rejimi iktidara gelmiştir. Bu dönemde halkın büyük çoğunluğunu yoksul, köyde yaşayan, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere erişim sağlayamayan, gelenek, görenek ve İslam inancına sıkı sıkıya bağlı kişiler oluşturmaktaydı. Yeni rejimin Afgan halkının gelenekçi tutumuna karşı katı reformlar sunması halk içinde ayaklanmaların başlamasına neden olmuştur.

Gelenek yanlısı halkın ayaklanması kısa süre içerisinde radikal bir örgüt yapısına dönüşmüştür. Dönemin Afgan hükümeti direniş grupları ile mücadele için Sovyetler Birliği’nden destek istemiş ve Birlik bu talep üzerine askeri güçlerini Afganistan’a yöneltmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2008 :71). 1979-1989 yılları arasında süren bu savaş Afgan devletiyle beraber uluslararası sistemi de etkileyen küresel nitelikli sonuçlara sebep olmuştur. Ancak bu sonuçlardan maddi manevi en çok etkilenenin Afgan halkı olduğu açıktır²¹. On yıl boyunca süren savaşta halk hayatını, kaybetmiş, var olan yoksulluğuna yoksulluk katmış, güvenlik ihtiyacı için ülkesini terk etmiş ve bunların sonucunda hükümete olan inancını yitirmiştir.

Sevr Darbesi ile başlayan süreç Afganistan’da Sovyet işgalinin sona erdiği 1989 yılına devam etmiştir. Afganistan bu kez 1992-1996 yılları arasında sürececek olan iç savaş ile karşı karşıya kalmıştır (Karakaya ve Nazarı, 2022: 144). Bahsi geçen iç savaş etnik gruplar arasında geçtiğinden ülkede adeta kaos ortamı yaratmıştır. Bu esnada halk siyasi istikrarsızlık, ekonomik kriz ve hukuksuzluktan ötürü meydana gelen şiddet, hırsızlık ve açlıkla mücadele etmiştir. Radikal İslam yaklaşımını benimseyen Taliban hareketi; 1994 yılında öğrencilerin, yolunu kesen askerlere karşılık vermesi sonucunda başlayan eylemler ile kurulmuştur (Dashti, 2021:197). İstikrarsızlıktan bunalan halk için Taliban kurtarıcı olarak görülmüş ve kısa süre içerisinde gücünü arttırmıştır. Böylelikle 1996-2001 yılları arasında sürececek olan Birinci Taliban İktidarı dönemi başlamıştır.

11 Eylül 2001 İslam ülkeleri ve Müslümanları için yeni bir dönemi başlatan tarihtir. ABD’de gerçekleşen İkiz Kule Saldırıları sonrası İslam inancına karşı önyargı tohumları atılmaya başlanmış ve İslam düşmanlığı/İslamofobi gibi kavramlar literatüre

²¹ Birleşmiş Milletler raporlarında 1979-1989 arası süren savaşta 400 bini mayın patlaması nedeniyle olmak üzere yaklaşık 2 milyon insanın hayatını kaybettiğini, 2 milyon kişinin yaralandığını ve 5 milyon Afgan’ın göçmen durumuna düştüğü bilgisi yer almaktadır (Şeyhanlıoğlu, 2008: 71).

kazandırılmıştır. 11 Eylül saldırısının sorumlusu olarak görülen Bin Ladin'in Taliban tarafından ABD'ye iade edilmemesi (Dashti, 2021:197). Afganistan halkını yeni bir savaşa sürüklemiştir. ABD, bu hareketin Birleşmiş Milletler' in 51.maddesinden²² hareketle ülkedeki terör gruplarının yok edilmesi ve demokrasinin tesisi²³ gibi hedeflerinin bulunduğunu belirterek gerekli siyasi hazırlıklarını tamamlamıştır (Karakaya ve Nazari, 2022: 156). Askeri ve siyasi hazırlıklarını tamamlayan ABD 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a girmiş ve 20 yıllık savaşı başlatmıştır.

ABD operasyonundan kısa bir süre sonra Taliban hükümeti düşmüştür. Kriz ve istikrarsızlığın devam ettiği 2001'de Bonn Anlaşması çerçevesinde Hamid Karzai'nin başkanlığında bir Geçiş Hükümeti kurularak çözüm arayışına girilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Afgan hükümeti güvenlik meselesinde başarı sağlayamadığından Taliban yeniden güç kazanarak devlete saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Savaş 2020 yılına kadar hızlı bir şekilde devam etmiştir. 2020 yılında ABD hükümeti Doha'da Taliban ile "Afganistan'a Barış Getirme Anlaşması" imzalamıştır (Karakaya ve Nazari, 2022: 161). Bu anlaşma çerçevesinde ABD bölgedeki terör örgütlerinin engellenmesine karşın askerini Mayıs 2021'de askerini çekmeyi kabul etmiştir. Ancak ABD'de hükümetin değişmesiyle askerinin bölgeden çekilme tarihi Eylül 2021'e sarkıtıldığında Taliban saldırılarını yoğunlaştırarak ülkenin yüzde 85'i üzerinde hakimiyet sağlamıştır (Dashti, 2021: 2012). Ağustos 2021'e gelindiğinde Taliban başkent Kabil'e dayanmış ve İkinci Taliban Dönemi'ni resmen başlatmıştır.

ABD'nin ülkeden çekilmesi sadece aktif çatışma ortamının sona ermesini ifade etmektedir. Savaş, yoksulluk ve kanunsuzlukla boğuşan bir ülkede halk için asıl mesele savaş sonrasında yaşanmaktadır. Çünkü savaş sadece rakamlar veya maliyetlerden ibaret değildir. Krizler, çatışmalar, şiddet ve yoksulluk ile dolu Afganistan tarihinin yirmi yıl sonrasındaki gündeminin yine benzer meselelerle şekilleneceği açıktır. Yaşanan bu kaostan çıktıkları Afganistan'da büyük bir toplumsal maliyete dönüşmüş, dönüşüyor ve dönüşecektir.

²² "Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. (Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1945)".

²³ ABD, 2001 yılında Afganistan'a yönelik operasyonuna "Kalıcı/Sonsuz Özgürlük Harekatı" adını vermiştir (Dashti, 2021: 201)

20 yıl boyunca süren savaş elbette ağır sonuçlara sebebiyet vermiştir. 2001’den bu yana Afganistan’da 71 binden fazlası sivil olmak üzere 241 bin kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir (Aparı, 2021). Bahsedilen rakam sadece kayıt altına alınan kısmı ifade etmektedir. Göç yolculuğu esnasında veya yetersiz beslenme, hastalık, temiz suya erişimin olmaması gibi nedenlerden dolayı hayatını kaybedenlerle bu rakamın daha da artacağı tahmin edilmektedir.

2017 yılında ABD’nin hava saldırılarına yönelik aranjman kurallarını gevşetmesinin daha fazla sivilin hayatını kaybetmesine neden olduğu düşünülmektedir (The Watson Institute, 2022). Afgan halkı 2021 yılına kadar ABD ve Taliban arasındaki savaşın kurbanları olmuşlardır. Bu süre zarfında yoksulluk, açlık, güvenlik tehdidi ile hayatta kalmaya çalışan halk varış yeri fark etmeksizin ülkeden çıkmaya çalışmıştır. Ülkede siyasal istikrarsızlığa bağlı olarak ekonomik, toplumsal, kültürel krizlerin yanı sıra temel insan ihtiyacı sayılan alanlarda da yoksunluk söz konusu olmaktadır. Özellikle güvenlik ve gıda erişimi sağlayamayan birey için göç kaçınılmaz bir hareketliliiktir. Afgan halkı da güvenlik tehdidi, şiddet, yoksulluk, yetersiz beslenme ve temizlik, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim eksikliği ve toplumsal çözülme gibi nedenlerden dolayı başka bir ülkede yaşam sürmeyi hedeflemiştir. Literatürde göç hareketliliğinde itme nedenleri olarak sıralanan bu dinamikler neticesinde sadece 2021 yılı içerisinde iltica talebinde bulunan Afgan sayısı 125 bin 600 olurken 2022 yarıyılı itibarıyla 5 milyon 900 bin Afgan’ın yerinden edildiği²⁴ ve 2 milyon 600 bin Afgan’ın ise mülteci ve sığınmacı statüsüne sahip olduğu ifade edilmektedir (UNHCR, 2021 & United Nations, 2022 & The Watson Institute, 2022).

Göç tarihi incelendiğinde Afgan halkının bu eyleme yabancı olmadığı ve özellikle 1970’li yıllardan bu yana Türkiye’ye yönelik yoğun bir hareketliliğinin bulunduğu görülmektedir (Karakaya ve Karakaya, 2021: 102). Bu bağlamda son yıllarda artan güvenlik tehdidi nedeniyle Afgan mülteciler kalıcı olmak veya üçüncü bir ülkeye geçmek için geçiş noktası olarak Türkiye’yi tercih etmektedir. Bu kapsamda Afganistan’dan Türkiye’ye gelen 21 bin 926 kişinin uluslararası koruma statüsünde, 52 bin 040 kişinin ise ikamet izni ile ülkede yaşam sürdüğü bilinmektedir (GİB, 2021 & GİB, 2022). Resmi rakamlardan derlenen yoğunluk haritasına (Bkz. Harita 1) bakıldığında Afgan

²⁴ Bu rakamın 3 milyon 500 bini ülke içinde yerinden edilenleri kalanı ise diğer ülkelere gidenleri kapsamaktadır.

mültecilerin hem uluslararası koruma statüsünde hem de düzensiz göç (103 bin 031) meselesinde ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan Afgan göçünün her zaman düzenli bir eylem olarak tezahür etmediği açıktır.

Nitekim GİB tarafından paylaşılan veriler değerlendirmemizi doğrular niteliktedir. Bu verilerde düzensiz göç meselesinde iki kez kırılma noktası yaşandığı açıkça görülmektedir. 2019 ve 2021 yıllarında Türkiye'deki düzensiz Afgan göçü zirve noktasına ulaşmıştır. Bu grafikteki keskin artışların sebeplerini Taliban'ın 2018 yılında saldırılarını sertleştirmesi ve 2021'de ABD'ye karşı zafer elde ederek iktidara gelmesi şeklinde ifade etmek mümkündür. Resmi kurumlar 2020'de Türkiye'de yakalanan düzensiz Afgan sayısını 50 bin 161, 2021 yılı için ise 103 bin 031 olarak paylaşmaktadır (GİB, 2020 & GİB 2021). Düzensiz göçmen sayısında bir yıl içerisinde iki kat artış yaşandığı görülmektedir. 2020'de ABD'nin Taliban ile masaya oturması ve bunun sonucunda iktidara gelmesi 2022 yılında da benzer rakamların oluşacağı öngörüsünü yaratmaktadır. Halk Taliban hareketini hem iktidar kanadından hem radikal bir grup olarak uzun yıllardır tanımaktaydı. Bu nedenle halk nezdinde bu durum yoksul ve baskıcı bir iktidarın yeniden gelişi ve temel hak ve özgürlüklerin yok oluşu olarak yorumlanmıştır. Dolayısıyla insani bir yaşam amacıyla Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketliliği ivme kazanmıştır.

Genellikle göç daha iyi bir gelecek fırsatına erişmek amacıyla gerçekleştiren bir eylem olarak kabul görmektedir. Ancak Afganistan'da başta olmak üzere Ortadoğu ülkeleri için göç ne yazık ki hayati öneme sahip bir hareketliliği ifade etmektedir. Savaş bitse dahi izleri uzun yıllar sürecektir. Nitekim Afganistan'da savaşın olmadığı ifade edilmektedir. Ancak ülkede güvenlik tam anlamıyla tesis edilememiştir. Bu nedenle hala devam eden göçün en önemi sebebi can güvenliğidir. Sonraki aşamada ise açlık, yoksulluk, olumsuz ekonomik koşulların varlığı gelmektedir (Karakaya ve Karakaya, 2021: 103). Bölgeden gelen göçün ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğu bilinmektedir. Afgan erkeklerin para kazanarak ailelerinin yaşam koşullarını iyileştirme amacıyla farklı bir ülkede yaşam sürdüğü ifade edilmektedir. Ayrıca göç uzun ve meşakkatli bir yol olduğundan kadın ve çocukların bunu başaramayacağı endişesi bulunmaktadır (Baytar, 2022: 204).

Türkiye göç konusunda tecrübeli ve zengin bir tarihe sahiptir. Afgan mülteciler de benzer şekilde Türk göç tarihinde yer etmiş ve etmeye devam eden bir topluluktur. Mevcut

durumda ülkede bulunan Afganların statülerine değinmek gerektiğinde farklı hukuki statüler söz konusudur. İlk olarak kaçak yollardan Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisine giriş yapan herkes gibi Afganlar da düzensiz göç kapsamında ele alınmaktadır. Düzensiz göç kapsamındaki kişilerin herhangi bir kimlik veya yasal hakkı bulunmamaktadır. Bu nedenle sağlık, eğitim, istihdam, barınma ve sosyal hizmetlere erişimi mümkün değildir. Yasal yollardan ülkeye giriş yapan kişilere ise uluslararası koruma kimliği verilmektedir (Karakaya ve Karakaya, 2021: 101). Bu kimlik düzensiz göçün aksine kişiye hem ulusal alanda hem uluslararası alanda birçok temel hak ve özgürlük sağlamaktadır. Ulusal bazda sağlıktan istihdama, eğitimden sosyal desteğe kadar pek çok hak yasal olarak tanımlanmaktadır. Kimliğin bir diğer önemli kazanımı ise üçüncü ülkeye gidişte sağladığı avantajdır. Özellikle Pakistan ve İran'a göç eden Afganlar bölgedeki sosyo-ekonomik bozulmalar ve prosedürel süreçlerin uzun sürmesi gibi nedenlerden ötürü (Baytar, 2022: 205) Türkiye'ye gelmekte ve ardından Avrupa ülkelerine geçişi hedeflemektedir.²⁵ Uluslararası kimlik bu amacın yasal olarak gerçekleşmesini sağlamakta ve güvence etmektedir. Ancak mülteci sayısının artması ve Avrupa ülkelerinin mültecilere yönelik olumsuz tavrı üçüncü ülkeye yerleştirme uygulamasını zorlaştığından kişinin bulunduğu ülkedeki kalış süreci de uzamaktadır.

Mülteci gittiği ülkedeki kültürü ve dili benimsediği derecede bir kimlik inşa edebilmekte (Göksel, 2021: 1075) ve toplum tarafından kabul görebilmektedir. Afganlar içinde bu durum söz konusu olmaktadır. Ancak Afgan gruplarda içe kapalılık ve kendi grubu ile bir arada yaşama isteğinin yüksek olması kimlik inşasını engellemektedir. Bu da baskın grup tarafından öteki olarak tanımlanma meselesini gündeme getirmektedir.

Afganların yasadışı yollarla gerçekleştirdiği göç ötekileştirilme meselesindeki bir diğer boyutu oluşturmaktadır. Şöyle ki ABD'nin Afganistan topraklarından çekilmesi teoride savaş durumunun sona erdiğini göstermektedir. Ancak ülkede devam eden yoksulluk ve yoksunluklardan kaçış ne yazık ki sona ermemiştir. Dolayısıyla Afgan halkının yeni bir yaşam arayışı da devam etmektedir. Ancak hükümetler savaş durumunun sona erdiğini kabul ettiğinden Afgan halkının diğer ülkeler tarafından kabul edilmesi veya statü kazanması zorlaşmaktadır. Bu nedenle Afganlıların göçü kaçak ve kayıt dışı olarak

²⁵ 2017 yılında Afgan uyruklu kişiler ile yapılan bir çalışmada gelecek planlarına dair bazı sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların %80,2'si BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi beklediğini ifade etmiştir (Koç, 2017: 118).

devam etmektedir. Resmi rakamlardan da anlaşıldığı üzere Afganlar genellikle yasadışı yollarla ülkeye giriş yapmakta ve bu Türkiye'ye yönelik düzensiz göç dalgasında onları ilk sıraya taşımaktadır. Bu durum baskın grup tarafından sosyal güvenlik, kültürel yapı ve ekonomi açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle Afganların ötekileştirilmesine zemin hazırlamaktadır (Boran, 2021: 242). Ötekileştirme sürecinin önemli meşruluk araçlarından biri öteki olanın biz için tehdit ve tehlike olarak algılanmasıdır. Düzensiz göç meselesi de tam bu noktada önem kazanmaktadır. Kayıt dışı sayılan Afganlar en büyük tehdit ve tehlike olarak görülmektedir. Kimin geldiğini bilmiyoruz cümlesi Afgan gruplar için sıklıkla kullanılan ve bu bağlamda ötekiliğinin meşruluğunu sağlayan ifadedir.

Afganlar ülkesindeki savaş, yoksulluk ve zulümden kaçarak uluslararası alanda kendisi için tanımlanan mülteci statüsüne erişmekte ve ardından kendisine kat be kat yabancı bir ülkede kendisine belirlenen sınırlar içinde yeni bir yaşam inşa etmeye çalışmaktadır. Bu noktada Afganlar yüklendiği zorunlulukları ve yükümlülükleri yerine getirmekle de mükellef kılınmaktadır (Tatar, 2013:80). Bu sorumlulukların yerine getirilmemesi veyahut baskın grubun belirlediği sınırların dışına çıkılması durumunda yasal yaptırımlarla beraber toplum yargısına da katlanmak zorundadır. Toplum için bu grup ahlaki ve değerler açısından aşağıda görülerek ötekileştirilmektedir. Ötekileştirmeye bağlı olarak da emek sömürsü, ayrımcılık ve dışlanma gibi sonuçlar söz konusu olmaktadır.

Türkiye'de de kendi sosyal kimliğini yüceltmek ve olumlamak amacıyla baskın grup tarafından ötekileştirilen Afganlar ailelerine maddi destek sağlamak için alt kademe sayılabilecek işlerde çok düşük ücretlerle uzun saatler boyunca çalıştırılmaktadır. Aynı zamanda 40 yılı aşkın süren krizler nedeniyle eğitim fırsatı bulamadığından eğitimsiz olarak görülmekte ve aşağı bir grup olarak ötekileştirilmektedir. Toplumsal hayatın akışına dahil olamayan veya baskın grup tarafından dışlanan Afganlar kaçak, kayıt dışı olmaları nedeniyle her an sınır dışı edilme korkusu ile yaşamını devam ettirmektedir.

Özetle yeni bir yaşam ümidiyle yola çıkan Afganları diğerlerinin tanımladığı kavramlar ve sınırlar içerisinde önce vatansız, korunmaya muhtaç sonra mülteci ardından kaçak en nihayetinde ortak nokta olarak öteki sıfatıyla yaşam mücadelesi veren grup olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

2.2.2. Iraklıların Yakın Tarihi ve Türkiye'ye Gelişi

Irak tarihsel, kültürel ve ekonomik açıdan Türkiye ile yakın ilişkiler yürüten bir ülkedir. Ancak bulunduğu konum, sahip olduğu etnik çeşitlilik, gruplar arasındaki mezhep ayrılıkları ve terör grupları, Afganistan ve Suriye'dekine benzer bir kaos ortamı yaratmıştır. Çalışma gereğince göç meselesine odaklanılacağından Irak yakın tarihi 1980 İran-Irak Savaşı itibariyle ele alınacaktır.

Arapların İsrail Savaşı'ndaki yenilgisi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'NŞN (SSCB) Afganistan'ı işgal etmesi bölgedeki İslami söylemleri arttırarak 1979 yılında İran'da İslam devriminin gerçekleşmesine neden olmuştur. Ortadoğu'daki bu kargaşa Suriye ve Irak'ta etkili olan Arap devletlerini tek bir çatı altında toplama amacı taşıyan Baas hareketini doğurmuştur (Yiğit, 2016: 8). 1973 Arap- İsrail Savaşı esnasında Irak'ta bu siyasal hareket güç kazanmış ve 1979 Temmuz ayında Saddam Hüseyin iktidarı ele geçirmiştir. Saddam Hüseyin'in yönetiminde Bass hareketi hem iç politikada hem dış politikada etkin olmaya başlamıştır (Özdemir, 2020: 59).

1979'da İran, Saddam Hüseyin için devrim hareketini korumaya çalışan güçsüz bir rakip olarak algılanmıştır (Sander, 1996: 501). Suud Kralı Khalid bin Abdulaziz el Suud'un bu konudaki desteği Saddam Hüseyin'i daha da cesaretlendirmiştir. Ancak o yıllarda İran lideri Humeyni'de Irak için bazı stratejik hamlelerde bulunmaya çalışmıştır. Öyle ki Irak'taki Sünni yönetime karşı bir Şii hareketi oluşturmak istemiştir (Özdemir, 2020: 59). Her iki ülkenin birbirlerine karşı tehditkar bir tavır takınması Eylül 1980'de resmen savaşı başlatmıştır (Tunçol, 2017: 54).

Saddam Hüseyin Irak'ı Arap dünyasında tek güç haline getirmek ve dolayısıyla bölgedeki kontrol alanını genişletmek için Şii nüfusa sahip İran yönetiminin zayıflatılması ve gelişiminin engellenmesi gerektiğini düşünerek İran topraklarına ordusunu göndermiştir (Yücealtay, 2022: 21 & Özdemir, 2020: 60). 20. yüzyılın en yıkıcı savaşlarından biri olan İran-Irak savaşında hayatını kaybedenlerin sayısı net olmamakla birlikte iki ülke toplamı için 1,5-2 milyon aralığında tahmin edilmektedir (Black, 2010). Aynı zamanda bu savaş Sünni ve Şii mezheplerinin savaşı olarak görülmüş ve etkisi tüm Arap ülkelerine sıçramıştır (Akçay, 2013: 106). Bir diğer ifadeyle kazananı olmayan bu savaş Arap ülkelerinde var olan etnik ve mezhep çatışmalarını daha da körükleyerek Ortadoğu'da siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa, kitlesel göçlere, toplumsal bozulmalara, güvenlik

tehdidine sebebiyet vermiştir. Tüm bunlara rağmen uluslararası alanda savaşın sona ermesi için herhangi bir adım atılmaması 1980-1988 yılları arasında süren bu savaşın etkilerini sonraki yüzyıla da taşımıştır.

İran-İrak Savaşı esnasında Humeyni'nin Irak'taki Kürtler ile olan ortaklığı Saddam Hüseyin'i harekete geçirmiştir. Bass rejimi lideri Saddam Hüseyin bu ortaklığı bir tehdit olarak algılamış ve bölgede Bass Partisi Kuzey Sorumlusu Ali Hasan El-Mecid tarafından 1980'li yıllarda Kürtlere Enfal Operasyonu başlatılmıştır (Yiğit, 2016: 29). 1988 yılının Mart ayında İran sınırındaki Halepçe kentine düzenlenen kimyasal saldırılar en kanlı katliamlardan biri olarak dünya tarihine geçmiştir.²⁶ Halepçe Katliamı olarak da bilinen bu tarihi olayda 5 bin kişi kimyasal saldırılar nedeniyle hayatını kaybetmiştir (Tunçol, 2017:55). 1980'li yıllarda başlayan bu kimyasal saldırılarda 200 bin kadar Kürt'ün hayatını kaybettiği bilinmektedir (Sarıkaya, 2020: 120). Yaşanan savaş ve katliamlar neticesinde 1 milyon kişinin İran'a 500 bin kişinin ise Türkiye'ye göç ettiği bilinmektedir (Oran, 1995: 259).

1980 Darbesi neticesi siyasi ve ekonomik sorunlar ile mücadele eden Türkiye için yanı başında süregelen bu savaş kuşkusuz ki bazı sonuçlar doğuracaktır. Irak tıpkı İran'ın devrim sürecindeki zayıflığından yararlanmak istediği gibi Türkiye'nin de bu kriz sürecini fırsat olarak kullanmak istemiştir. Irak'ın savaş nedeniyle kuzeydeki bölgelerde kontrolünü kaybetmesi PKK'nın saldırılarını yoğunlaştırmış ve Türkiye için bu durum ciddi bir güvenlik tehdidine dönüşmüştür (Yücealtay, 2022: 32). Güvenlik tehdidinin yanı sıra 1988 yılında gerçekleşen kimyasal saldırılar neticesinde Türkiye'ye gelen 60 bin kişi²⁷ hali hazırda var olan siyasi, ekonomik ve toplumsal krizlere bir de mülteci sorununu eklemiştir (Yaycı, 2019: 334).

İran ve Irak arasındaki sekiz yıllık savaşta bir kazanan olmadığı gibi her iki ülkede de siyasi, ekonomik ve sosyal krizler oluşmaya başlamıştır. Savaş sürecinde farklı Arap

²⁶ Oran, olaydan iki yıl sonra ABD Savunma Bakanlığı tarafından yapılan araştırmaya atıfla her iki ülkenin de kimyasal silah kullandığını ve bahsi geçen olayda sanılanı aksine İran'ın kullandığı kimyasal silah neticesinde Kürtlerin hayatını kaybettiğini belirtmektedir. Kürtlerin siyanür nedeniyle hayatını kaybettikleri bunun ise İran tarafından kullanılan silahlarda kullanıldığı bilgisi raporun çıkarımının temeli olarak ifade edilmiştir (1995: 259).

²⁷ Halepçe katliamı sonrası Türkiye'ye gelen Kürt kökenli Iraklılara dair istatistiki verilerde bir uzlaş sağlanamadığı görülmüştür. Danış dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın bu rakamı 62 bin 920 olarak açıkladığını ancak bu açıklamadan birkaç gün önce ise basında bu rakamın 120 bin olarak kamuoyu ile paylaşıldığını belirtmektedir. Ardından Türk yetkililer tarafından bu rakamın 51 bin 542'si sınır bölgesindeki kamplarda olmak üzere 117 bin olarak güncellendiğini de eklemektedir (2010: 31).

lkelerinden alınan kredi ödemelerinde yaşanan güçlük ve dünyada genelindeki petrol fiyatlarının düşüşü Irak'taki ekonomik meseleleri daha da derinleştirmiştir (Tunçol, 2017: 55). Bass rejimi bu ekonomik krizden kurtulmak için Kuveyt'teki petrol kaynakları üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır (Yaycı, 2019: 334). Irak hem Arap lkeleri arasındaki imajını düzeltmek hem de ülkedeki ekonomik krizi çözüme kavuşturmak amacıyla 1990'da Kuveyt'e saldırmıştır (Sander, 1996: 508-509). Buradan hareketle İran-Irak savaşının ekonomik etkilerinin I. Körfez Savaşı'na zemin hazırladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Irak kararlı bir tavırla Kuveyt zerindeki saldırını arttırırken Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) savaşın sona erdirilmesi için ciddi bir mesai harcamıştır. Hatta iki ülke arasındaki krizin barışçıl yollar ile çözülmesi için dört aylık süre zarfında 11 karar alınmış ve böyle bir çabanın başka herhangi bir krizde harcanmadığı belirtilmiştir. Ancak Irak tüm bu kararlara rağmen bölgeden çekilmemiştir. 1990 yılında BMGK'nın son kararı ile ABD nclğnde Irak'a karşı güç kullanımı yasallaştırılmıştır. Bu doğrultuda 1991 Ocak ayında ABD Irak'a hava harektı başlatmıştır. Kısa süre sonra başlayan kara harektı karşısında Irak ordusu BM kararlarını kabul ederek savaşı sonlandırdığını açıklamıştır (zdemir, 2016: 231).

Savaşın sona ermesiyle suların durulacağı düşünülse de ülkedeki etnik çatışmalar tekrar alevlenmiştir. Irak'ın güneyinde şii gruplar rejim karşıtı ayaklanma başlatmış ancak bu ayaklanma kısa süre içerisinde rejim tarafından bastırılmıştır. Ülkenin kuzeyinde de hareketlilik yoğunlaşmış ve Kürtler tarafından yeni bir isyan başlatılmıştır. Kuzey Irak'ta Kürtler isyanın bastırılması için gelen ordunun 1988 kimyasal saldırısına benzer bir saldırı gerçekleştirileceğini düşündüğünden İran ve Türkiye sınırına göç etmiştir (Yaycı, 2019: 336 & Tunçol, 2017: 55-56). Bu doğrultuda kaynaklarda 1991'deki I. Körfez krizi esnasında ve sonrasındaki isyanlarda toplam 460 bin Iraklı'nın Türkiye'ye sığındığı bilgisi yer almaktadır. Türkiye bu kitlesel göç hareketliliğinde güvenlik endişesiyle konuyu BMGK'ya taşımıştır. Alınan karar güvenli bir alan oluşturularak Iraklı mültecilerin bu kamplara yerleştirilmesi yönünde olmuştur (Deniz, 2010: 95-96). Türkiye bu kitlesel göç hareketliliğ i karşısında güvenlik tehdidini ön planda tutarak konuyu uluslararası platformda çözmeyi denemiştir. 1991'deki Irak kitlesel göç Türkiye için yeni bir hareketlilik değildir. 1988 Halepçe Katliamı sonrasında kesin olmamakla birlikte 100 bin Iraklı Kürt'n güneydoğu bölgesinden Türkiye'ye giriş yaptığı ve bu rakamın 30 binin

1991 yılında halen Türkiye’de bulunduğu bilinmektedir (Danış, 2010: 8). Özetle I. Körfez Savaşı ve sonrasında yaşanan isyanların hem Irak hem de komşu ülkeler açısından siyasi, ekonomik ve toplumsal krizlere neden olduğu görülmektedir.

Savaş sonrasında Saddam Hüseyin idaresindeki Irak, BMGK tarafından özellikle kimyasal, biyolojik ve nükleer silah konusunda kontrol altına alınmak amacıyla bir dizi yaptırıma tabii tutulmuştur. Ancak yaptırımlara karşı rejimin takındığı umursamaz tavır ABD, İngiltere ve Fransa’nın hava saldırıları ile sonuçlanmıştır. Uygulanan yaptırımlar ve bölge dışı ülkelerin Irak üzerindeki saldırıları kadın, yaşlı ve çocuklar başta olmak üzere tüm haklı etkisi altına almıştır²⁸. Yaptırımlar neticesinde ülkedeki ölüm oranları, yoksulluk artarken güvenli alanlar azalmıştır.²⁹ Buna rağmen 1979 yılında iktidara gelen Bass rejim lideri Saddam Hüseyin 2003 ABD işgaline kadar Irak’ı yönetmeye devam etmiştir.

2001 yılında ABD’de gerçekleşen ve Ortadoğu ülkeleri için yeni bir devrin başlangıcı olarak kabul edilen 11 Eylül Saldırıları Irak açısından farklı bir öneme sahip olmuştur. Bu saldırıda ABD ilk olarak Afganistan’ı ardından Irak’ı hedef alarak BMGK’nın bölgedeki kontrolünü arttırmasını talep etmiştir. Bush liderliğindeki ABD, 2003 Irak işgaline meşru bir zemin hazırlamak için El-Kaideyi destekleme ve nükleer silah üretme iddialarını gündeme getirmiştir (Yiğit, 2016: 72). Ancak bilinmelidir ki ABD’nin bu saldırıdaki temel amacı Ortadoğu ülkelerinde yaşanan çatışmaların genel sebebi olan petrol meselesine dayanmaktadır. ABD’nin değerli enerji kaynaklarına olan ilgisi bölgedeki pek çok savaş ve çatışmanın temel sebebi olarak görülmektedir. Nitekim 2003 işgali için her ne kadar kimyasal silah üretimi ve 11 Eylül saldırıları ön plana çıkarılsa da perde arkasındaki amacın ülkenin ve bölgenin sahip olduğu petrol kaynakları olduğu bilinmektedir (Daban ve Daban, 2018: 101-102). Bu amaçlar doğrultusunda ABD “*Irak’a Özgürlük Operasyonu*” adıyla 2011 yılına dek sürecek olan işgali başlatmıştır. Bu işgalde Saddam Hüseyin 24 yıllık iktidar sürecinde uyguladığı baskıcı, saldırgan ve otoriter tutumu nedeniyle Irak halkından beklediği desteği görememiş ve iktidarı terk etmiştir.

²⁸ Irak göçü üzerine çalışmalar yapan Geraldine Chatelard 1990 ve 2002 yılları arasında Irak’ta yaşanan krizler neticesinde toplam 1 milyon 500 binden fazla Iraklının dönmek üzere ülkesini terk ettiği bilgisini paylaşmaktadır (Chatelard, 2005: 123; akt. Danış, 2010: 9).

²⁹ BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nın 1993 yılında yayımladığı raporda Irak’a yönelik ambargo sonucunda açlık oranında ciddi bir artış yaşandığı çok yüksek bir seviyeye ulaştığı belirtilmektedir. Yine FAO’nun 1995 raporunda ambargolar nedeniyle açlık ve kötü yaşam koşulları altındaki 500 bin Iraklı çocuğun hayatını kaybettiği bilgisine yer verilmiştir (Karaalp ve Okuducu, 2021).

ABD ve Irak arasındaki çatışma ortamının beklenenin aksine kısa sürede son bulduğu ancak etkilerinin ise hem Irak hem de bölgedeki diğer ülkeler açısından uzun süreli olduğu görülmektedir (Yaycı, 2019: 347). ABD'nin Irak işgali neticesinde oluşan siyasal boşluk işgal güçlerinin kısa süre içerisinde idareyi ele geçirmesini sağlarken güvenlik ve kamu organlarını işlemez hale getirmiştir. (Daban ve Daban, 2018: 102). İkinci Körfez Savaşı olarak nitelenen bu süreç toplumsal alandaki etnik ve mezhepsel ayrılıkları da kanlı bir iç çatışmaya dönüştürmüştür (Tunçol ve Dinç, 2018: 88). Ayrıca dokuz yıl süren çatışmada 120 bin sivilin yaşamını kaybettiği bilinmektedir (Karaalp ve Okuduci, 2021). İşgalle beraber 1 milyon Iraklı'nın göç etmesi beklenmiş ancak işgalin ilk iki yılında sadece 190 bin kişi göç etmiştir (Tunçol, 2017: 63). Göç eden Iraklıların 2003- ve 2005 yılları arasında geri dönüş yaptığı da bilinmektedir. Önceki göç hareketliliklerinin aksine daha az kişiyle ve geri dönüşle sonuçlandığı görülmektedir. Bu durum dikta rejimin yıkılması için halkta bir nebze olsun umut olduğunun göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca o yıllarda ABD ve Şii grupların etkin olduğu bir yönetim yapısının benimsenmesi ve Kuzey Irak'ta' ki Kürt oluşumuna karşı ılımlı bir tutum sergilenmesinin de göç üzerinde olumlu etki yarattığı belirtilmektedir (Danış, 2010: 9-10).³⁰

Mart 2006'da Şii camine yönelik saldırısı ülke içerisindeki mezhep çatışmalarını sertleştirdiğinden 2006-2007 aralığı işgalden bu yana Irak'ta sivillere yönelik şiddetin açık ara en kötü yılı olarak tabir edilmiştir (Danış, 2011: 201). Bu olay sonrasında iç göç ivme kazanmış ve 2007 verilerine göre 852 bin Iraklı'nın yer değiştirmesine neden olmuştur (IOM, 2008: 1). BMMYK'nın 2010 raporuna göre yaklaşık 1 milyon 700 bin Iraklı komşu ülkelerde mülteci statüsünde yaşamını sürdürmektedir.³¹

ABD işgali sonrası Türkiye'deki Iraklıların durumuna değinmek gerekecektir. Türkiye 2003-2006 yılları arasında Iraklıların iltica taleplerini askıya almış ancak 2007 yılında çatışmaların artması nedeniyle bu uygulamadan vazgeçmiştir. BMMYK 2007 raporuna göre o dönemde Türkiye'de sadece 10 bin Iraklı bulunmuştur (Danış, 2010: 6). 1951

³⁰ Mart 2003 Şubat 2008 aralığında Irak'ta 1 milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği bilinmektedir (Danış, 2011: 201). Bu rakam içerisinde sivil, muhalif, asker ve bölgedeki diğer aktörlere ait kişilerin yer aldığı düşünülmektedir.

³¹ 1 milyon 200 bin ila 1 milyon 400 bin arasında Iraklı mültecinin Suriye'de, 500 bin ve 750 bin aralığında Ürdün'de diğerlerinin ise Lübnan, Mısır ve Türkiye'de olduğu bilgisi BMMYK 2008-2009 raporunda yer almaktadır.

Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlama maddesince Türkiye Cumhuriyeti'nin iltica meselesinde Iraklılara karşı herhangi yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu nedenle Iraklıların Türkiye'de statü edinmesi zorlaştığından Türkiye varış ülkesi olarak tercih edilen bir ülke değil daha çok geçici süre kalabilecekleri transit ülke niteliği taşımıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'deki Iraklı sayısının düşük olmasında resmi prosedürler (oturma izni almada karşılaşılan güçlükler), dil farklılığı, hayat pahalılığı, sosyal desteğin bulunmaması gibi etmenler de etkili olmuştur (Danış, 2011: 204)

Özellikle Irak ve Suriye kanadından yapılan 2014 sonrası göçlerde Ortadoğu'daki radikal gruplardan biri olan DEAŞ saldırıları etkili olmuştur. DEAŞ terör örgütünün varlığı 1999 yılında değin götürülmektedir (Kurt, 2019: 408). 1999'da Afganistan'da Tevhid ve Cihad Örgütü adıyla bilinen grup 2001'de Kuzey Irak' a gelerek yapısını güçlendirmiştir. 2003 yılında Irak'ta ABD'ye karşı düzenlediği eylemlerle ön plana çıkan örgüt Ekim 2004'te adını "Irak el Kaide'si" olarak değiştirmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2017: 6). 2006 yılında Irak'taki mezhep farklılıklarından doğan bazı gruplarla birleşerek (Kurt, 2019: 415) "Mücahitler Şura Konseyi" adını kullanmaya başlamıştır. Yine aynı yıl içerisinde Irak İslam Devleti (İİD)'ni kurduklarını ilan etmişlerdir. Bass partisi üyelerinin katılımıyla güçlenen terör örgütü 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle kontrol alanını daha da genişletmiştir. 2013'te Suriye'de Rakka'yı 2014'te Musul'u ele geçirerek adını Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) olarak duyurmuştur (Karakaya, 2019: 189 & İçişleri Bakanlığı, 2017: 6).

İslam devleti kurma amacıyla kanlı bir savaşı başlatan DEAŞ terör örgütü selefi³² ideolojisine sahiptir. Cihat amacıyla etki alanını genişletmek için bölgedeki Sünni ve Şiileri kullanmaktadır. Bu doğrultuda iki mezhep arasındaki ayrımı derinleştirerek çatışma yaratmakta ve bu sayede Sünni desteğini kazanacağını düşünmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017: 49). Irak'ta da 2006 yılından bu yana aktif şekilde eylem yapan DEAŞ 2012 yılında bomba yüklü araçlarla intihar saldırıları düzenlemiştir. Buna ek olarak hapishanedeki tutukluları cihada katmak için baskın yapma girişimlerinde de bulunmuştur (Karakaya, 2019: 167). Bir yıl süren bu saldırılar neticesinde DEAŞ adını dünyaya duyurmuştur. 2014'te DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesiyle Irak topraklarının

³² Cihat anlayışını benimseyen örgüt Hz. Muhammed dönemindeki toplumsal yapıyı tekrar inşa etmek istemektedir. Bu nedenle kadınların zorunlu haller dışında evden çıkmamasını, alkol ve sigara gibi maddelerin yasaklanmasını, erkeklerin sakal bırakmasını, vakit namazların camide kılınmasını, şeri hükümlerin uygulanmasını uygun görmektedir.

yaklaşık üçte biri örgüt tarafından işgal edilmiştir. Sınırlarını ve kaynaklarını güçlendiren örgüte karşı halkta korku ve endişe artmıştır.

Tüm çatışma ve kaos ortamlarında olduğu gibi DEAŞ'ın saldırıları da Iraklıların yerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Musul saldırısı sonrası can güvenliğinin tehlikede olduğunu düşünen 500 binden fazla yer değiştirmek zorunda kalmıştır. 2015 yılına gelindiğinde bu rakamın 3 milyon 235 bin 472'ye ulaştığı bilinmektedir (IOM, 2015: 1). Genel anlamda Irak'taki göç meselesindeki nedenlere bakmak gerektiğinde şiddet ve çatışma ortamının yaygınlaşması, Sünni ve Şii grupları arasındaki düşmanca tavrın sürmesi, etnik ve dinsel açıdan yapılan ayrımcılıkların tehlikeye dönüşmesi gibi durumlar dikkat çekmektedir. Bu konuda daha genel bir ayırım yapmak gerekirse 2003 yılı öncesi göçler ve 2003 yılı sonrası göçler şeklinde bir şema çizmek mümkündür. Çünkü 2003 ABD işgali öncesindeki göçlerde daha çok Saddam Hüseyin'in dikta rejiminden kaçma amacı yer alırken 2003 sonrası göçlerde etnik ve mezhep çatışmalarından ötürü bir hareketliliğin yaşandığı görülmektedir. Özellikle DEAŞ'ın Irak'ta etkinliğini arttırması sonucu oluşan göçler buna kesin bir örnek olarak verilebilmektedir.

Etnik ve mezhep ayrılıkları Ortadoğu'da yaşanan tüm bu çatışmaların, istikrarsızlıkların, göçlerin, krizlerin hem sebebi hem sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum çalışmaya konu olan üç ülke içinde geçerli olmaktadır. Toplumsal çözülmeye neden olan gruplararası çatışmalar ülkeyi hem içerde hem dışarda kaosa sürüklemiştir. Benzer senaryoların yaşandığı ve henüz sükunetin sağlanamadığı Irak halen göç veren ülke konumundadır. 2021 verilerine göre ülkedeki çatışma ve istikrarsızlıklar 9 milyon 200 bin³³ kişiyi yerinden etmiştir. 2003 ABD'nin Irak işgali sonrasında 2003 ABD işgaliyle her 25 Iraklıdan biri evini terk etmek zorunda kalmıştır (The Watson Institute, 2021). Sonrasında ülkede devam eden çatışmalar bu rakamı hızlı bir şekilde arttırmıştır.

Coğrafi konumu, tarihi, ekonomik ve kültürel bağları Türkiye'yi Iraklı mülteciler için bir varış ülkesi haline getirmektedir. 2022 raporuna göre Türkiye'de uluslararası koruma kapsamında 327 bin 418 yabancı bulunmaktadır. Bu rakamın 153 bin 634'ünü Iraklılar oluşturmaktadır³⁴ (UNCHR, 2022: 1). Türkiye sınırları içerisinde Iraklılar uluslararası

³³ Bu rakam ülke içinde yer değiştirenlerin ve ülke dışında mülteci olarak yaşamını devam ettirenlerin toplamını ifade etmektedir.

³⁴ BMMYK'nın Eylül 2022 yayına göre bu rakamın 144 bin 376'sını Iraklı sığınmacılar, 9 bin 258'ini ise Iraklı mülteciler oluşturmaktadır.

koruma ve insani ikamet izni statülerini elde edebilmektedir. Güvenlik, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere erişim sağlayan Iraklılar ayrıca yasal şekilde kendi işini de kurma imkanına sahip olmaktadır (Güney ve Konak, 2016: 116). Bunların yanı sıra önceki yıllarda bölgede yaşanan çatışmalar nedeniyle yaşanan göç hareketlilikleri Türkiye'ye Iraklı mülteci konusunda deneyim sağlamıştır. Özellikle Iraklıların DEAŞ saldırıları sonrasında güvenli ülke olarak gördüğü Türkiye'de o yıllarda göç hareketliliği ivme kazanmıştır. Bu hareketlilikteki temel nedenlerden birini önceki yıllarda Türkiye'ye gelen ve hala burada yaşayan Iraklı nüfus oluşturmuştur. Kendi kültür ve dilinden birilerinin olmasının yanı sıra olası bir geri dönüş fikriyle Irak'a yakın bir ülkede bulunma dürtüsü Türkiye'deki Iraklı göçünün nedenleri arasındadır.

Güvenlik kaygısı ve devam eden çatışmalar sebebiyle Irak'tan Türkiye'ye gelen ve barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi temel haklara erişimi amaçlayan mülteciler baskın grup tarafından öteki olarak ifade edilen gruptandır. Vatandaşlık statüsüne sahip baskın grup öteki üzerinde iktidar olma çabasıdır. Bu çaba kimliğin olumlanması için grup içi üyelerin kayırılmasını öteki olanın ise aşağı grup olarak kurgulanmasını talep etmektedir. Güney ve Konak'ın çalışması baskın grup ve Iraklı mülteciler arasında da benzer bir ötekileştirme sürecinin yaşandığını ortaya koymaktadır (2016: 130-131). Baskın grubun bazı temel ve sosyal haklara erişimi konusunda vatandaşlık temelli yaptığı ayırım dikkat çekmektedir. Vatandaş olanı önceleyen bu tavır mülteciyi öteki olarak tanımlamaktadır. Bu noktada ön plana çıkması gereken temel insan hakları olmalıdır. Ancak son yıllarda Türkiye'deki artan yabancı sayısı -özellikle düzensiz göçün artışı³⁵ ve ekonomik sorunlar bu meseleyi gölgeye düşürerek hiyerarşik bir toplumsal yapı inşa etmektedir.

2.2.3. Suriyelilerin Yakın Tarihi ve Türkiye'ye Gelişi

Suriye'de yaşananların okuyucu zihninde tezahür edebilmesi adına tarihsel perspektiften bakmak zorunlu görünmektedir. Suriye'de ilk olarak 1920'de Şam ve Halep bölgelerini birbirinden ayırarak iki farklı devlet oluşturan Fransızlar, daha sonra 1922'de siyasal parçalanmayı daha da ileri götürerek iki bölgesel azınlık grubu olan Arap Alevilerini

³⁵GİB 2022 verilerine göre 107 bin 143 Afgan, 41 bin 28 Suriyeli ve 5 bin 989 Iraklı düzensiz göçmen olarak tanımlanmıştır. Bu rakamlardan hareketle Iraklıların Afgan ve Suriyelilere oranla daha alt sıralarda yer aldığını söylemek mümkündür.

(Nusayri) ve Dürzileri bulundukları bölgelerde iki ayrı devlet şeklinde yapılandırmışlardır (Cleveland, 2009: 218-219). 1924'e gelindiğinde daha önce ayırdıkları parçaları tekrar birleştirmeye karar veren Fransız yönetimi, Halep ve Şam'ı iki ayrı devlete bölme kararından vazgeçmiş ve bunlara Hama ve Humus gibi iki zengin ve ağırlıkla Sünni nüfusa sahip olan kentleri eklemiştir.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan bir süre sonra Alevi ve Dürzi devletlerini de tekrar Suriye'ye katan Fransız manda yönetimi, ülke içinde birbirinde ayrılmış etnik, dini ve bölgesel toplulukları böylece tekrar bir araya getirmiştir (Acar, 2018: 7). Bu durum ülkenin en batısında yer alan Alevileri ve en güneyde yer alan Dürzileri merkezdeki ulusal politikadan uzaklaştırmış ve bu politikaların yıkıcı boyutları 1946'dan sonra bağımsızlığını kazanan Suriye siyasal hayatında günümüze dek hissedilmiştir. Şam, Halep, Hama ve Humus gibi köklü, zengin ve Sünni nüfusun söz sahibi olduğu yeni Suriye devleti, diğer azınlıklar için periferide kalmayı ve yoksullaşmayı kolaylaştırmıştır.

Bu zorlukları aşmak için yeni yollar arayan azınlıklar da Sünnilerin pek tercih etmediği askeri okullarda okumayı ve orduya katılmayı tercih etmişlerdir (Cleveland, 2009: 221-222). Nitekim ileride bu askeri okullara girerek yoksulluktan kurtulan ve merkeze gelen Hafız Esad da aynı yolu izleyerek kendisini ve bugün halen Suriye'nin kalan parçalarını yöneten ailesini iktidara taşımıştır. Suriye'de bağımsızlıktan itibaren varlık gösteren temel sorunlar veya bu temel sorunların hazırladığı siyasal ortamın devamı büyük oranda geçerli olan sıkıntıların sebebi olarak gözükmektedir. Bu durum Suriye'de ilk dönemde iktidarın bir türlü demokratik yollarla seçilmeyerek sürekli askeri darbelerle karşılaşması olmuştur. Ordu içinde güçlenen her klik her fırsatta darbe yapmış ve sivil siyasete darbe vurmuştur.

Şehirli ve eğitimli nüfusun bağımsızlıktan sonra iş başına geldiği Suriye'de, ilk darbe 1949 yılında gerçekleşmiş ve aynı yıl içinde iki darbe daha meydana gelmiştir. Bu durum şehirli ve varlıklı olan Sünni nüfusu temsil eden grup yerine askeri okullardan gelen alt sınıfların ve periferide kalmışların iktidarı ele geçirmesini sağlamıştır (Cleveland 2009: 34-32). Bu darbeler 1970 yılında Hafız Esad'ın son darbeyi yapıp iktidarı tamamen ele geçirmesine kadar devam etmiş ve 1970 yılından itibaren Esad ailesi Suriye'yi yönetmeye başlamıştır (Kılınç, 2019: 188).

İktidarı ele geçiren Hafız Esad, Arap milliyetçiliği ve sosyalist ilkeler üzerine kurulu olan Baas Partisi'ni ve Baas ideolojisini önce devlet içinde sonra da tüm ülkede egemen kılmış ve totaliter bir devletin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nusayri bir aileden gelen ve ordu içinde kendisi gibi birçok Nusayri olan Hafız Esad, aynı zamanda hem ordunun hem de bürokrasinin en üst mevkilerine mezhepçi bir yaklaşımla kendisi gibi Nusayrileri getirmiştir (Karakökse, 2021: 392). Ancak ülke içinde nüfusun yalnızca yüzde 10'luk bir kısmını oluşturan Nusayrilerin ve Nusayrilerin içinden çıkan bir ailenin bu denli ülkeye hâkim olması doğal olarak zamanla ülkenin en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Nitekim Arap Baharı ile birlikte 2011 yılında başlayan protesto gösterileri ülkenin bitmek bilmeyen bir iç savaşa sürüklenmesine neden olmuştur (Çubukçu 2013: 100-101).

Hafız Esad'ın iktidara geldiği 40. yılın sonunda Tunus'ta başlayan Arap Baharı ayaklanmaları Suriye için bir dönemin daha sonuna gelindiğini gösterse de en kötü günlerinin sonuna gelmediği gelecek yıllarda kanıtlanmıştır. 2000 yılında ölen Hafız Esad'ın yerine gelen oğlu Beşar Esad da ülkeyi babasından devraldığı gibi aynı çizgide yönetmektedir (Karaköse, 2021: 398). On yılı aşkın süredir iç savaşın içinde savrulan ülkede 2011 yılından beri yüzbinlerce erkek, kadın ve çocuk ayırt etmeksizin öldürülürken, milyonlarca insan da başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. 2020 yılına gelindiğinde Suriye'de iç savaş hala devam etmekte ve 2011 yılında durdurulamayan çatışma süreci üstünden geçen uzun yıllara rağmen halen büyük insani dramlara sebep olmaktadır.

Suriye'de iç savaş bu şekilde önlenemeyecek şekilde büyümüş ve bir anda ülkeyi sarar hale gelmiştir. Buna göre ayaklanmaların başladığı 2011 yılının aralık ayına gelindiğinde toplam ölü sayısı 5 bini geçmiş, yaralı tutuklu ya da kayıp sayısı da on binlerle ifade edilir olmuştur (Freedom in the World, 2012: 662). Temmuz 2022 yılı itibarıyla ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı 6 milyon 900 bine, ülke dışına çıkanların sayısı ise 6 milyon 800 bine ulaşmıştır. 5 milyon 200 bini mülteci olarak başta Türkiye³⁶ olmak üzere Lübnan ve Ürdün'de yaşamaktadır. On yıldan fazladır süregelen savaşta mülteci sayısı neredeyse hiç azalmazken yardıma muhtaç insan sayısı 13,4 milyonu aşmıştır (UNHCR, 2022). Bu

³⁶ 24 Kasım 2022 itibarıyla Göç İdaresi Başkanlığınca paylaşılan istatistiklerde geçici koruma statüsüne kayıtlı Suriyeli sayısı 3 milyon 577 bin 714 olarak belirtilmiştir.

rakamlar Suriye iç savaşının dünya çapında en büyük insani krizlerden birine dönüştüğünün kanıtı olmaktadır.

2011 yılından beri süregelen iç savaş nedeniyle yerinden edilen Suriye halkı komşu ülkeler başta olmak üzere pek çok farklı ülkeye göç etmiştir. Savaş nedeniyle gelişen bu kitlesel göç hareketlilikleri derin toplumsal yaralara sebep olmaktadır. Göç eden mülteciler için ilk basamak güvenli bir yaşam alanı bulmaktır. Ardından beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlara odaklanmaktadır. Bunların yanı sıra geldiği ülke vatandaşları tarafından kabul görme veya dışlanma tehlikesi ile de karşı karşıya kalmaktadır. Özetle bu hareketlilik siyasal, toplumsal, kültürel ve iktisadi alanlara etki eden girift bir süreci ifade etmektedir. Suriyeliler de zorunlu nedenlerden ötürü Türkiye'ye göç etmiş ve bahsi geçen süreçleri geçirerek burada yeni bir yaşam kurmayı hedeflemiştir.

Tüm dünyada kriz olarak değerlendirilen Suriyeliler için Türk toplumu ve devleti açık kapı politikasını benimsemiş ve ev sahibi konumuna erişmiştir. Bu doğrultuda Türkiye, bireysel veya kitlesel olarak gelen Suriyelilere 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesine istinaden 22 Ekim 2014 tarihli Resmi Gazete ile geçici koruma statüsünü tanımıştır. Bu statüye sahip kişiler için temel ihtiyaçların karşılanması ne denli önemliyse geldikleri ülke toplumu tarafından kabul görmek de o derece önem arz etmektedir. Ancak mülteci ve hakim kimliğin karşılaşmasında genellikle farklılıklara odaklanılarak mülteci yabancı olarak nitelendirilmekte ve en nihayetinde çemberin dışında tutulmaktadır (Kırmızıgül, 2019: 95). Bu durumun bir ileri noktasında ise yabancı biz'in varlığı açısından tehlikeli görülerek dışlanmaya neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda artan düzensiz göçmen sayısı Ortadoğu'dan gelen mültecilerin hakim grup tarafından bir tehdit unsuru olarak görülmesini tetiklemektedir. Bu durum Suriyeliler içinde benzer şekilde seyretmiştir. Suriyeliler ilk yıllarda savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan misafir olarak görülmüştür. GİB Kasım 2022 verilerine göre Türkiye'deki geçici koruma sayısı 3 milyon 577 bin 714'tür. Artan düzensiz göçmen sayısına eklenen ekonomik kriz ve yaklaşık 4 milyonluk geçici koruma nüfusu toplumun mültecilere olan tavrında değişikliğe neden olmuştur. Özellikle Taliban'ın iktidara gelişi Afganistan'dan çıkanların sayısı ile birlikte Türkiye'deki düzensiz göçmen sayısını da arttırmıştır. Bu durum neticesinde toplumda güvenlik endişesi artmış ve tüm yabancılara karşı tavır değiştirilmiştir (Unutulmaz, 2022: 17). Toplum kanadından ilk yıllarda

hoşgörü ile karşılanan Suriyeliler de bu tavır değişikliğinden nasibini almıştır. Tablo 2’deki söylemlerden hareketle, Suriyelilere yönelik tavrın değişmesinde etkili olan temel dinamiğin güvenlik olduğu açıktır. 2015 sonrası başlayan bu süreç pandeminin ekonomik etkileriyle bir araya gelerek Suriyelilerin ötekileştirilme süreçlerini şiddetlendirmiştir. Geçici koruma sahibi Suriyeliler için her ne kadar aynı dine mensubiyet ön plana çıkarılsa da yaşam biçimi, etnik köken ve dil farklılıklarına dayalı olarak toplumun çoğu kesiminden gelen ötekileştirme ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Tablo 2: Türkiye’nin Değişen Suriyeli Politikası

2011-2015 ARASI GÜVENLİK DİŞİLAŞTIRMA	2015 SONRASI GÜVENLİK SİYASETİ
Öne Çıkan Söylemler	
-Tehdit Dışarıda -Suriye’de İnsan Hakları İhlali Söz Konusu -Mağduru Koruma Sorumluluğu -Ortak Değerler Vurgusu, Din Kardeşliği	-Tehdit Dışarıda Olduğu Kadar İçeride -Sayısal Artış -Toplumsal, Siyasal Tepkiler -Güvenliğe Yönelik Somut Saldırıları

Kaynak: Bayır ve Aksu, 2020: 336

10 yıldan fazla süredir Türkiye’de varlık gösteren Suriyeliler için temel ihtiyaçlar tam anlamıyla olmasa da karşılanmakta ancak kimlik geliştirme ve kabul görme süreçleri devam etmektedir. Suriyeliler için ilk kimlik öteki değildir. Bir nevi hakim grup tarafından çember dışında tutulan, dışlanmış grubu ifade etmektedir (Tatar, 2013: 77). Ancak milyonlar ile ifade edilen bu grup sosyal hayatta, çalışma hayatında ve kamusal alanlarda yerel halka iletişim ve etkileşim halindedir (Aslan, 2017: 340). Bu etkileşim neticesinde Suriyeliler ağırlıklı olarak dil, din, örf, adet gelenek ve görenekler açısından farklı şekillerde ötekileştirilmektedir.

Özellikle çocuk sahibi olan ailelerin geri dönmek istememesi gelecekte Suriyeli diasporası fikrini mümkün kılarken, misafir algısının yıkılarak toplumsal adaptasyonun ne denli önem arz ettiğine de dikkat çekmektedir. Toplumdaki öteki algısını tetikleyen bir diğer unsur kuşkusuz basın ve sosyal medyadır (Unutulmaz, 2022: 18). Bilgi kirliliğinin hat safhada olduğu şu dönemde kişilerin her habere itibar etmemesi ve araştırması son derece önemlidir. Aksi takdirde önyargılar davranışa dönüşerek ayrımcılığa sebebiyet

verecektir. Dolayısıyla kutuplaşmanın şiddetlendiği, yabancı düşmanlığı ve nefret suçlarının arttığı, toplumsal huzur ve düzenin yok edildiği bir sosyal yaşam var olacaktır.

BÖLÜM 3: ÖTEKİNİN ÖTEKİLEŞTİRME SÜRECİ

3.1. Araştırma Yöntemi

“Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç: Türkiye’deki Suriyeliler Üzerine Nitel Bir Araştırma” başlıklı çalışmanın amaç, özgün değer, yöntem ve sürecine dair bilgilere bu aşamada yer verilecektir. Nitel yönetimin uygun görüldüğü çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmış olup İstanbul ilinde ikamet eden 23 Suriyeli ile görüşülmüştür. Araştırma etiği gereğince verilerde herhangi bir değişiklik yapılmamış direkt katılımcının (dil yetersizliği olan katılımcılar için tercüman desteği sağlanmıştır) ifade ettiği şekilde kullanılmıştır.

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Özgün Değeri

Ben, öteki ile anlam kazanmaktadır. Ben olmak öteki olmamak ve ne olduğunun tanımını ne olmadığına dayanarak yapmaktır. Derrida (2011). Bu noktada iki kutuptan birinin hâkimiyetine işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle taraflar arasındaki iktidar ilişkisine dikkat çekmektedir. Bu yönüyle ben öteki ile olan farklılıkları baz alarak varlığı gereği hiyerarşik bir ilişki biçimi ortaya koymaktadır. Öteki ırk, etnisite, dil, din, ten rengi, cinsiyet, fiziksel özellik, siyasi görüş, ideoloji gibi farklı etmenlere dayanabilmektedir. Bu çalışmada ele alınan öteki ise göç hareketliliği neticesinde gelen göçmen gruplarıdır.

Anadolu toprakları tarih boyunca gerek stratejik konumu itibarıyla gerekse göçmenlere/mültecilere sağladığı sosyo-ekonomik imkânlar (veya açık kapı politikası) sebebiyle göç hareketliliğinde ev sahibi konumunda olmuştur. Nitekim Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet dönemlerinde barındırdığı etnik çeşitlilik bu düşüncelyi doğrular niteliktedir. Göç, tüm dünya ülkelerinin dönem dönem karşılaştığı bir olgu olmasıyla birlikte ülkelerin ekonomilerini, siyasetini, toplumsal ve sosyal yapısını etkileyen çok yönlü bir faktördür. Göç hareketi yalnızca başlangıcı ve sonu olan bir eylem değildir. Asıl mesele göç sonrasında meydana gelmektedir. Yeni gelenler toplumsal kabul, toplumsal uyum/entegrasyon, sosyal bütünleşme, sosyal dışlanma, öteki ve

ötekileştirme gibi hem gelenleri hem de ülke vatandaşlarını kapsayan kavramlar ile ele alınmalıdır. Bu sebeple çalışmada göçün öteki üzerindeki etkilerine değinilmektedir.

Ortadoğu'daki çatışma ortamının yoğunlaşmasıyla Türkiye yeni ancak yabancı olmadığı bir sürece girmiştir. 2001 yılından bu yana süregelen kargaşa ve istikrarsızlık Türkiye'yi dünyada en fazla mülteci barındıran ülke statüsüne taşımıştır. Özellikle 2011 Suriye iç savaşı ve Afganistan'da Taliban'ın zafere giden süreci ülkedeki düzenli ve düzensiz yabancı sayısını kontrolsüz şekilde arttırmıştır. Bu durum neticesinde ben'in Afgan, Irak ve Suriyelileri öteki olarak tabir etme güdüsü tetiklenmiştir. Bu bağlamda literatürde baskın grubun mültecilere yönelik algısı ve tutumunu irdelleyen pek çok çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalarda Suriye ve Irak göçü kimlik, öteki, uyum/entegrasyon, toplumsal kabul, toplumsal bütünleşme gibi hem yerel halkı hem de mültecileri ilgilendiren başlıklarla ele alınmıştır. Afganlara yönelik çalışmalar incelendiğinde ise Suriyeli ve Iraklıların aksine daha çok göç tarihinin, göç sebeplerinin, statülerinin ve bulundukları ülkeye etkilerinin ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Etnik anlamda öteki gruplarını inceleyen veya mesafelerini ölçen çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda genellikle Türk ve Kürt / Türk ve Suriyelerin sosyal mesafesine odaklanmış ve nicel yöntem ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Ancak literatürde yer alan bu çalışmalar baskın grupla alt grup arasındaki mesafeyi ölçmeye yöneliktir. Suriyeli, Afgan ve Iraklıların sosyal mesafesini ve ilişkilerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ise literatürün aksine baskın grup tarafından öteki olanın (Suriyeliler) kendini öteki üzerinden tanımlamasını ve öteki ile olan mesafesini incelemek istemektedir. Buradan hareketle "Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç: Türkiye'deki Suriyeliler Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı çalışmada İstanbul ili içerisindeki Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara yönelik bakışı değerlendirilerek ötekiler arası hiyerarşinin ve ötekiler arası ilişkilerin saptanması amaçlanmaktadır. Çalışmanın konusu, kapsamı ve sınırlılıkları bazında direkt olarak yayınlanmış kitap veya makaleye ulaşamamıştır. Literatürün aksine ötekiler perspektifinden ötekine bakışı ele alan bu araştırmanın özgün bir çalışma ortaya koyduğu açıktır.

Ötekini anlamak ve kabul etmek aynı zamanda onu yok etmek demektir. Levinas ötekine "saygıyı" ön plana çıkarırken Habermas ise ötekinin "gönüllülük" esasına dayalı şekilde toplum içine dahil edilmesi gerekliliğine değinmektedir. Buradan hareketle ötekine saygı ve dahil etme yaklaşımlarının aksine önyargılar ile yaklaşmak ayrımcılığa ve dışlamaya

neden olmakta ve bu ise toplumsal düzeni bozarak kutuplaşmayı körüklemektedir. Şöyle ki bireyin diğer gruplarla ile herhangi bir iletişimi olmasa bile etraftan edindiği bilgiler veya duyuları neticesinde bir önyargı oluşturmaktadır. Bu ön yargı ise öteki/nesne kavramını zihinlerde uyandırmakta ve netice ayrımcılık ile sonuçlanmaktadır. Bir başka ifade ile önyargı sebep ayrımcılık ise sonuçtur.

Önyargıları azaltmak, ayrışmayı ve ötekileştirmeyi de azaltarak ayrımcılığın ortandan kalkmasına neden olacaktır. Böylece hiyerarşiye dayalı bir toplum düzeninden etnik farklılıkların bir kültürel bir zenginlik olarak görüldüğü çok kültürlü bir yapı inşa edilebilecektir. Literatürdeki çalışmalarda bu durum yalnızca baskın/yerel grup üzerinden ele alındığı görülmüştür. Ancak Türkiye tarzı etnik bakımdan zengin ülkelerde bu durum yalnızca sanıldığı gibi baskın grup üzerinden gerçekleşmemektedir. Alt gruplar arasında da ötekileştirme ve buna bağlı olarak dışlama ve ayrımcılık kendini göstermektedir. Bu gibi nedenlerle çalışma kapsamında göçün oluşturduğu öteki grupları arasındaki ötekileştirme dinamiğine odaklanılmıştır. Çalışmanın bu yönüyle diğer amaçlarını alt gruplar arasındaki durumun ortaya çıkarılması, öteki olana önyargının azaltılması, birarada yaşamın desteklenmesi ve hiyerarşik yapının aksine çok kültürlü bir toplumun tesis edilmesi şeklinde sıralamak mümkündür.

Görüldüğü üzere çalışma yerel grupla öteki arasındaki ilişkiyi değil öteki olanın ötekileştirme sürecini irdelemektedir. Dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye'deki en büyük mülteci grubunu Suriyeliler oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada en son gelen ve en yoğun kitlesel göç hareketliliğinin yaşandığı Suriyelilerin kendilerinden önce gelen gruplar olarak Afgan ve Iraklılara yönelik bakışı ve ilişkisi ele alınmaya çalışılmıştır. Afgan ve Iraklıların tercih edilmesinde ise Suriyelilerden önce gelmiş olmaları, Türkiye'de ikinci ve üçüncü büyük mülteci grubunu oluşturmaları, benzer nedenler ile zorunlu göç etmeleri ve tarihi, dini ve kültürel ortaklıklarının bulunması etkili olmuştur. Bu çalışmada baskın grup bakımından öteki olarak tanımlanan Suriyelilerin Afgan ve Iraklıları nasıl tanımladıklarına, onlarla olan ilişkilerine ve mesafesine buradan hareketle ötekiler arası hiyerarşinin söz konusu olup olamayacağına odaklanılmıştır. Bir noktada öteki'nin ötekileştirme sürecinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla çalışmada oluşturulması amaçlanan "öteki hiyerarşisi" ile literatürde rastlanmamış bir çıktı elde edilmeye çalışılmış olup gelecekteki benzeri çalışmalara öncülük etmesi beklenmektedir.

3.1.2. Araştırmanın Yöntem ve Modeli

Çalışma, İstanbul ilinde geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Afgan ve Iraklıları tanımlaması, konumlandırması ve sosyal mesafesini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda çalışmaya konu olan Suriyelilerin zihnindeki öteki hiyerarşisi ve yaşam pratiklerine dayalı olarak ötekiler arası ilişkilerine odaklanılmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda planlanan çalışmada neden, nasıl ve niçin sorularına yanıt aranacağından nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çok yönlü ve girift bir yapıya sahip olan insan (Baltacı, 2019: 368) yaşamını bağlamsal açıdan ele almaya fırsat tanıyan nitel araştırma yönteminde fikirler tümevarım tekniği ile verilerden geliştirilmektedir.

Kişi bir sayıdan ibaret değildir. Bir olay karşısında sadece akli ve mantığı ile karar almaz. Bu süreçte kuşkusuz ki kişinin sosyal yaşamı, kültürel birikimi ve duyguları da etkili olacaktır (Baltacı, 2019: 382). Tam bu noktada nitel araştırma metodu devreye girerek olayların derinliğine ve keşfedilmesine imkân sağlar. Bu nedenlerden ötürü tercih edilen nitel yöntem ile Suriyelilerin, Afgan ve Iraklı gruplara yönelik bakış açısının tespit edilmesinde ve bahsi geçen gruplarla temasında, mesafesinde sosyal yaşam, kültür ve duygular göz önünde bulundurulmuştur.

Nitel yöntem araştırmacıya farklı araştırma desenleri sunmaktadır. Çalışma amacı ve kapsamınca farklı fenomenlerin farklı yollarla nasıl anlaşılacağını veya kavramsallaştırılacağını nitel olarak açıklamaya imkan sunan fenomenolojik (olgubilim) yaklaşım benimsenmiştir (Çekmez, Yıldız ve Bütüner, 2012: 82). Fenomenolojik yaklaşımda katılımcıların tecrübeleri, hayata bakış açıları, duygusal, ruhsal, bedensel ve zihinsel durumları bir bütün halinde araştırmacı ve katılımcının karşılıklı etkileşimi sonucunda analiz edilmektedir. Aynı zamanda olgu bilimi olarak da ifade edilen bu yaklaşım, dil ile insanın duygu ve düşünceleri arasındaki bağa dikkat çeker (Özdemir, 2010: 334). Bu nedenle çalışmada, katılımcı ile araştırmacının doğrudan iletişim kurmasına imkân sağlayan ve fenomenolojik yaklaşımın başlıca veri toplama aracı olan mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı bu teknikle katılımcının jest ve mimiklerini gözlemlene ve kaydetme gibi avantajlar da sağlayacağından bu çalışmada tercih edilmiştir. Bu teknik ile araştırmacı çalışmanın bir parçası olarak hareket ederek bireyin değerlendirmelerini, tecrübelerini, hayata bakış açılarını “anlama” ve “yorumlama”

fırsatını elde etmektedir (Creswell, 2016: 47). Bu nedenle yansıtıcı ve yorumlayıcı konumundaki araştırmacıya güven esastır (Creswell, 2016: 46).

3.1.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Göç İdaresi Başkanlığı'ndan elde edilen Kasım 2022 verilerine göre Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı 3 milyon 577 bin 714'tür. Bu rakamın Türkiye içerisindeki dağılımında ise 550 bin 707 Suriyeli ile İstanbul ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle çalışmanın örneklemini İstanbul ilinde ikamet eden geçici koruma sahibi Suriyelilerden oluşturmaktadır. Ayrıca İstanbul metropol oluşuyla yabancı nüfus tarafından tercih edilen dolayısıyla etnik bakımdan zengin bir yapıyı oluşturmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın odaklandığı Afgan ve Iraklı mülteci nüfusunu da barındırmakta ve üç grup için kesişim ili niteliği taşımaktadır. İstanbul bu haliyle karşılaşma/birarada yaşam deneyiminin en fazla sunulacağı il olarak değerlendirilerek bu çalışma da tercih edilmiştir.

İstanbul ilinde ikamet eden Suriyeliler yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle gerçekleştirilen çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışma amaçları doğrultusunda örneklem belirlemede amaçlı ve kartopu metotları tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme, evren içerisinden araştırmacının amaçlarına göre en uygun katılımı sağlayacak kişilerin seçilmesine imkan tanımaktadır (Yağar ve Dökme, 2018: 4). Kartopu örnekleme ise evrenin araştırmacı açısından iyi iyi bilinmediği veya erişimin güç olduğu durumlarda tercih edilmektedir. Bu metot ile araştırmacı uygun bir katılımcıya erişmekte ve bu katılımcı ile başka bir görüşmeciye ulaşmayı hedeflemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 111). Bu doğrultuda seçilen 23 kişi ile yüz yüze görüşme sağlanmış olup örneklem sayısının belirlenmesinde veri doygunluğuna erişim esas alınmıştır.

3.1.4. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Araçları

Çalışmada araştırmacı verilerini yarı yapılandırılmış mülakat³⁷ yöntemi ile toplamıştır. Bu teknikle fenomenolojik araştırma desenine uygun biçimde yüz yüze gerçekleştirilen mülakatlarda, araştırmacı önceden hazırlanan soru formunu göz önünde bulundurarak konuyu derinleştirmek amacıyla katılımcıya yeni sorular yöneltmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile mülakatçı sahada karşılaştığı farklı durumlar

³⁷ Çalışmada kullanılan görüşme formuna Ek 2'den ulaşabilirsiniz.

karşısında esnek davranma hakkına sahip olarak daha sağlıklı bir veri toplama süreci geçirmektedir (Bal, 2016: 163). Örneklem oluşturmada, araştırma evreninin özellikleri göz önünde bulundurularak amaçlı örnekleme metotlarından kartopu tekniği kullanılmıştır. Kartopu örneklemede öncelikle evrene ait birimlerden birisi ile temas kurulur. Temas kurulan birimin yardımıyla ikinci birime, ikinci birimin yardımıyla üçüncü birime gidilir. Bu şekilde, sanki bir kartopunun büyümesi gibi örneklem büyüklüğü genişler ve veri doygunluğu sağlanıncaya dek süreç devam eder.

Araştırmada kullanılan mülakat formunun hazırlanmasında çalışmanın konusu, amacı ve örneklemin özellikleri göz önüne alınmıştır. Bu çalışma, örneklemin

- Kişisel bilgilerinin ve demografik özelliklerinin,
- Afgan ve Iraklıları nasıl tanımladıklarının,
- Afgan ve Iraklılar ile olan sosyal mesafesinin ve
- Kimlik inşasında Afgan ve Iraklıların yerinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda açık ve net bir dille önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış soru formları kullanılmıştır. Hazırlanan görüşme formu etik kurula gönderilerek gerekli resmi işlemler Hazırlanan sorular öncelikle anlam, bütünlük ve hedeflenen konuları ölçebilirlik bakımından uzman paneline gönderilmiştir. Uzman panelinden yapılan geri dönüş neticesinde sorular revize edilerek beş kişilik bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma sürecinde yaşanan sorunlar göz önünde bulundurularak yeni düzenlemeler yapılmış olup saha çalışmaları başlatılmıştır. Örneklem ulaşma noktasında İstanbul ilinde yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin tespiti noktasında bir ön araştırma yapılmıştır. Ardından kartopu tekniğinin avantajları ile örneklem genişletilerek 23 kişi ile yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Verilerin tutarlılığının sağlanması için mülakatlar tek bir araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ancak kendini ifade etme noktasında yeterli dil düzeyi sağlayamayan katılımcılar için Arapça tercüman desteği sağlanmıştır. Mülakat süresi, katılımcının cevapları ve araştırmacının konu kapsamındaki ek soruları ile bir buçuk-iki saat aralığında olmuştur. Mülakatlarda izin veren katılımcıların görüşmeleri ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş olup izin vermeyen katılımcı görüşmelerinde ise mülakatçının görüşme esnasında aldığı notlar baz alınmıştır. Kayda alınan mülakatlar bilgisayar ortamına aktararak dosyalanmış ve deşifre

edilmiştir. Deşifre edilen mülakatlar ve mülakatçının gözlem raporları çalışmanın birincil verilerini oluşturarak veri analizi kısmına geçişi sağlamıştır. Bilgisayar ortamında deşifre edilen mülakatlar, MAXQDA programı yardımıyla belirlenen kod ve temalarına göre sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Nitel araştırmaların analizinde kullanılan bu program ile deşifre edilen mülakatlar üzerinden ortak kodlar belirlenerek kavram haritaları ve analizler elde edilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım gereğince mülakatlar esnasında katılımcılardan belirlenen fenomen hakkındaki görüşleri, fikirleri, tecrübeleri istenmiştir. Ardından katılımcıların cevapları baz alınarak ortak anlamlar çıkarılmış ve anahtar kavramlar/ifadeler tespit edilmiştir. Tespit edilen kavramlar/ ifadeler programa aktararak katılımcılar arası ilişki ağlarının analizi de bu program ile gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular belirlenen kavramsal ve kuramsal çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.1.5.Araştırma Bulgularının Yorumlanması

Çalışmadan elde edilen veriler içerik analizi çerçevesince incelenmiştir. İçerik analizi ile veriler daha derin ve kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Aynı zamanda araştırmacının karşılaştırma yapmasına ve kendi yorumlarını da dahil etmesine imkan tanımaktadır. Bu hususta araştırmacı görüşmelerde elde ettiği gözlemleri de dikkate alarak değerlendirme yapmakta ve çalışmanın bir parçası olmaktadır. İçerik analizinde araştırmacı veriler neticesinde belirlediği tema ve kodları okuyucuya açıklama fırsatı elde etmektedir. Bu noktada verilerin yorumlanmasında literatürden de yararlanabilmektedir. Çalışmada, belirlenen amaçlara uygun bir çerçevede verilerin incelenmesi ve yine bu bağlamda verilerin yorumlanmasına özen gösterilmiştir.

3.2. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeleri

Kişi kendini, özelliklerini toplumdaki yerini tanımlamak için kimliğe ihtiyaç duymaktadır. Kimlik, birey tarafından sınıflandırma ve farklılıkların karşılaştırılması sonucunda inşa edilmektedir. Kişinin tüm özelliklerini nitelendirdiği kimlik aynı zamanda toplum içerisindeki konumunu da belirlemektedir. Bu nedenle kişi için toplumsal kimlik bireysel kimlikten daha önemli görülmektedir. Toplum içerisinde saygınlık kazanma ve görünür olma amacıyla birey kimliğini olumlamaya çalışmaktadır. Olumlu kimlik kazanımı için kendi grubunu yüceltirken diğer grupları aşağı görmekte ve

onlara olumsuz değer atfetmektedir. Ötekileştirme olarak kavramsallaştırılan bu süreçte kalıpyargılar ve önyargılar bireye eşlik etmektedir. Bu çalışmada ise bahsi geçen süreç göç ve mülteci meselesi bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda yaşananlar neticesinde artan göç hareketliliği tüm dünyada kriz olarak değerlendirilirken Türkiye insani bir yaklaşım ile açık kapı politikası benimsemiştir. Özellikle 2001 sonrası Ortadoğu'daki çatışma ve istikrarsızlığın yoğunlaşması Türkiye'ye yönelik kitlesel göçü tetiklemiş ve şu an dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumuna taşımıştır. 2001 yılında Afganistan'da, 2003'te Irak başlayan savaşlarda Türkiye yine benzer bir tavırla mültecilere ev sahipliği yapmıştır. 2011 Suriye iç savaşında da Türkiye'de gelen mülteciler misafir olarak tanımlanmış ve bu doğrultuda geçici politikalar uygulanmıştır. 2022 yılı itibariyle bölgedeki savaş ve çatışma ortamlarının devam etmesi geri dönüşleri imkansızlaştırmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'deki mültecilerin artık toplumun bir parçası olarak görülmesi gerekmektedir.

Mülteciler de insan olmanın gereğince bir kimlik inşası sürecine girmektedir. Özellikle toplum içerisinde kabul görme amacı taşıyan bu bireyler için sosyal kimlik önem arz etmektedir. Kökünden koparak başka bir yerde hayat bulmaya çalışan mülteciler için kimlik bir var oluş meseledir. Yok olma tehlikesiyle karşılaşan birey ve toplulukların dışlayıcı tutumu kaçınılmazdır. Nitekim 2011 Suriye iç savaşıyla kitlesel akınlar şeklinde Türkiye'ye gelen Suriyelilerin Türkiye'deki kimlik mücadelesi de bu minvalde ele alınmalıdır. Taliban'ın saldırılarını yoğunlaştırmasıyla Afganların yasal olmayan yollardan ülkeye girişi hem vatandaşları hem de ülkedeki diğer mültecileri rahatsız etmeye başlamıştır. Bu olay Türkiye'deki yabancı meselesini tekrar gündeme taşımıştır. Bu noktada nüfus bakımından en kalabalık grup olan ve vatandaşlar açısından öteki olarak görülen Suriyelilerin benzer sebepler ile göç eden Iraklı ve Afganlara yönelik tutumunun ne olacağı merak uyandırmıştır. Bir nevi öteki olarak görülen Suriyelilerin diğer öteki grupları ile olan ilişkisi ve mesafesi ele alınmaya çalışılmıştır. Bu minvalde çalışmada İstanbul ilinde ikamet eden geçici koruma sahibi 23 Suriyeli ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada da elde edilen bulgular belirlenen amaçlar doğrultusunda değerlendirmeye tabii tutulacaktır.

3.2.1. Demografik Bulguların Değerlendirilmesi

Geçici koruma sahibi Suriyeli katılımcıların 10'u kadın, 13'u erkeklerden oluşmaktadır. Çalışmada kadın katılımcıya erişimde güçlük yaşanmıştır. Bu durumun nedenlerini Suriye kültüründe kadının daha çok ev hanımı, çocuklarına ve ailesine bakmakla yükümlü kişi olarak görülmesi, kadınların iş ve sosyal yaşamdaki yerinin sınırlandırılması ve dolayısıyla dil öğreniminin güçleşmesi olarak sıralamak mümkündür. Ayrıca örnekleme yer alan bazı kadınlar eşlerinin iznin olmadığı gerekçesiyle çalışmaya katılım göstermemiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyetine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Cinsiyet	Belgeler
Erkek	13
Kadın	10
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yaş aralıkları bakımından katılımcı sayısına bakıldığında genç nüfusun daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yaş aralığı arttıkça katılım oranının düşmektedir. Örnekleme ileri yaşa sahip kişiler tercüman olmasına rağmen dil konusunda yetersizliğini beyan ederek görüşmeyi reddetmiştir. Buna ek olarak çalışmanın devlet tarafından yapıldığı düşüncesi ve sınır dışı edilme korkusuyla bu tür çalışmalara katılım göstermekten sakınanlar da bu yaş grubundandır.

Tablo 4: Katılımcıların Yaş Aralığına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Yaş Aralığı	Belgeler
16-25	6
26-35	6
36-45	4
46-55	5
56-65	2
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların genç olarak tabi edilebilecek yaş grubundan olması eğitim düzeyini de etkilemiştir. Daha küçük yaşlarda Türkiye'ye geldikleri için burada eğitim hayatına devam ettikleri ve buna bağlı olarak dil konusunda gelişim gösterdikleri görülmüştür. İlk ve ortaokul mezunları savaştan nedeniyle buraya sığınan orta yaş grubunu, lise mezunları ise burada çalışmak zorunda kalan katılımcıları ifade etmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Mezuniyet Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Öğrenim Durumu	Belgeler
Okuryazar Değil	2
Okuryazar	1
İlköğretim	3
Ortaöğretim	5
Lise	7
Üniversite	5
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmaya katılım gösterenlerde evli olanların sayısı bekar olanlara göre fazladır. Yaş grubunun genç olması bunu tersine çevirememiştir. Suriye'de evliliğin küçük yaşlarda olması geleneğinin burada da devam ettirildiği görülmüştür. Evli, çocuk sahibi, çalışan aynı zamanda eğitimine devam eden genç yaşta katılımcılar bulunmaktadır.

Tablo 6: Katılımcıların Medeni Hal Durumuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Medeni Hali	Belgeler
Evli	12
Bekar	9
Eşini Kaybetmiş	1
Eşinden Ayrılmış	1
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çocuk sayısına dair verilerin değerlendirilmesinde iki nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki katılımcıların geleneksel anlayışı iken ikincisi sosyal yardım desteğindeki üç çocuk kriteridir. 18 yaşını geçmemiş üç çocuk ve fazlası olan ailelerin sosyal yardım

alabilmesi çocuk sayısının o aralıkta yoğunlaşmış olmasını açıklamaktadır. Katılımcıların bazıları görüşme esnasında bunu beyan etmiştir. Geçimin zorlaşması nedeniyle bunu bir çözüm olarak değerlendirmekteler.

Tablo 7: Katılımcıların Çocuk Sayısına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Çocuk Sayısı	Belgeler
Bir Çocuk	2
İki Çocuk	3
Üç Çocuk	4
Dört Çocuk	4
Altı Çocuk	1
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evli olan katılımcıların tamamı kendi kökeninden bir eşi tercih etmiştir. Hem benzer yaşam anlayışının olması hem de farklı gruplar ile karışmak istememeleri grup içi evliliğe neden olmuştur. Bekar olan katılımcılarda Suriyeli veya Türk eş tercih edebileceklerini ifade etmiştir.

Tablo 8: Katılımcıların Eş Uyuşuna Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Eş Uyruğu	Belgeler
Suriyeli	13
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde açık kapı politikası benimseyen Türkiye gelen mültecileri misafir olarak nitelendirmiş ve bu minvalde politikalar yürütmüştür. Ancak şu an ülkede bulunan mülteci sayısı ve yukarıdaki tablo göz önünde bulundurulduğunda misafir kavramının artık geçerliliğini yitirdiği görülmektedir. Bu nedenle mültecilerin toplumun bir parçası olarak görülerek uzun vadeli insani politikaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu hem toplum düzenin sağlanmasına hem de çok kültürlü bir yapının inşa edilmesine katkı sağlayacaktır.

Tablo 9: Katılımcıların Türkiye’de Bulunma Süresine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Süre	Belgeler
2 Yıl	1
3 Yıl	2
4 Yıl	1
5 Yıl	3
6 Yıl	4
7 Yıl	2
8 Yıl	4
9 Yıl	4
10 Yıl	2
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Suriye’deki mesleğine göre şu an daha alt kademeki işlerde çalıştığını belirten katılımcıların Suriye’deki meslekleri çeşitlilik arz etmektedir. Katılımcıların genç ve orta yaş olması öğrenci sayısını arttırırken kadın katılımcıların ev hanımı, kuaför, hemşirelik gibi daha çok kadınlara atfedilen mesleklere yöneldiği saptanmıştır.

Tablo 10: Katılımcıların Suriye'deki Mesleklerine Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Meslek	Belgeler
Öğrenci	7
Ev Hanımı	4
İşçi	3
Esnaf	3
Hemşire	1
Aşçı	1
İnşaat Ustası	1
Fabrika Sahibi ve Lokanta İşletmeciliği	1
Kuaför	1
Öğretmen	1
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu veriler ışığında katılımcıların genelinin çalışma hayatında aktif olarak yer aldığı ifade edilebilir. Özellikle iki nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki ev hanımı sayısının bir olması meselesidir. Katılımcıların beyanına göre Suriye’de kadınlar daha çok ev hanımı veya kadına yönelik mesleklerde yer almaktadır. Ancak katılımcılar minvalinde bu durumun değişiklik gösterdiği açıktır. Hem ekonomik sebeplerden ötürü hem de kadının sosyal hayattaki yerini gören Suriyeli kadın katılımcılar için çalışma hayatı yeni bir deneyim olmuştur. Genç katılımcı oranına rağmen öğrenci sayısının düşük olması dikkat çeken bir diğer önemli noktadır. Düşük ücretlere çalışma nedeniyle hayat pahalılığı ile mücadele edilememesi ve evdeki nüfusun kalabalık olması katılımcıların neredeyse tamamını çalışma hayatına itmiştir.

Tablo 11: Katılımcıların Türkiye’deki Çalışma Alanlarına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Meslek	Belgeler
İşçi	7
Esnaf	5
İşsiz	3
Özel Sektör	3
Gazeteci-Tercüman	1
Tercüman	1
Evde El İşçiliği	1
Ev Hanımı	1
Öğrenci ve Çalışan	1
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dikkat çeken bir diğer bulgu ise katılımcıların kendilerini tanımlamaları için kullandıkları ifadelerdir. Genel olarak kendilerini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile eşit olarak tanımlamaktadırlar. Hastaneye, okula, işe gidebildiklerini ancak zaman zaman bu konularda ayrımcılığa uğradıklarını ifade etmişlerdir. Burada güvende olduklarını ifade eden katılımcılar Türkiye’nin ve toplumunun tutumu için minnettar olduklarını sıklıkla ifade etmiştir. Ayrıca bu eşitlik vurgusunda kültürel benzerliğe ve tarihsel ortaklığa dikkat çekilmiştir.

Tablo 12: Katılımcıların Kendini Tanımlamalarına Dair Belge Temelli Frekans Tablosu

Tanımlama	Belgele r
Türk Vatandaşları ile Eşit	7
Yabancı	4
Misafir	2
Diğer Göçmenler ile Eşit	2
Müslümanlar Arasında Eşit	1
Türk Vatandaşları ile Eşit Ancak Türkler Açısından Yabancı	1
Hizmet Açısından Türkler Gibi Toplum Açısından Yabancı	1
Üçüncü Ülkeye Gitmek İçin Vatandaşlık Bekleyen	1
Devlet Açısından Yabancı Toplumda Yabancılar ile Eşit	1
Alt İnsan	1
Arafta Kalan Herhangi bir Yere Aidiyet Hissedemeyen	1
Vatanını Kaybeden	1
Analiz Edilen Belgeler	23

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.2. Ötekinin Kimlik İnşası ve Ötekileştirme Süreci

Ben kimim, nasıl bir insanım, toplumdaki yerim neresi, özelliklerim neler şeklindeki sorularına yanıt arayan birey için kimlik yanıt olmaktadır. Bu nedenle bireyler inşa ettiği kimlik veya kimlikler ile aslında kendi varlığını ortaya koymaktadır. Kimlik hem bireysel hem kolektif biçimde şekillenmektedir. Ancak her iki durumda da ortak bir payda bulunmaktadır. Ben veya biz öteki veya onlar olmadan kendi varlığını oluşturamamaktadır. Bir diğer deyişle ben/biz öteki/onlar ile mümkün olmaktadır. Kendi benliğini oluşturmak isteyen birey için öteki'nin varlığı kaçınılmazdır. Bu noktada Hegel diyalektiği devreye girmektedir. Hegel diyalektiğine göre varlık ancak başka bir varlık üzerinden var olabilmektedir. Ayrıca öteki ile mücadele dünyada var olmanın önemli bir unsuru olarak tasvir edilmektedir (Onur, 2003: 263). Dolayısıyla kimlik meselesi öteki/ötekileştirme sürecinin bir sonucu olarak ele alınmalıdır.

Bu çalışmada kimlik inşasında öteki'nin varlığından hareketle vatandaşlar tarafından öteki kabul edilen Suriyelilerin kimlik inşası ve ötekileştirme süreci incelenmek

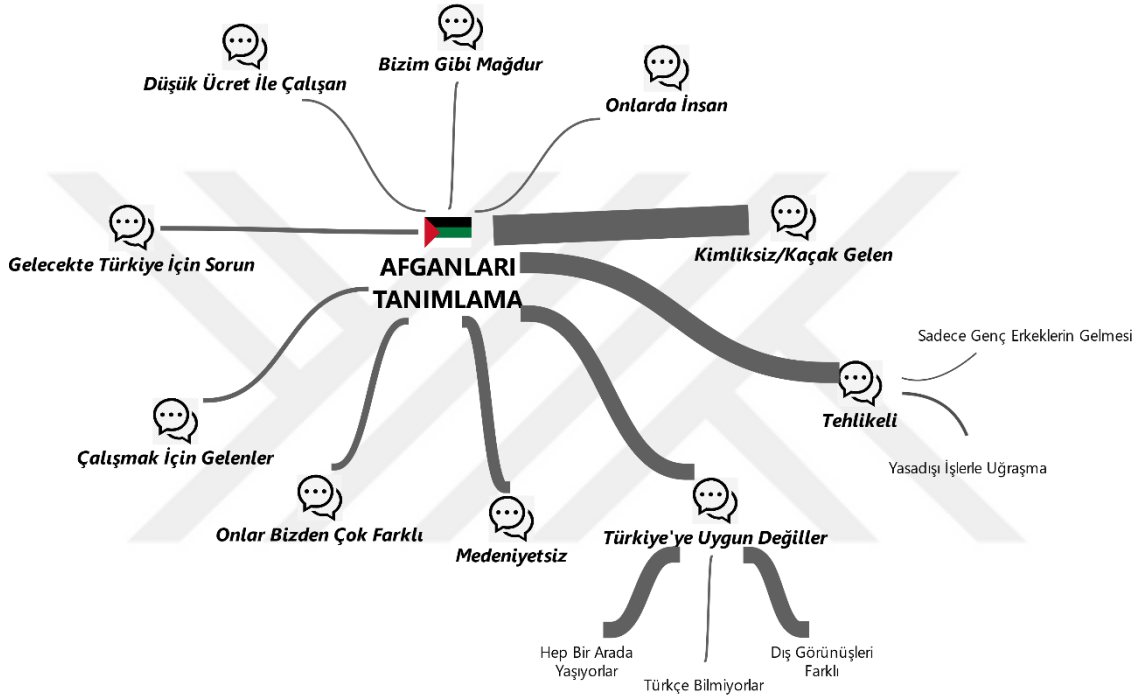
istenmiştir. Nüfus bakımından en kalabalık grup olan Suriyelilerin kimlik inşasında, benzer sebepler ile farklı dönemlerde Türkiye'ye gelen Afgan ve Iraklıları nasıl tanımladığı, onlarla olan mesafesi ve ilişkisi saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Suriyelilerin olumlu kimlik inşa etmek amacıyla Afgan ve Iraklıları öteki olarak değerlendirdiği saptanmıştır. Ancak bu iki grubun ötekileştirilmesi hiyerarşik bir yapıda gerçekleşmiştir. Konuyu daha detaylı ele almak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan Şekil 4'ten yararlanılacaktır.³⁸

2001 Suriye iç savaşı sonucunda Türkiye'ye gelen ve 2014 yılı itibariyle geçici koruma statüsü elde eden Suriyelilerin Türkiye'deki kimlik inşası sürecini Maslow Hiyerarşisinin dördüncü basamağı ile ifade etmek mümkündür. Yaklaşık on yıldır Türkiye'de kalan Suriyelilerin fizyolojik, güvenlik ve ait olma basamaklarını belirli düzeyle tamamladığını söylemek mümkündür. Geçici koruma sahibi kişiler burada güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürmekte, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Özellikle dil öğrenen ve çalışma hayatında yer alanların sosyalleşme ve evlilik yoluyla aidiyet hissini bir nebze gerçekleştirdiği ifade edilebilir. Hiyerarşide bir sonraki basamak olan saygınlık kısmında kimlik meselesi devreye girmektedir.

Şekil 4'te görüldüğü üzere kimlik inşasının ilk aşaması bireyin zihinsel bir süreç olarak başlattığı **sınıflandırma işlemidir**. Suriyelilerde de benzer bir işleyiş göze çarpmaktadır. Katılımcıların verilerinden hareketle ilk etapta ben ve öteki olarak bir ayırım yapıldığı bilinmektedir. Ancak farklı bir ülkede yok olma endişesi taşıyan Suriyeli ötekine karşı grup olarak hareket etme güdüsü taşımaktadır. Ancak bireyin grup içinde kalma dürtüsünün tek sebebi öteki'nin tehditkar ve tehlikeli olması değildir. Bir gruba duyulan aidiyet duygusu kişiye konfor alanı tanımakta ve bu birey için daha az çaba daha çok rahatlık demektir. Bu aşamada yine bilişsel düzeyde biz ve onlar yaratılmaktadır. Yani Suriyeli artık Suriyeliler olarak, öteki ise onlar olarak anılmaktadır. Görüşmeler sonucunda elde edilen tanımlama verilerinde Suriyelilerin kalıpyargılar ile Afgan ve Iraklıları öteki olarak inşa ettiği bilgisine ulaşılmıştır. **Değer atfetme** olarak belirtilen ikinci basamakta (Şekil 4) Suriyelilerin ben/biz'i çalışkanlık, uyumlu olma, ekonomiye katkı sağlama gibi olumlu özellikler ile ele aldığı, Afgan ve Iraklıları ise yasadışı işlerle

³⁸ Kimlik Oluşumu, Olumlanması ve Öteki ile İlişki Biçimleri başlıklı şekil çalışmanın çerçevesinin çizilmesi ve verilerin yorumlanmasında yardımcı olması amaçlarıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

uğraşma, tehlikeli görünme, Türkiye’ye uygun olmama gibi olumsuz nitelendirmeler ile tanımladığı Şekil 5 ve Şekil 6’da görülmektedir. Afganları neredeyse tüm konularda olumsuz değerler ile tanımlayarak ötekileştiren Suriyelilerin Iraklılara karşı daha ılımlı bir yaklaşım sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer kültüre sahip olma, geçmişte birlikte yaşamış olma, aynı dili konuşma gibi hususları öne süren Suriyeliler kimlik ve maddi durum gibi sınırlı alanlarda Iraklıları ötekileştirmektedir. Bu noktada Suriyelilerde hiyerarşiye dayalı bir öteki algısının var olduğu ifade edilebilir.



Şekil 5: Suriyeli Katılımcıların Türkiye’deki Afganları Tanımlamasında Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kimlik geliştirme sürecindeki en önemli nokta diğer gruplar ile olan farklılıklar üzerinden yapılan tanımlamalardır. Suriyelilerin de Afganlar üzerinden yaptığı tanımlamalarda benzer bir yaklaşım tespit edilmiştir. Suriyeliler tarafından kültür, dil, coğrafya gibi etmenlere bağlı olarak farklılaştırılan Afganlar kimliksiz, kaçak, tehlikeli, medeniyetsiz gibi kavramlar ile nitelendirilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların ifadelerinden hareketle Suriyeliler için Türkiye’deki Afganların öteki olarak tasvir edildiği ifade edilebilir. Kimliğin inşası sürecinde ben öteki olana olumsuz değer atfetmektedir. Katılımcıların da benzer şekilde Afganlara yönelik olumsuz tanımlamaları çıkarımızı doğrulamaktadır. Suriyeli ve Afganlar grupların her ikisi de ülkelerindeki olumsuz yaşam şartlarından ötürü

göç etmiştir. Bu durum her iki grubu da mülteci statüsüne taşımıştır. Dolayısıyla benzer süreçlerden geçen Suriyelilerin Afganlara yönelik bu katı tutumu dikkat çekmiştir. Bu bağlamda katılımcıların çok az bir kısmının Afgan grupları mağdur olarak tanımladığı görülmüştür.

Suriyelilerin Afganları tanımlamasına yönelik elde edilen bulgulara genellikle olumsuz ifadeler yer verildiği görülmektedir. Katılımcıların çoğu için Afganlar yasa dışı yollarla Türkiye'ye gelen tehlikeli gruplardır. Kayıt dışı olmaları nedeniyle kimin geldiğinin belli olmadığına dikkat çekilmektedir.

“Onları çok tanımadım ben kaçak gelen kimliksiz kişiler bizimle nasıl aynı olabilir ki?”

“Ben duydum Afganlar buraya savaş için gelmedi para kazanmak için geldi. O yüzden onları gönderirim ilk. Zaten kayıtları yok. Burada tehlikeli olabilir. Hem bizim için hem sizin için.”

“Görüyorum kimlik yok onlar kaçak diyorlar. Yani tehlikeli böyle olması Türkler için bizim için. Devlet bunu neden izin yapıyorlar. Burası büyük bir devlet neden kimliksiz kişiler bu kadar çok burada?”

Afganlar için bir diğer tanımlama tehlikeli oldukları yönündeki açıklamalarıdır. Suriyelilere göre Afganlar uyuşturucu başta olmak üzere çeteleşme, hırsızlık, kaçakçılık gibi yasadışı işlerle uğraşmaktadırlar. Bu durumun kendileri için de olumsuz sonuçlar yarattığını belirtmişlerdir. Öyle ki Afganların yaptığı bu yasa dışı işler sonucunda Türkler tüm göçmenleri bu şekilde düşünmekte ve bu da onların yaşamını daha da zorlaştırmaktadır.

“Afgan kötü insanlardan nefret ediyorum. Dolandırıcı, hırsızlar var. Keşke onlar olmasaydı. O zaman burası bizim için daha kolay olurdu.”

“Burada çete olup kötü uyuşturucu, dolandırıcılık işleri, haraç kesenler var. Sadece duymadım bunları gördüm. Afganlar tarafından gasp edilen arkadaşım var.”

“Afganların %90'ı kimlik yok kimse dokunmuyor onlara rahat rahat geziyorlar. Afganlarda Zeytinburnu'nda saatin oraya git bak hep uyuşturucu işi yapıyorlar. Onları görenler Suriyeli sanıyorlar. Ama biz işe gidiyoruz geliyoruz böyle pis işler yapmıyoruz.”

“Yok. Ama olsa da istemem. Hindistanlılara benziyorlar. Arkadaşımla komşusu vardı Afgan. Binaya girince farklı kokular geliyor. Evinden eşyalar çalındı birkaç kez onların yaptığını düşünüyorlar. Afganların çoğu Şii dindar olanı az oluyor.”

Tehlike görünmelerinin bir diğer nedeni ise sadece genç erkek gruplarının gelmesidir. Suriyeliler, Afganistan’da kadın ve çocuk için hayatın daha tehlikeli olduğunu bu nedenle erkeklerin aksine onların burada bulunmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Kadın ve çocukların yerine gelen Afgan erkeklerinin kadınlara olumsuz tavırlar sergilediğini ve bunu kültürel olarak normal gördüklerini, bu nedenle buradaki kadınlar için de bir tehdit unsuru olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu durumun gelecek yıllarda hem Türk halkı için hem kendileri için güvenlik sorununa dönüşeceğini ifade etmişlerdir.

“Sadece haberler değil mesela kayıtsız çok kişi var kaçak. Onları görünce ben mesela Afganları otobüste geliyorlar erkekler buraya. Ben rahatsız oldum burası vatan değil. Türkler de rahatsız oldu. Ama biz yanlış yapmadık Afganlar falan gelen diğer göçmenler yaptı. Biz savaştan, zulümden kaçtık canımız için kaçtık. Kimlik var, kira var, fatura var, iş var. Ama onlar değil ve tehlikeliler. Kadınları bilmiyorlar burada açık kadın görünce tehlikeli oluyorlar. Bizim çocuklarımız için de bu zor. Tehlikeli burada artık ben bilmiyorum eskisi gibi rahat ve güvende değiliz.”

“Bilmiyorum onlar kaçak geliyorlar internette görüyorum sanki sadece erkekler kaçıyor oradan gibi Afgan kadın yok gibi. Burada ben tanıyorum onları kıyafet ve konuşmadan anlıyorum hep erkekler hiç kadın görmedim. Onlar bizden farklı. Kaçak gelen Suriyeliler kimlik alıyor kaydoluyor göç idaresi ama onlar alıyor mu bilmiyorum. Alıyorsa bizim kimlik gibi mi alıyorlar yani bilmiyorum onları hiç tanımadım.”

“Onlar bizim gibi resmi değiller kaçaklar hep erkekler geliyorlar. Türkiye için ileride belki sorun olur bunlar ben çok bilmiyorum. Ama benim ülkemde olsa endişelenirdim. Onlar da savaş yoksa mesela bizim ülkemizde savaş bittiyse bizde burada kalmamalıyız onlarda yoksa gitmeli. Biz Türklerin yabancısı olarak yaşamak istemiyoruz yani. Onları da zorda yapmak istemiyoruz. Kendi vatanımızda olmak istiyoruz.”

Katılımcıların Türkiye’deki Afganlar için kullandığı dikkat çekici bir diğer ifade medeniyetsizliktir. Geçici koruma sahibi Suriyeliler yaşam tarzı, dünya görüşleri, kadınlara yönelik tutumları, sadece erkeklerin göç etmesi, daha kapalı bir topluluk olmaları, dil öğrenmemeleri gibi nedenlerle Afganları medeniyetsiz olarak

nitelendirmektedir. Bu nitelendirmenin altında yatan iki önemli noktaya dikkat çekmektedirler; eğitimsizlik ve kanun altında yaşam tecrübesinin bulunmaması. Suriyeli katılımcılar Afganların uzun yıllardır süren savaş ortamı nedeniyle eğitimsiz kaldıklarını bu nedenle elle yemek yeme, yeterli hijyeni sağlayamama ve farklı kılık kıyafet giydiklerini ifade etmektedir. Bu medeniyetsiz tavrın Türkiye gibi bir ülkeye uygun olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca kendilerinin buraya uyum sağlamak için çaba sarf ettiklerini, Afganlara göre daha medeni oldukları için onlar gibi çobanlık, tarım gibi alt kademe işleri tercih etmediklerini vurgulamışlar. Afganların ise uyum sağlamak yerine daha kapalı, kendi aralarında bir dünya kurduklarını dolayısıyla dil de öğrenemediklerini de eklemişlerdir.

“Onlar bizden farklı daha kapalı farklı yaşıyorlar gibi. Burada hep erkekler var onlarla zaten tanışmam. Onlar daha az medeniyetli bence. Bazı Türkler de onları görüp Suriyeli sanıyorlar. Türkler Afganlar gibi yaşıyoruz sanıyor. Afganlar gibi medeniyetsiz sanıyorlar onları görünce yani Iraklı, Afgan, Filistinli görüyor hepsi Suriyeli diyorlar. Bizde savaştan önce bir şey yoktu buradaki gibi okul, hastane, iş vardı medeniyet vardı biz Afgan değiliz medeniyetsiz değiliz. Suriyeliler medeniyetli olduğu için çobanlık yapmıyor Afganlar bu işleri yapıyor.”

“Mahallede olanlar çok tehlikeli. Kimlikleri var mı bilmiyorum kaçak geliyorlar hep Afganlar. Onların ülkesinde Afganlar ülkesinde 40 yıldır eğitim yok bu yüzden daha az medeniyetliler. Bizim ülkemizde de savaş devam ederse onlar gibi medeniyetsiz olacağız. Zaten biz savaş olmasına rağmen okullar var ama orada yok gibi Afganlara bakınca öyle düşünüyorum. Afganlar gelenler hepsi kanun altında yaşamıyorlar kanun ne demek anlamını bilmiyorlar ve bu insanlar buralara geliyor”

“Bütün milletler nasıl yaşıyorsa yaşayabilir ama onlar sadece erkekler geliyorlar. Evde sadece erkekler kalabalık kalıyorlar. Kimler geliyor ben bilmiyorum. Geldiği yere uyması gerek Afganlar uymuyor buraya. Kılık kıyafet bile değiştirmediler. Biz burada Türkçe öğrendik burada gibi giyindik yemeklerini yedik onlar bizim gibi değil. Biz aynı değiliz.”

“Şöyle söylerim Suriye’de bahsettiğim kırsaldaki ihmal edilmişler var ya onların da ihmal edilmiş yani daha da kötü. Hiçbir şeyi yok hayvancılık ve tarımla uğraşıyor. Afganlar bizim kırsal yerimizdekilere benziyorlar. Okula gitmiyorlar, güzel giyinmiyorlar. Yani biraz geri gibiler. Farklı dil, farklı kültür ben onları reddedeceğim”

“Afganlar kimlikleri yok hep genç erkekler görünüşleri de biraz korkutucu. Ben bazen görüyorum. Korkuyorum. Bir şey olsa kimlikleri yok nasıl bulacaklar nereye kime şikâyet yapacağım bilmiyorum.”

Tablo 13: Suriyeli Katılımcıların Iraklıları Tanımlamasında Kod Matrisi Tarayıcısı

Kod Sistemi

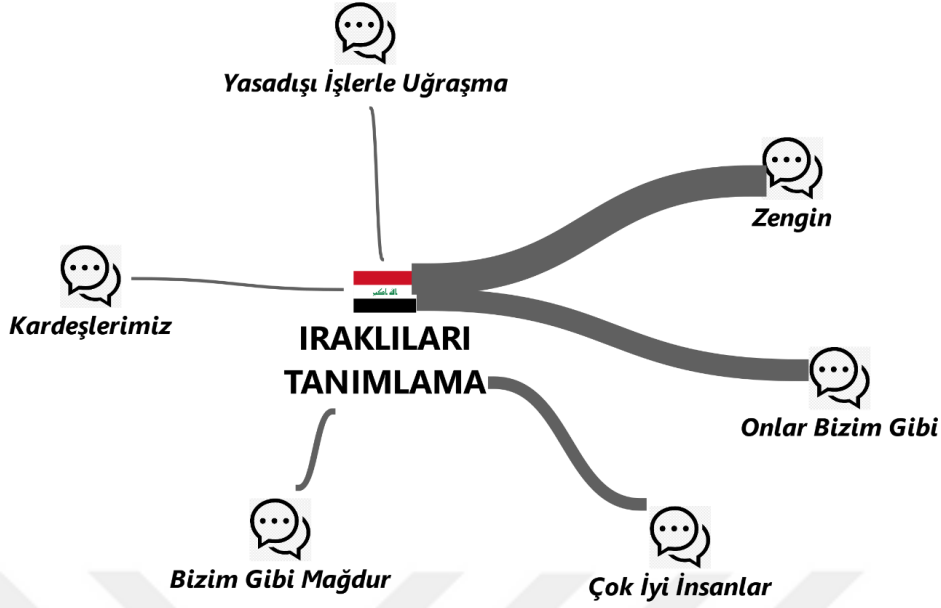
- ▼ DİĞER GRUPLARI TANIMLAMA
 - ▼ Iraklıları Tanımlama
 - Bizim Gibi Mağdur
 - Yasadışı İşlerle Uğraşma
 - Çok İyi İnsanlar
 - Kardeşlerimiz
 - Zengin
 - ▼ Onlar Bizim Gibi
 - Kültürel Benzerlik
 - Aynı Dili Konuşma
 - Coğrafi Yakınlık

The grid shows the following data points (rows represent codes, columns represent themes):

Kod	Bizim Gibi Mağdur	Yasadışı İşlerle Uğraşma	Çok İyi İnsanlar	Kardeşlerimiz	Zengin	Onlar Bizim Gibi	Kültürel Benzerlik	Aynı Dili Konuşma	Coğrafi Yakınlık
Bizim Gibi Mağdur	■	■							
Yasadışı İşlerle Uğraşma		■							
Çok İyi İnsanlar	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Kardeşlerimiz		■		■	■	■	■	■	■
Zengin	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Onlar Bizim Gibi	■	■							
Kültürel Benzerlik		■	■	■	■	■	■	■	■
Aynı Dili Konuşma			■	■	■	■	■	■	■
Coğrafi Yakınlık		■	■						

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılar tarafından tanımlanması istenen bir diğer grup Iraklılardır. Afganlara göre daha ılımlı tanımlamaların yapıldığı görülmüştür. Bunun en temel nedeninin aynı dili konuşmaları olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Suriyelilerin 2003 yılında ABD’nin Irak işgali neticesinde 1 milyon 500 binden fazla Iraklıya ev sahipliği yapması ve bir süre birlikte yaşamalarının da etkili olduğu ifade edilmelidir. Tablo 13’te Suriyelilerin Iraklıları kültür, dil, din ve yaşam tarzı açısından daha çok benzerlik gösterdiklerine vurgu yaptığı ve bu bağlamda çok iyi insanlar, kardeşlerimiz, bizim gibi mağdur gibi olumlu ifadeleri daha yoğun biçimde kullandığı görülmektedir. Katılımcıların çok küçük bir kısmı Iraklıları yasadışı işlerle uğraşan kişiler olarak tanımlamıştır.



Şekil 6: Suriyeli Katılımcıların Türkiye’deki Iraklıları Tanımlamasında Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ortak dil, benzer kültürel yapı ve coğrafi yakınlık nedeniyle Suriyeliler Iraklıları olumlu ifadelerle nitelendirmişlerdir. Ancak ilk sırada maddiyata dayalı bir tanımlamanın yapılması dikkat çekmektedir. Katılımcıların neredeyse tamamı Türkiye’deki Iraklılar için zengin ibaresine yer vermiştir. (Detay için bkz. Tablo 13) Maddi zenginlik ve turizm amaçlı geldiklerine vurgu yapan katılımcılar onların savaştan kaçmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kimliklerinin farklı olduğunu Iraklıların il dışına rahatlıkla çıkabildiğini, pasaportları olduklarını, gayrimenkul satın alabildiklerini ve bunun ise adaletsiz bir uygulama olduğunu belirtmişlerdir. Irak’taki çatışmalardan dolayı Suriye’ye gelen Iraklı mültecilere dikkat çeken katılımcılar burada onlardan destek beklediklerini ancak onları işe bile almadıklarını, geçmişteki tutumlarının aksine bu tarz olumsuz bir tavrın sergilenmesinin yanlış olduğunu da eklemişlerdir.

“Sanırım onlarda seyahat amaçlı geliyorlar seyahat ikamet verili. Onlar kendi ülkesine gidip geliyorlar ve onlar bizden daha zenginler burada da orada da evleri var işleri var ticaretleri var. Biz ülkemize gitmeyi bırak şehir bile değiştiremiyoruz”

“Onların kimlikleri serbest kimlik yani ikamet var gezmek var pasaport var Irak’a başka ülkeye gitmek var, başka şehre burada gitmek var. Biz sadece burada kaydolduk burada yaşıyoruz. Onların paraları da var dükkanlar açıyorlar daha kolay

büyük işler yapıyorlar ama Suriyeli işe almıyorlar. Biz onlardan daha zor durumdayız bize yardım etsinler istedik çünkü savaş önce onlar geldi bize ülkemize biz onlara yardım ettik.”

“Iraklılar burada zenginler güzel evlerde oturuyorlar. Güzel işleri, dükkanları var. Gelinimde ailesi orada iyi işleri vardı. İyi insanlar aynı dili konuşuyoruz. Irak’ta savaş olunca onlar Suriye’ye geldiler ve oğlumla evlendi. Burada da gördüğüm Iraklılar işleri güzel, paraları var. Bazen ülkelerine gidebiliyorlar bizim gibi savaşları yok, zulüm yok. Biz onlara kapı açtık, misafir ettik. Onlar burada büyük işler kurdu ama bize hiç yardım etmediler.”

“Iraklılar parası olduğu için bizden daha çok hakları var devlet onları daha çok istiyor. Sen hiç duyuyor musun Iraklılar sınır dışı edilecek diye yok. Afganlar sınır dışı edilecek yok. Suriyeliler hep haberlerde hem sınır dışı ile tehdit ediliyor.”

Iraklıların Türkiye’de bulunmaları konusunda farklı yaklaşımların olduğu ifade edilmelidir. Bazı katılımcılar onları müşteri ve yatırımcı olarak görürken bazıları ise burada keyfi bulunduklarını ülkelerine geri gitmeleri gerektiğini söylemiştir. Buna ek olarak ülke açısından ekonomik hareketlilik sağladıklarını bu nedenle devletin ve vatandaşların onları sevdiklerini beyan etmişlerdir.

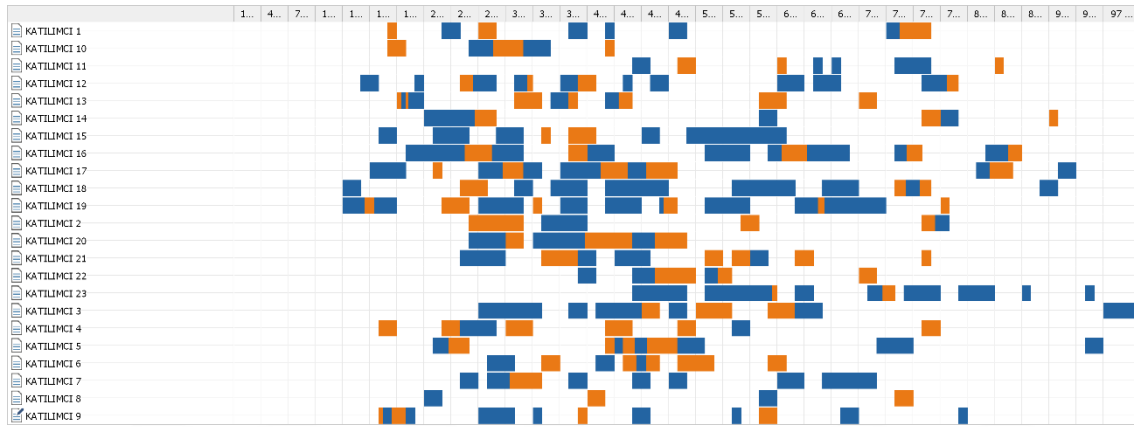
“Iraklılar çok burada yok gelenlerde gezmeye geliyorlar böyle bizim gibi değil. Onlara da kısa kimlik veriyorlar. Paraları var geziyorlar **bizim durumumuz başka biz hayatta kalmaya çalışıyoruz onlar hayatı yaşamaya geliyorlar.**”

“Çok mülteci gibi değil Iraklılar daha çok ticaret için geliyor gibiler paraları var işleri var. Müşterilerim genelde yabancı hatta Iraklı ve Suriyeli ağırlıklı. Iraklıların durumu daha iyi. Burada olmaları o açıdan iyi.”

“Iraklıların ve Afganlar aynı durumda. Suriyeliler işkenceden kaçıyor. Iraklılar daha iyi ekonomi de olmak için geldiler. Türkiye’de Irak’ta yaşayabilirler ama burada daha iyi yaşayabilirler. Mesela Suriyelilerin çoğu ülkesine geri gidemez. Esad olduğu için. Iraklıların bir kısmı gidip geliyor oraya. Hiç sorun olmuyor. Iraklılar daha iyi sanki daha hayırseverler insanlar gördüğüm kadarıyla. Türkiye ekonomisi için çok yararlılar. Ev alıyorlar işletme açıyorlar diğer göçmenler gibi değiller. Iraklılar maddi durumu daha iyi olduğu için. Suriyeliler fakir ne faydası var bize diyorlar Türkler.”

Türkiye’de bulunan Iraklıların hem zengin hem de mağdur olarak iki kutup üzerinden tanımlanması Türkiye’de iki farklı kimlikle bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Zengin olarak tabir edilen Iraklıların ikamet izni ile (kısa dönem/turizm ikamet), savaştan kaçan bizim gibi mağdur tanımlanmasının yapıldığı grubun ise uluslararası koruma kapsamında ikincil koruma/şartlı mülteci kimliği ile Türkiye’de kaldığını ifade etmek gerekmektedir. İkamet iznine sahip kişiler Türkiye içerisindeki tüm illere seyahat edebilme özgürlüğüne sahip olmaktadır. Bu nedenle Suriyeliler tarafından eleştirilmektedirler.

Tablo 14: Suriyeli Katılımcıların Afgan ve Iraklıları Tanımlama Yoğunluğu Kod Matrisi Tarayıcısı



Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’de bulunan Afgan ve Iraklıların Suriyeli katılımcılar tarafından tanımlanmasında önemli bir sonuç elde edilmiştir. Tablo 14’te Afgan ve Iraklıları tanımlamalarına dair yönetilen sorularda katılımcıların ne yoğunlukta cevap verdiği bilgisi yer almaktadır. Mavi şeritler Afganları, turuncular ise Iraklıları ifade etmektedir. Tablo 14’ü daha yakından incelemek gerekirse görüşme sürecinde katılımcıların Afganları daha detaylı ve yoğun bir biçimde tanımladıkları görülmektedir. Ancak Şekil 5’te yer alan tanımlama sonuçlarına bakıldığında Afgan grupların öteki olarak inşa edildiği ve bu minvalde Afganlara olumsuz özelliklerin atfedildiği açıktır. Suriyeli katılımcıların Iraklıları tanımlamasında ise Şekil 6 ön plana çıkmakta ve burada daha ılımlı bir yaklaşımın benimsendiği ifade edilmelidir. Tablo 14’teki turuncu şeritlerin mavilere oranla daha kısa ve eksik olmasından hareketle görüşmelerde Iraklıların tanımlanmasına daha az yer verildiği belirtilmelidir.

Tablo 15: Cinsiyet ve Türkiye’de Bulunma Süresine Göre Suriyeli Katılımcıların Afgan ve Iraklıları Tanımlamasında Kod Matrisi Tarayıcısı

Kod Sistemi	6-10 Yıl	0-5 Yıl	Erkek Katılımcılar	Kadın Katılımcılar
▼ DİĞER GRUPLARI TANIMLAMA				
▼ Iraklıları Tanımlama				
Bizim Gibi Mağdur				
Yasadışı İşlerle Uğraşma				
Çok İyi İnsanlar				
Kardeşlerimiz				
Zengin				
Onlar Bizim Gibi				
▼ Afganları Tanımlama				
Düşük Ücret İle Çalışan				
Bizim Gibi Mağdur				
Çalışmak İçin Gelenler				
Onlarda İnsan				
Kimliksiz/Kaçak Gelen				
Gelecekte Türkiye İçin Sorun				
Türkiye’ye Uygun Değiller				
Tehlikeli				
Medeniyetsiz				
Onlar Bizden Çok Farklı				

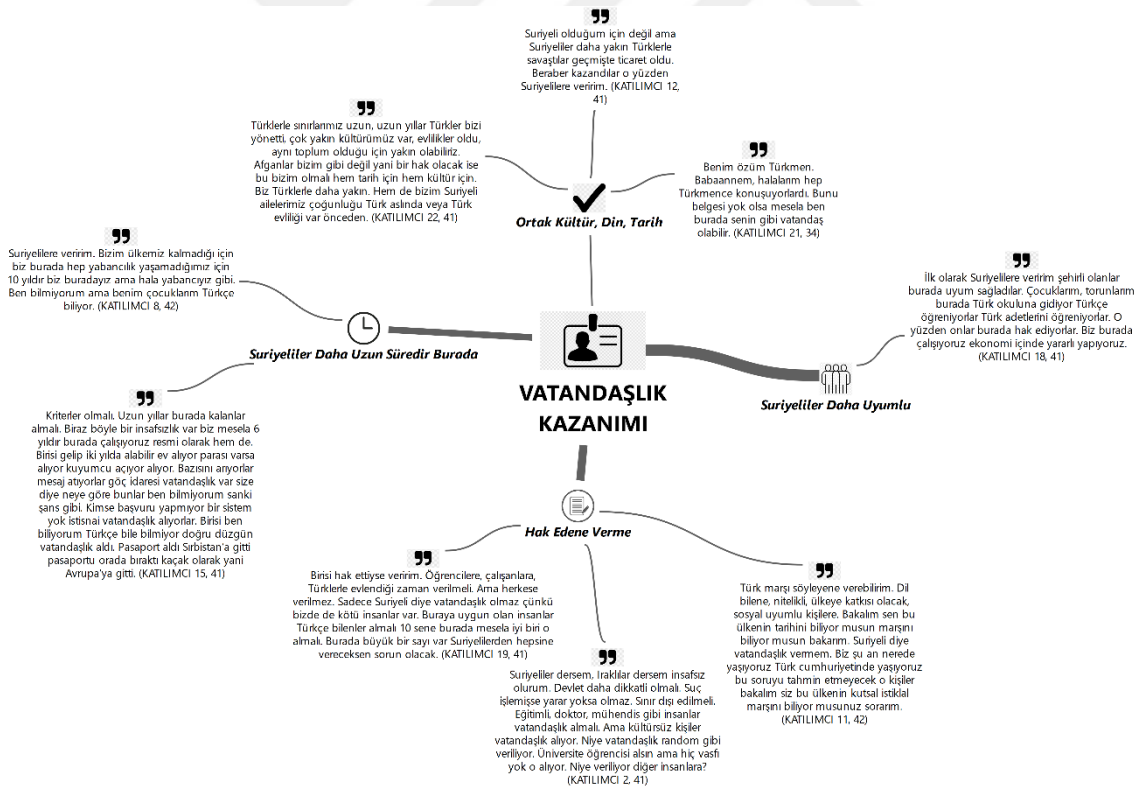
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Suriyeli katılımcıların Afgan ve Iraklı grupları tanımlamasında farklı dinamiklerin etkili olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetine ve Türkiye’de bulunma sürelerine göre yapılan tanımlamalarda da önemli bulgular elde edilmiştir. (Detay için bkz. Tablo 15) Cinsiyet ve tanımlama bazında alınan çapraz analizler sonucunda kadın katılımcıların erkeklere oranla daha geri planda kaldıkları belirtilmelidir. Demografik kısımda da genişçe değinildiği üzere kadın ev içinde olması gereken bir birey olarak ifade edilmektedir. Bu doğrultuda kadınların bu gruplar ile ilgili fikir sahibi olmalarını da kısıtlı kalmaktadır. Afgan ve Iraklıları tanımlamada geri planda kalmaları bu minvalde değerlendirilmelidir.

“Bilmiyorum onlar kaçak geliyorlar internette görüyorum sanki sadece erkekler kaçıyor oradan gibi Afgan kadın yok gibi. Burada ben tanımıyorum görmedim hiç. Onlar bizden farklı. Kaçak gelen Suriyeliler kimlik alıyor kaydoluyor göç idaresi ama onlar alıyor mu bilmiyorum. Alıyorsa bizim kimlik gibi mi alıyorlar yani bilmiyorum onları hiç tanımadım.”

Suriyelilerin misafir olarak tanımlanması meselesine üst paragraflarda değinilmiştir. Ancak 10 yılı aşkın süredir ülkede yaşayan geçici koruma sahibi bireylerin misafir statüsünün toplumsal düzenin sağlanması için güncellenmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada katılımcılara Türkiye’de bulunma süreleri sorulmuştur. Bu sürenin Afgan ve Iraklıları tanımlamadaki etkisini anlamak amacıyla iki değişken çapraz analize tabii

tutulmuş olup sonuçları Tablo 15’te paylaşılmıştır. Türkiye’de bulunma süreleri uzadıkça diğer grupları tanımlamada daha yoğun cevaplar alındığı bilgisi Tablo 15’te yer almaktadır. Özellikle Afganların tanımlanmasında kullanılan olumsuz nitelendirmelerin 6-10 yıl aralığında Türkiye’de bulunan katılımcılar tarafından kullanıldığı belirtilmelidir. 6-10 yıl aralığında Türkiye’de bulunan katılımcılar uzun süredir burada olmaları nedeniyle dil öğrendiğini, kılık kıyafetini değiştirdiğini, çocuklarını Türk gelenek ve göreneklerine göre yetiştirdiğini ifade etmiştir. Uyum sürecinde Afganlara göre daha başarılı olduğunu düşünen bu grup için Afganlar Türkiye’ye uygun görülmemektedir. Ayrıca sonuçlara bakıldığında 0-5 yıl aralığında Türkiye’de bulunanların Afgan ve Iraklıları tanımlaması 6-10 yıl aralığına göre daha az olmuştur. Bu gruplar çalışma hayatı nedeniyle Afgan ve Iraklılar ile çok karşılaşmadığını bu nedenle tanımlamada güçlük çektiklerini belirtmişlerdir.



Şekil 7: Suriyeli Katılımcıların Vatandaşlık Kazanımı İle ilgili Kod-Alt Kod Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüşme sürecinde katılımcılar genel olarak kıyaslama şeklinde yanıtlar vermiştir. Şekil 4'te **karşılaştırma evresi** olarak ifade edilen kısımda ben/biz konfor alanında kalabilmek ve grup aidiyetini yükseltmek için dış grubu iç gruba yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Haliyle kendi grubunu kayırırken dış grubu tehlike olarak nitelendirmektedir. Bu husustaki en net bulgulara Şekil 7 ile erişilmektedir. Şekil 7'ye göre katılımcılar vatandaşlık konusunda iç grubu kayırcı bir tavır sergilemiştir. Bu noktada Suriyelilerin daha uyumlu olduğunu belirterek iç grubuna olumlu değer yüklemekte ve haliyle vatandaşlık hakkının da kendilerine ait olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların iç grup kayırmacılığında olumlu değer atfını araç olarak kullanıldığını görülmektedir. Türkiye'de kalma süresi bakımından vatandaşlık kazanımı konusu arasında tutarlılık bulunmaktadır. Tablo 16'ya göre 6-10 yıl aralığında Türkiye'de kalan katılımcılar buraya daha uyumlu olduğunu düşünmekte ve daha uzun süredir burada yaşadığını belirtmektedir. Yine aynı tablo ile kadın katılımcıların vatandaşlık meselesine daha duygusal yaklaştığını, erkeklerin ise hak edene verme tercihlerinin daha yüksek olduğu bilgisine erişilmektedir. Özellikle çocuk sahibi olan kadınlar çocukları için bu durumun daha güvenli ve avantajlı olacağını düşünmektedir. Erkekler ise daha realist bir yaklaşımla her insanın iyisi ve kötüsü olabileceğini bu nedenle hak edenin vatandaşlık alması gerektiğini ifade etmiştir. İç grup kayırmacılığı esnasında kullanılan ikinci dinamik ise Suriyelilerin daha uzun süredir burada kalıyor olmasıdır. Afgan ve Iraklıların ülkelerine geri dönebileceklerini -hatta bir kısmının gidip geldiğini- ancak kendilerinin böyle bir imkana sahip olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu nedenle burada kalmalarını garanti edecek ve daha insani bir yaşam sağlayacak olan vatandaşlığın Suriyelilere verilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.

“Bizim ülkemiz için olamaz çünkü ölümlerin farklı şekilleri var. Bu bölge sadece bomba olmadığı için güvenli olabilir ama başka durumlar var yani bombalanmayacağı anlamına gelmez. Orada yaşam şartları koşulları hiç yok güvenlikle ilgili başka sorunları var. Mesela ben olsam zorunlu gönderecekler bende kendi ülkeme gitmiş gibi hissetmiyorum. Ben Lübnan'da iken farklı Suriyeliler ile tanıştım oraya gittiğimde de ne aynı kültürü ne aynı şeyi yaşayacağım bu yüzden gitmeyi düşünmüyorum. Kendi şehirimde savaştan önceki gibi yaşayamayacağım bu yerde. Biz şehirde yaşadık büyük yerlerde kırsalda köyde yaşamak bizim için zor. Oradaki kişiler ile görüşmem, anlaşmam da zor olur. Bu şartlar yüzünden ben başkasına da bir şey diyemem. Ama mesela Irak'ta bizim kadar savaş yok. Belki

oralara dönüşler artık olabilir. Afganistan’da yaşam kötü ama bomba saldırı olmayabilir çünkü ABD artık yok orada Taliban iktidara geldi. Bunlar gerçek mi yalan mı görmedim sadece haberlerde görüyorum. Bizim gitmemiz zor belki onlar gidebilir ama. Iraklılar zaten gidip geliyorlar güvenlik olmasa böyle olmaz. Her insan kendi durumunu daha iyi bilir tabi. Orada daha iyi bir durum varsa tabi ki ülkesini bırakıp kaçmayacak burada kalmayacak.”

Tablo 16: Türkiye’de Bulunma Süresi ve Cinsiyetine Göre Suriyeli Katılımcıların Vatandaşlık Kazanımına Dair Düşünceleri Kod Matrisi Tarayıcısı

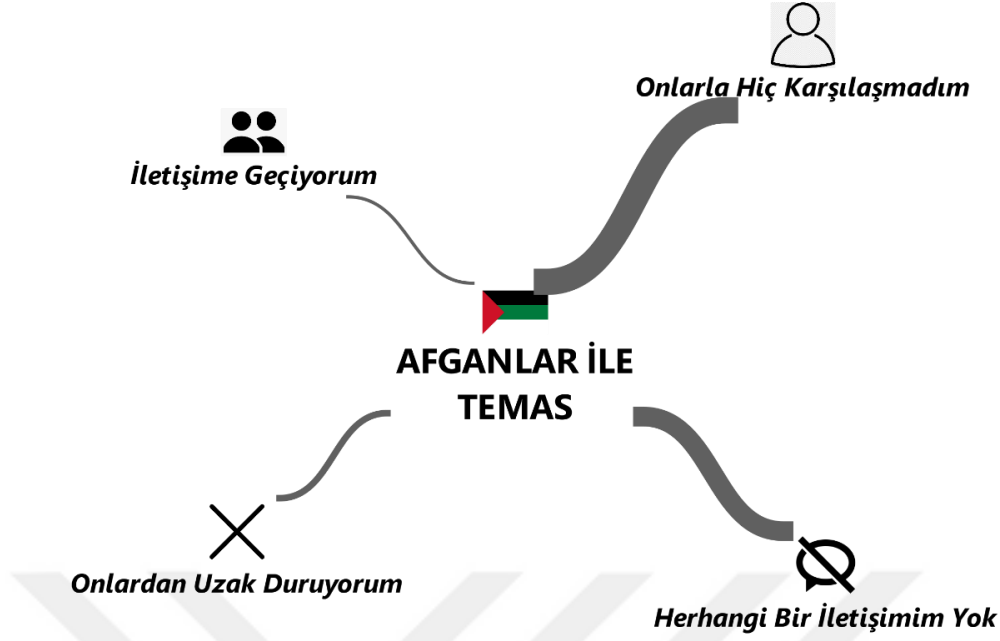
Kod Sistemi	6-10 Yıl	0-5 Yıl	Erkek Katılımcılar	Kadın Katılımcılar
▼ Vatandaşlık Kazanımı				
Hak Edene Verme				
Ortak Kültür, Din, Tarih				
Suriyeliler Daha Uyumlu				
Suriyeliler Daha Uzun Süredir Burada				

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.3.Öteki’nin Öteki ile Teması

Çalışmanın bu bölümünde Suriyeli katılımcıların Afgan ve Iraklılar ile olan temas düzeyi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulguların tanımlamaya yönelik verilen cevaplar ile örtüştüğü saptanmıştır. Suriyelilerin Afgan gruplarla temas düzeyinin yok denecek kadar az olduğu, Iraklılar ile temasın ise tam tersi biçimde yüksek olduğu sonucuna erişilmiştir.

“Afgan biriyle konuşmadım. Dillerini de bilmiyorum. Tiplerinden anlıyorum mesela Afgan olduklarını ama onlara yaklaşıyorum, onlara karışmıyorum. Merak etmiyorum yani. Çocukluktan beri duydum orada savaş var, medeniyetsizler. Belki savaş olduğu için ama onları merak etmiyorum. Ama Iraklılar ile biz aynıyız onlarla aynı dili konuşuyoruz aynı gibi yaşıyoruz. Benim iş yerime geliyorlar, arkadaşlarım var.”



Şekil 8: Suriyeli Katılımcıların Afganlar İle Temasına Dair Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Temas genellikle önyargının azalmasına ve ikili ilişkilerin iyileşmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Çalışmaya konu olan gruplar arasında temas düzeyinin ölçülmesi ile bir noktada Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara yönelik önyargılarının da saptanması sağlanmıştır. Ayrıca Afganlara ve Iraklılara yöneltilen olumlu ve olumsuz tanımlamaların önyargıya ile mi yoksa temas sonucunda edilen deneyim ile mi yapıldığı da irdelenmiştir. Öyle ki Suriyelilerin Afganlara yönelik tanımlamaları ile paralellik gösteren bir temas düzeyine erişilmiştir. Suriyeli katılımcıların çoğu Afganlar ile hiç karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Afganların kendi aralarında bir grup olarak yaşamlarını devam ettirmeleri ve katılımcıların yoğun bir çalışma hayatına işaret etmesi iki grubun karşılaşmama nedenleri olarak açıklanabilir.

“Ben yaşadığım yerde hiç tanımadım onları sadece haberlerde duydum o kadar biliyorum başka bir bilgim yok. onlar bizim gibi yardım alıyorlarmış ama kimlik alıyorlar mı bilmiyorum”

“Arap göçmenler ile kavuştum. Makedon göçmenleri ile mesela tanıştım ama Türk olarak tanıştım. Afganlar ile hiç tanışmadım.”

“Hayır onları hiç görmedim. Biz burada sadece çalışıyoruz çocuklarımız okula gidiyor başka bilmiyoruz. Burada onlarda misafir biz de misafir ne dedikleri bana önemli değil.”

Karşılaşmış olan katılımcılarda ise üç farklı tutum saptanmıştır. Cevap yoğunluğu sırasıyla temas kurmamak, tehlikeli görerek uzak kalmak ve iletişime geçmek. Afganlar ile karşılaşan katılımcıların büyük bir kısmı onlarla herhangi bir iletişim kurmadığını belirtmiştir. Farklı dili konuşma ve farklı kültüre sahip olma noktasında vurgularla temassızlık meşrulaştırılmak istenmiştir. Afgan marketlerinden alışveriş yapabileceklerini ancak yoğun baharat, kötü koku, kalitesiz yağ ve hijyen eksikliğinden dolayı lokantalarında yemek yemeyeceklerini ifade etmişlerdir.

“Afganlar dil, kültür, yemek her şeyimiz farklı sadece din aynı. Anlaşamıyoruz biz. Biz Türklerle anlaşıyoruz aynı sofraya oturuyoruz. Bizim yemek sizin yemek var herkes yiyor ikisini ama Afganlar yemekleri garip, tadı farklı hoşlanmıyoruz.”

“Afganlar bize karışmıyor, gelmiyorlar. Bizde onlara. Belki alışveriş olabilir ama lokantaları olmaz çok baharatlı ve kokuyor yemekleri denemek istemiyorum.”

“Benim bir arkadaşım var Filistinli tanıdığım bazı Iraklılar var ama Afganları hiç tanımadım. Tanışmayı düşünmedim. Biraz farklı onlar bizim gibi değil.”

“Onlar biraz farklı olabilirler. Dil açısından anlaşamıyoruz kültürleri değişik zaten onlar böyle şeylere gelmez yabancılarla konuşmuyorlar hep kendileri ile yaşıyorlar.”

Afganlılar ile iletişime geçiyorum ve onlardan uzak duruyorum diyen katılımcı sayısında ufak bir farklılık söz konusudur. Uzak durma eylemi iletişimin üst sırasında yer almaktadır. Afganları tanımlama kısmında tehlikeli ibaresi bazı sebepler ışığında katılımcılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Temas noktasında da benzer ifadelerle Afganlardan uzak durduklarını belirtmişlerdir. Yasa dışı işlerle uğraşmaları ve dış görüşlerinin farklı olmasına bağlı olarak tehlikeli gördüklerini ve bu sebeplerden ötürü uzak kaldıklarını ifade etmişlerdir.

“Sadece çalıştığım yerde var birkaç kişi. İletişim yok aramızda onlar farklı ürünler satıyorlar. Mahallede olanlar yasadışı yani kötü işler yapıyorlar o yüzden onlardan uzak kalıyorum tanımıyorum.”

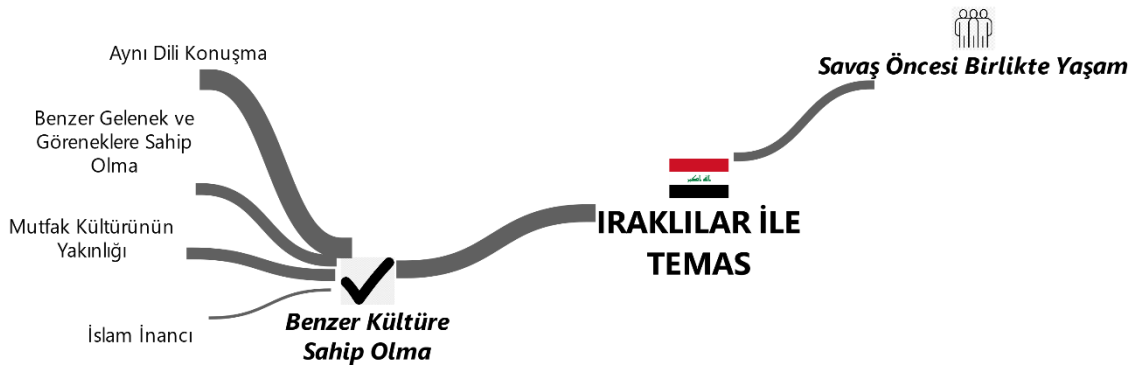
“Genelleme yapamam ben ama benim mahallemde kötü Afganlar var uyuşturucu işi yapıyorlar. Onlardan uzak duruyorum. Tehlikeli insanlar. Fabrikadakiler iyi gibi ama bilmiyorum çok konuşmuyorum.”

“İraklılar kayıtlı kimlikli kişiler zaten ama Afganlar kimlikleri yok hep genç erkekler görünüşleri de biraz korkutucu. Ben bazen görüyorum. Korkuyorum. Bir şey olsa kimlikleri yok nasıl bulacaklar nereye kime şikâyet yapacağım bilmiyorum. Son günlerde bize ayrımcılık var ama biz de bunlardan korkuyoruz. Onlar tehlikeli eğitimsiz kişiler gibi.”

İletişime geçtiğini söyleyen katılımcılar ise genellikle aynı iş yerinde çalıştıkları için temas kurduklarını ve bunun dışında sosyal anlamda bir ikili ilişkinin olmadığını belirtmektedirler. Afganlar ile iletişime geçen Suriyeliler aynı ortamda bulundukları için zorunlu olarak görüştüklerini ifade etmektedir. Başka bir deyişle bu iletişim tercih sonucunda değil şartlar gereği gerçekleşmiştir. Ayrıca sadece Türkçe bilenler ile konuştuklarını diğerleri ile aynı mekanda olsalar dahi iletişime geçmek için bir çabanın iki taraftan da sağlanmadığını da eklemişlerdir.

“Sadece bir arkadaşım vardı. İş yerinde ve mahallede yok. Arkadaşım ile iyiydik. O da Türkçe biliyordu. Koronadan önce benim işyerimde Afganlar vardı. Dört kişi sınır dışı edildi bir kişi Avrupa’ya gitti.”

“Sadece biz işyerinde görüşüyorduk ama iş yerinde 12 saat kalıyoruz zaten evden daha çok işteyiz.”



Şekil 9: Suriyeli Katılımcıların Iraklılar İle Temasına Dair Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İstanbul ilinde ikmaet eden Suriyeli katılımcıların Iraklılar ile teması Afganların aksine yüksek düzeyde seyretmektedir. Şekil 9’da görüldüğü üzere katılımcıların tamamı Iraklılar ile temasta olduğunu belirtmiştir. Özellikle aynı dili konuşmanın temas konusundaki önemi görülmektedir. Suriyeliler aynı dili konuşma, benzer gelenek ve göreneklere sahip olma, yakın mutfak kültürünün varlığı ve aynı dine mensubiyetten ötürü Iraklılar ile iletişim kurduğunu ifade etmiştir. İletişimin yüksek olmasının bir diğer önemli nedeni Suriyelilerin geçmiş yıllarda Iraklı mültecilere ev sahipliği yapması ve buna bağlı olarak o yıllarda ortak bir yaşantının sürdürülmüş olmasıdır.

“İraklılar burada zenginler güzel evlerde oturuyorlar. Güzel işleri, dükkanları var. Gelinimde ailesi orada iyi işleri vardı. İyi insanlar aynı dili konuşuyoruz. Irak’ta savaş olunca onlar Suriye’ye geldiler ve oğlumla evlendi. Burada da gördüğüm Iraklılar işleri güzel, paraları var.”

“İraklılar bizi seviyor. Onlar savaştan önce Suriye’ye geldiler bizimle uzun zaman yaşadılar. Çocuklarımız birlikte büyüdü aynı bizim buradaki gibi. Şimdi bizim çocuklar sizin Türk çocuklar ile büyüyor.”

“İraklılar Türkler gibi bize daha yakın o yüzden yemeklerimiz, kültürümüz benzer. Tüccarlar ticareti biliyorlar istediğim ürünler varsa alışveriş güvenle yaparım Iraktan. Yemeklerini de yerim bizim gibi çünkü”

“İraklılar bize daha yakın hem dil hem kültür olarak. Zaten birlikte yaşıyorduk. Ülkemiz benziyor. Arapça konuşuyoruz. Komşu ülkeydik. Daha kolay iletişim oluyor.”

Suriyelilerin Iraklılarla temasının yüksek oluşu aynı zamanda Iraklıların olumlu tanımlanmasına da etki etmiştir. Temasın varlığı öteki’ne olan önyargıları azaltarak iki grup arasındaki iletişimi güçlendirmektedir. Suriyeliler ve Iraklılar arasındaki iletişim bunun örneği olarak verilebilir. Çeşili nedenlerle ile temasın sağlan(a)maması önyargıları devreye sokarak olumsuz değerlerin atfedildiği ötekinin inşasına neden olmaktadır. Tıpkı Suriyeliler ve Afganlar arasındaki ilişki gibi. Suriyeli katılımcılar iletişimden kaçınarak önyargıları ile Afganlara olumsuz değer yüklemiş ve onları ötekileştirme yoluna gitmiştir.

Tablo 17: Cinsiyete Göre Suriyeli Katılımcıların Afgan ve Iraklılar İle Temasına Dair
Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Erkek Katılımcılar	Kadın Katılımcılar
▼ DİĞER GRUPLARLA TEMAS		
▼ Afganlar İle Temas		
İletişime Geçiyorum	■	■
▼ Onlardan Uzak Duruyorum	■	
Dış Görünüşleri Farklı	■	■
Tehlikeli Görünüyorlar	■	■
Onlarla Hiç Karşılaşmadım	■	■
▼ Herhangi Bir İletişimim Yok	■	■
Farklı Kültüre Sahip Olma	■	■
Farklı Dili Konuşma	■	■
▼ Iraklılar İle Temas		
İletişimde Olma	■	■
Savaş Öncesi Birlikte Yaşam	■	■
▼ Benzer Kültüre Sahip Olma	■	■
Benzer Gelenek ve Göreneklere :	■	■
Aynı Dili Konuşma	■	■
İslam İnancı	■	■
Mutfak Kültürünün Yakınlığı	■	■

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

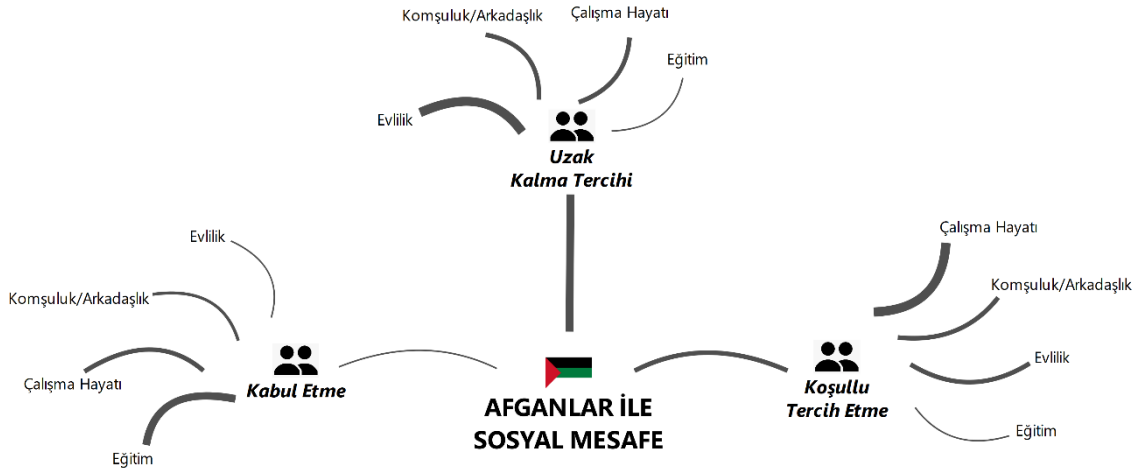
Tablo 14 ve Tablo 17’yi karşılaştırmalı olarak ele almak gerekecektir. Cinsiyete göre Afgan ve Iraklıların tanımlamasını gösteren Tablo 14’te kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre geri planda kaldığı görülmüştür. Bunun nedeni Tablo 17’deki veriler ile sunulmaktadır. Görüldüğü üzere kadın katılımcıların büyük çoğunluğu Afganlarla neredeyse hiç karşılaşmadığını belirtmiştir. Bu nedenle kadın katılımcıların bir kısmı Afganlara yönelik tanımlamalarında onlarla hiç karşılaşmadıklarını bu nedenle sadece eşlerinin fikirlerine göre değerlendirmede bulunabileceklerini söylemişlerdir.

“Eşim diyor onlar daha medeniyetsiz her şeyden bizim gibi değil. Biz buraya göre giyindik onlar olmadı. Farklı dil onlar bide eğitim görmedikleri için medeniyetsizler diyor.”

3.2.4. Öteki’nin Öteki’ye Mesafesi

Öteki ben için belirsiz uzak durulması gerekene karşılık gelmektedir. Bu nedenle ben zihninde bazı kategorizasyonlar yaparak belirsizliği azaltmaya çalışmaktadır. Ben bu aşamada kişiliğinin yanı sıra toplum, kültür, ekonomi ve tarihsel açıdan da etki altındadır.

Bu bağlamlarda ben'in zihninde gerçekleştirdiği kategoriler ile ötekini inşa etmesi hiyerarşik bir yapıyı meydana getirerek öteki'ne karşı mesafeyi gerekli kılmaktadır. Bu çalışma kapsamında da Suriyelilerin zihninde beliren öteki grupları ortaya çıkarılmak istenmiştir. Dolayısıyla öteki grupları ile olan sosyal mesafesinin ölçülmesi de şart olmuştur.



Şekil 10: Suriyeli Katılımcıların Afganlar ile Sosyal Mesafesi Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Suriyeli katılımcılar Afganlarla olan sosyal mesafeyi ölçmeye yönelik sorularda da tanımlama ve temastaki yanıtlarına benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Katılımcılara Afganlarla ilgili evlilik, çalışma hayatı, komşuluk/arkadaşlık ve eğitime dair bazı sorular yöneltilmiştir. Bu noktada öncelikli tercihleri uzak kalmak olmuştur. Özellikle Afgan biri ile evlenme konusunda katı bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Katılımcıların evli olanlarının tamamı Suriye uyruklu eşi sahip olduğunu (Tablo 7), bekarlar ise Suriyeli veya Türk eş tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Afgan, Iraklı ve Suriyeli arasında bir tercih yapması gerektiğinde ise katılımcılar Afgan uyruklu bir eşi hem kültürel hem dil farklılığı nedeniyle kesinlikle düşünmediklerini öncelikle Suriyeli ardından Iraklı bir eşi düşünebileceğini belirtmiştir.

“Tercih etmem kesinlikle. Sonuçta bir ömür farklı kişiyle zor olur, ailem bundan hoşlanmaz. Geçmişini ailesini bilmiyoruz diyecekler, dil sıkıntısı da var. Pakistanlı arkadaşım ve aileleri arasında bu konuda çok sıkıntı oluyor aileler dil bilmiyor iletişim zor oluyor.”

Komşuluk ve arkadaşlık ilişkisinde de Afganları tercih etmeyen katılımcılar için dil en büyük sorundur. Ayrıca kendi çevresinin öncelikli olduğunu ve Afganların tehlikeli göründüklerini bu nedenle de ailesinin, yakınlarının içerisinde dahil edemeyeceğini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcılar çalışma hayatında da Afganlardan uzak kalmayı seçmişlerdir. Onların eğitimsiz olması, daha alt kademe işleri yapması ve yine benzer şekilde tehlikeli, güvenilir olarak görülmesi bunun nedenleridir. Uzak kalma noktasında en az tercih edilen konu çocukların veya kendilerinin Afganlar ile birlikte eğitim görmeleridir. Aslında burada da eğitimin Türkiye’de ve Türkçe olarak verilecek olmasına işaret etmişlerdir. Eğitim konusunda daha güvende hissettiklerini bu nedenle Afganlar ile birlikte eğitim alabileceklerini ifade etmişlerdir.

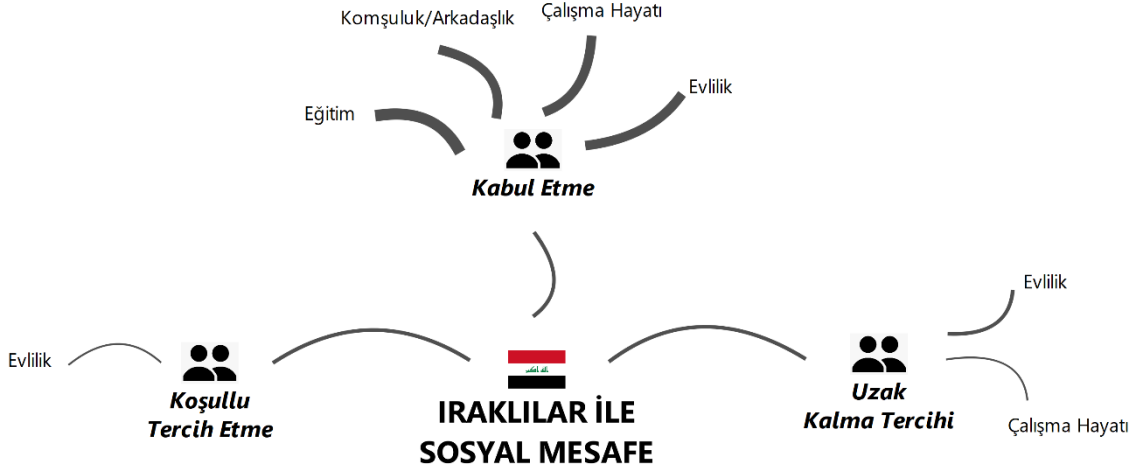
“Ben kesinlikle onları istemem. Çünkü onlar tehlikeli, uyuşturucu, hırsızlık işleri yapıyorlar. Arkadaşım kötü olursa komşum kötü olursa ailemi koruyamam. Hem zaten biz başka dil onlar başka dil biliyorlar.”

“Afganlar iş bilmez ki. Hep çoban işi yapıyorlar. Benim işim olsa onları işe almam hırsızlık yapabilirler birde iş bilmez, Türkçe bilmezler. Nasıl çalışacaklar? Kimlikleri yok.”

Koşullu tercih etme meselesinde katılımcıların yanıtlarından elde edilen bulgular ışığında çalışma hayatı, komşuluk/arkadaşlık ilişkisi ve evlilik şeklinde bir sıralama yapmak mümkündür. Genellikle bu aşamada katılımcılar çalışkan ise aynı işte olabileceğini, iyi biri ise komşuluk/arkadaşlık edebileceğini, severse evlenebileceğini açıklamıştır. Ek olarak Şekil 9’da yer alan verilerde görüldüğü üzere Suriyeli katılımcıların Afganları kabul etme tercihleri uzak kalma tercihleri ile paralellik göstermektedir. Katılımcılar açısından Afganların kabulü ilk olarak eğitim, ardından iş, sonra komşuluk/arkadaşlık ve en son evlilik meselesi şeklinde ilerlemektedir. Uzak kalma ve kabul etme tercihlerindeki paralelliği bir noktada açmak gerekecektir. Uzak kalma tercihinde Afgan bir eşin kesin bir dille reddedilmesi evliliği ilk sıraya taşımıştır. Bu doğrultuda kabul aşamasında evlilik seçeneğinin hiç yer almaması beklenirken son sırada olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise çocukların Afgan uyruklu eş tercih etmesine yönelik iletilen sorunun cevaplarıdır. Katılımcılar kendi eş tercihlerinde kesin bir dille Afganları tercih etmediklerini ifade ederken çocuklarının bu yöndeki seçimini kabul edebileceklerini ifade etmişlerdir.

“Çocuğun kendi kararı ben karışmam. Afgan biriyle de Türk biri ile de evlenebilir ama ben evlenmem.”

“Kendi tercihi ama zaten ikisi de Türkçe öğrenecek ve Türk kültüründe yaşayacağı için olabilir.”



Şekil 11: Suriyeli Katılımcıların Iraklılar ile Sosyal Mesafesi Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların eğitim, komşuluk/arkadaşlık, çalışma hayatı ve evlilik ilişkilerinde Iraklıları tercih etmesinde Temas düzeyinin yüksekliğinin etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak Iraklılar ile temas düzeyi yüksek olan Suriyeli katılımcıların sosyal mesafesine dair bulguların yer aldığı Şekil 11’de bazı hususlar dikkat çekmektedir. Şekil 9’a göre tüm katılımcılar benzer kültüre sahip olma, aynı dili konuşma, geçmişte birlikte yaşamaya dayalı olarak Iraklılar ile temasta olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle Suriyeli ve Iraklıların sosyal mesafesinde uzak kalma tercihinin yer almaması beklenmiştir. Fakat evlilik ve çalışma hayatına dair ilişkilerde katılımcıların Iraklılara karşı temkinli davrandığı görülmüştür. Katılımcıların küçük bir kısmı evlilik için iyi biri olma ve sevmeyi şart koşarken; uzak kalma tercihinde kesinlikle Suriyeli bir eşi tercih edeceklerini ifade edenler olmuştur. Iraklıların tanımlanması kısmında (Şekil 6) yasadışı işlerle uğraşma ibaresini kullanan katılımcılar ve çalışma hayatında Iraklılardan uzak kalmayı düşündüğünü açıklamışlardır. Ayrıca geçmiş yıllarda Suriye’de Iraklılara ev sahipliği yaptıklarını ancak yıllardır burada bulunmalarına rağmen iş kuran Iraklıların

onları görmezden geldiğini bu nedenle onlarla asla aynı işte çalışmayacağını belirten katılımcılar da bulunmaktadır.

“Kesinlikle Suriyeli eş isterim. Eskiden ortak bir yaşam olsa aynı toplumdandır değil bizim. İlerde sorun olur istemem.”

“Bazen ofisler açıyorlar emlakçı olarak ama dolandırıcılık yapıyorlar. Yeni gelen Arapları dolandırıyorlar. Kötü evleri malları en iyisi diye çok pahalı satıyorlar. Burada var dükkân çok Araplar kızları kullanıyorlar satıyorlar. Mesela bir de şey saçlar var ya yani kazıtıyorlar sakal bir de şöyle şey yapıyorlar duvara Arapça yazıyorlar. Bunlar bu şekilde yani bizim için iyi değil. Sizin devlet mesela araştırmalı bunlar kim niye geldiler neymiş.”

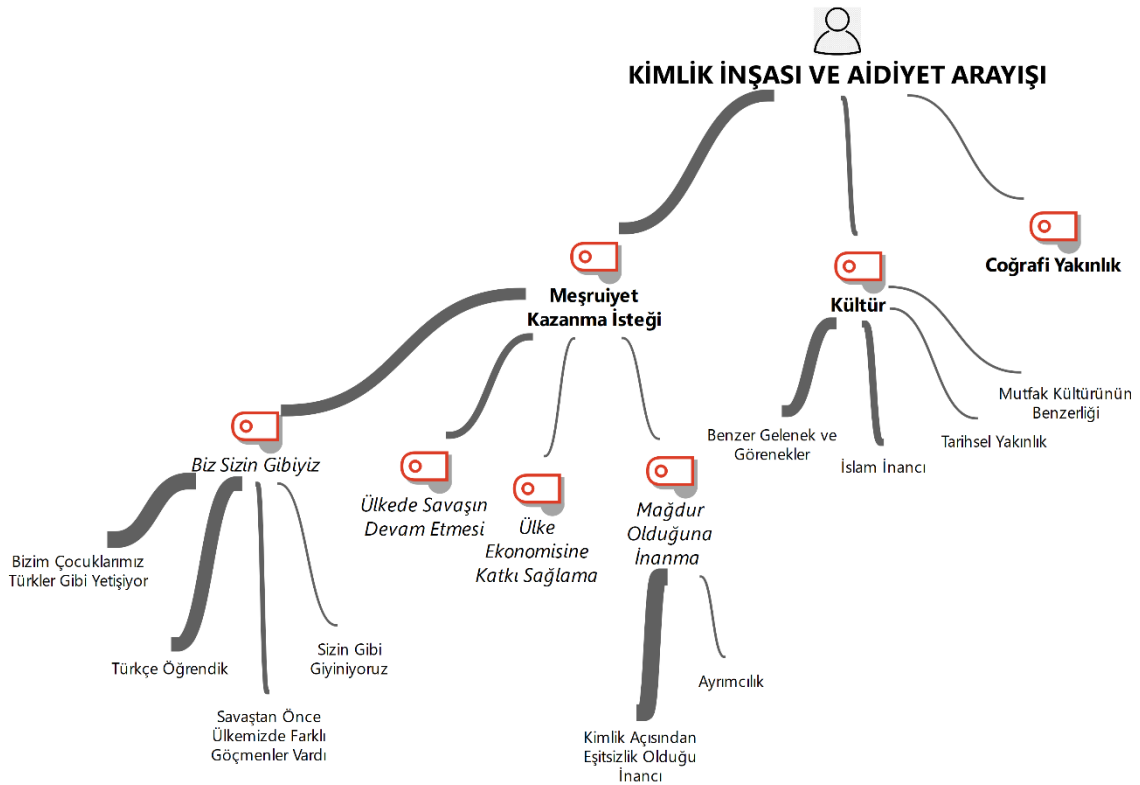
“Onlar burada zengin, Irak’ta evler var kira veriyorlar dolarla burada harcıyorlar. İş kuruyorlar tüccar onlar. Ama biz eskiden ekmek verdik su verdik sizin gibi kapı açtık şimdi onlar bizi burada iş vermiyor. Verse de artık ben onları istemem. Yazıklar olsun!”

“Onların kimlikleri serbest kimlik yani ikamet var gezmek var pasaport var Irak’a başka ülkeye gitmek var, başka şehir burada gitmek var. Biz sadece burada kaydolduk burada yaşıyoruz. Onların paraları da var dükkanlar açıyorlar daha kolay büyük işler yapıyorlar ama Suriyeli işe almıyorlar. Biz onlardan daha zor durumdayız bize yardım etsinler istedik çünkü savaş önce onlar geldi bize ülkemize biz onlara yardım ettik.”

Suriyeli katılımcıların gerek Afganlar gerekse Iraklılar için verdiği yanıtlar neticesinde elde edilen bulgulardaki tutarlılık göze çarpmaktadır. Birbiri üzerinde etkili olduğu düşünülen tanımlama, temas ve sosyal mesafeye dair yanıtlarda katılımcılar Afganlara daha uzak ve olumsuz değerler atfederken Iraklılara daha ılımlı ve olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yanıtlar ışığında Suriyelilerin hiyerarşisinde Iraklıların Afganlara göre üst sırada yer aldığını söylemek mümkündür. Suriyeliler Afganlar ile teması olmamasına rağmen onlara olumsuz değer atfetmekte ve bu nedenle onlarla olan mesafesini açmaktadır. Diğer bir ifadeyle Afganları öteki olarak tanımlayarak dışlamakta ve onlara karşı ayrımcı bir tutum sergilemektedir. Iraklılar ile aynı dili konuşma ve benzer kültürel yapı içerisinden gelme durumu Suriyelilerin Iraklılara karşı tutumunu yumuşatsa bazı konularda onları da öteki olarak gördüğü açıktır. Özellikle buradaki statülerinden kaynaklı elde ettikleri imkanları eleştirerek kendi şartlarının ne denli olumsuz olduğuna

dikkat çekmektedirler. Seyahat izni konusunda haksız bir uygulamanın olduğunu ifade eden Suriyeli katılımcılar Türkiye’de kalma sebeplerini yetersiz görmekte ve geri dönmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu noktada Suriyeli katılımcıların Iraklılara karşı tutumunu ötekileştirme süreçlerinden biri olan iç grup kayırmacılığı ile açıklamak mümkündür. Bu minvalde katılımcılar açısından inşa edilen öteki hiyerarşinde Afganların ilk sırada yer aldığı sonrasında Iraklıların bulunduğu değerlendirilebilir.

3.2.5. Ötekinin Aidiyet Arayışı



Şekil 12: Suriyeli Katılımcıların Kimlik İnşası ve Aidiyet Arayışına Dair Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birey varlığını, kendi tanımlamasını ve toplumdaki yerini belirlemek için bireysel ve sosyal kimliğe ihtiyaç duymaktadır. Nitekim mülteciler de geldikleri ülkede yeni bir benlik ve kimlik inşa etme süreci geçirmektedir. Şekil 12’de Suriyeli katılımcıların yanıtlarından hareketle oluşturulmuş kod-alt kod modeli yer almaktadır. Katılımcıların kimliklerini kabul ettirebilmek ve görünür kılmak amacıyla farklı yollara başvurduğu

görülmektedir. İlk olarak katılımcılar kimliklerinin toplumdaki meşruiyetini arttırmak için baskın grupla olan benzerliklerine dikkat çekmektedir. Bu durum literatürde de sıklıkla ele alınan uyum/entegrasyon konusunun katılımcılar içinde ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ne kadar baskın gruba benzer veya uyum sağlarsa o kadar meşru olabileceğini düşünmektedir. Özellikle ikinci kuşağın Türkiye’de Türk gelenek ve görenekleri ile yetiştiğini vurgulamaktadırlar. Türkçe öğrenme konusundaki hassasiyetlerinde hem Suriyeli kimliğinin toplumda olumlu bir imaj elde etmesi hem de buradaki yaşamın kolaylaşması etkili olmuştur.

“Şehirli olanlar burada uyum sağladılar. Çocuklarım, torunlarım burada Türk okuluna gidiyor Türkçe öğreniyorlar Türk adetlerini öğreniyorlar. O yüzden onlar burada hak ediyorlar. Biz burada çalışıyoruz ekonomi içinde yararlı yapıyoruz.”

“Mesela benim babam camiye gidiyor çorapsız. Birkaç kere dedim babam gitme çorapsız camiye sevmiyorlar öyle. Dedi neden ben özgür giderim. Dedim ben babam burası Türkiye burada Halep değil. Burada yaşarsan şartlar var. Yavaş yavaş öğrendi artık gitmiyor.”

“Bursa’ya gittim geçen ay 10 senedir burada hala aynı kıyafet aynı fikir Türkçe bilmiyorlar. 10 sene oldu ne zaman öğreneceksin dedim o dedi ben Türkçe sevmedim. Niye burada oturuyorsun o zaman? Mesela Türkçe sevmedi ama Avrupa’ya gidiyorsunuz hemen şort giyiyorsunuz dil öğreniyorsun. Hemen orada uyum yaşıyorsun. Orada zorunlu burada tercih sanki. Bizde atasözü var bir milletin dilini öğrendiysen sorun yaşamazsın gibi.”

Katılımcılar geçmiş yıllarda kendilerinin Iraklı ve Filistinliler başta olmak üzere pek çok mülteciye ev sahipliği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada katılımcıların Türkiye’nin farklı gruplardan mültecileri barındırması meselesine dikkat ettiği görülmektedir. Ancak bu yaklaşım sadece kendi kimliklerinin meşrulaştırılması noktasında ifade edilmiştir. Türkiye’deki Afgan ve Iraklıların geri dönmesi gerektiğini vurgulayan katılımcılar onların ülkelerinde Suriye’deki gibi bir çatışma ortamının olmadığını gerekçe göstermiştir. Dolayısıyla Suriye’de devam eden savaş hali katılımcılar açısından Türkiye’deki kimliklerinin meşruiyeti için dile getirilen dinamiklerden birini oluşturmuştur.

“Biz Suriye’deyken savaş önce bizde çok mülteci var. Filistinli, Iraklı. Bu arada bir şey de var. Türkiye Suriye gibi. Bizde Çerkez de var Kürt var Ermeni var Boşnak da

var Türkmen de var. Bizde de vardı. Ama biz ırkçılık yapmadık. Bizim gibi yaşıyorlar. Filistinliler mesela sizin gibi 50-70 sene önce geldiler. Biz onlara iyi davrandık. Hatta hukuk onlara bizim gibi yaşıyorlar. Biz şey yapmadık. Siz vatan sattık geldik niye savaşmadın demedik.”

“Herkes farklı bir şey ile geliyor ama en acısı bizim ülkemiz çünkü Iraklılar istediğini pasaportu ile ülkesini ziyaret edebilir, parası varsa burada ev alabilir, vatandaş olabilir, iş açabilir. Biz ne ülkemize gidebiliriz bayramda falan ne burada rahat yaşayabiliriz. Onlar Irak’ta evlerini kiraya veriyor dolar ile burada dolar ile yaşıyorlar. Yani demek istiyorum onlar keyif için burada bizim gibi zorunda oldukları için değil. Afganlarda öyle ülkelerinde savaş bitti ABD artık yok gidebilirler kendi topraklarına.”

Ülke ekonomisine katkı sağlama düşüncesi katılımcıların kimlik inşası sürecinde iç gruba yönelik atfettiği olumlu değerlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar uzun yıllardır burada kaldıklarını ve Türklerin çalışmak istemedikleri pek çok işi düşük ücrete yaptıklarını, durumu daha iyi olanların iş yeri açtığını ve buna bağlı olarak çeşitli vergileri ödediklerini ifade etmişlerdir. Emek sömürüsüne dikkat çeken katılımcılar çok uzun saatlerde düşük ücretlere çalıştırıldıklarını, Türklerin tercih etmediği işlerde çalıştıklarını dolayısıyla birinin işini elinden alma durumunun olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca Afgan ve Iraklılara göre Suriyelilerin daha çalışkan olduğunu bu nedenle Türklerin kendilerini daha çok sevdiğini eklemişlerdir.

“Afgan ve Iraklılar biz daha faydalı ve çalışkan olduğumuz için bizi sevmiyorlar bence. Biz burası için daha faydalıyız. Bizi Türkler çalışkanız seviyor.”

“Bir erkek bir kız vardı bana orda dediler siz geldiniz bize iş kalmadı. Ben dedim sizin Türkler çalışmıyorlar yürekleri yok çalışmıyorlar iş beğenmiyorlar. Bazı Suriyeliler sabah 8.30’dan 11-12’ye kadar 1’e kadar çalışıyorum. Türk birisi dayanamaz buna. Normal çalışma saatine bile dayanamaz 8.30’dan 7’ye kadar. Asgari ücreti bu ay yeni aldım. Bugüne kadar almıyordum bizim iş sezonluk. O yüzden patron da bizim patron parası olduğu zaman veriyor olmadığı zaman bende ona şey yapıyorum sıklıyorum çünkü o bana iyilik yaptı. İlk geldiğimden beri çalışıyorum yani babam burada vefat etti biz geldikten sonra kalp krizi o zamandan beri her işi yaptım.”

“Iraklı ve Suriyeli geliyor burada fabrikalar, lokantalar açıyorlar, ihracat yapıyorlar. Türk iktisadına da bu insanların yararı oluyor. Vergi veriyor iş yapıyor. Burada

kazanıyor burada harcıyor. Ülkenin büyümesi için ucuz işgücü çalışanlar lazım. Kişiler ihtiyacı olduğu için daha az paraya çalışabilir. Bunu herkes yapabilir. Piyasaya göre iyi kötü olabilir bu. İşçi için kötü olabilir ama ihtiyacı olduğu için işe kabul ediyor yaşamak zorunda bu yüzden ona para lazım. İşverenler için ucuz işçi güzel maliyet az oluyor kazanç çok oluyor. Bizim ülke için olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum yani.”

Suriyeliler sınır dışı olduğu için çanta imalatında daha az çalışan, eleman oldu. Suriyeliler, Afganlar falan fabrikada çalıştığı için çanta fiyatları arttı diye geçen okudum ben. Eleman azaldı piyasada bu yüzden fiyatlar arttı. Suriyeliler burada ekonomide çok faydalı oldu. “Tekstilde, imalatla, inşaatta hep çalışıyorlar az para ile. Bir kişi Türk olan iş yeri var fabrikası var. Adam diyor benim çalışanların hepsi Suriyeli onlar daha faydalı daha fazla çalışıyorlar Türkler daha az çalışıyor diyor. Türkler bu şartlarda çalışmaları gerekmiyor. İşveren bu şekilde zorunlu yapmayacak burada yaşıyorlar yasal hakları var ama Suriyeliler mecbur burada yerleşip yaşayacaklar öyle çalışacaklar. Bazı Suriyeliler savaştan önce fabrikaları vardı onlar biliyorlar anlıyorlar işverenleri. Türkiye’ye geldiği zaman onlarda çalışan oldu o yüzden.”

Bunun yanı sıra katılımcılar Afgan ve Iraklılar ile karşılaştırma yaptığında Suriyelilerin sayıca fazla oldukları için daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığını, Türklerin Suriyelileri bu grupların olumsuzluklarıyla değerlendirdiğini, kimlik açısından eşitsizlik olduğunu dile getirmiştir. Suriyeli katılımcılar kimliklerin genellikle seyahat izni konusunda adaletsizlik sağladığını, diğer ülkelerdeki gibi pasaportları olması gerektiğini, ikamet edilen il dışına da çıkabilme imkanının tanınmasını talep etmişlerdir. Ayrıca geçici koruma kimliğinin bir güvencesi olmadığını bu nedenle Afgan ve Iraklıların aksine geri gönderilme tehdidi ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

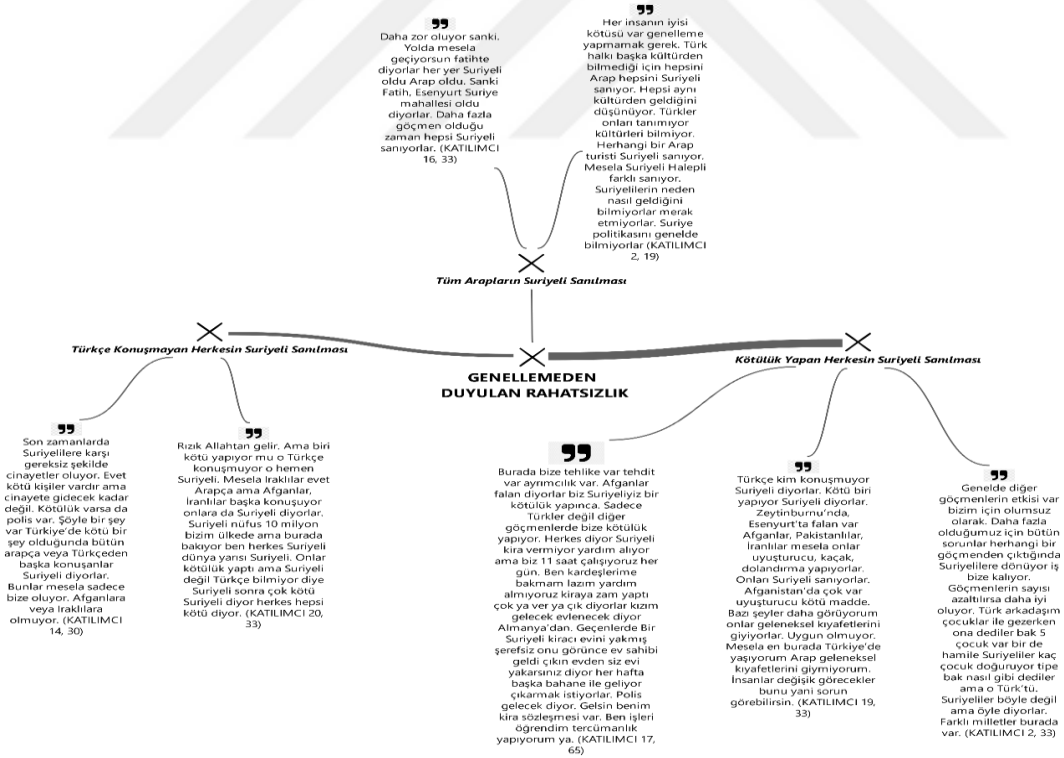
“Mülteci kimliği değil zaten geçici koruma kimliği. Biz mülteci değiliz. Suriyeliler neden Avrupa’ya gitmek istiyor çünkü orada pasaport alabiliyorlar istedikleri yere gidebilirler burada biz başka ile bile gidemiyoruz. Hapiste gibi. Geçici kimlik gibi bir pasaport olmalı bize de. Çünkü ailem başka ilde ve ülkede var onları hiç göremiyorum özölüyorum.”

“Uluslararası kimliği aldığın zaman ilerde hiç kimse seni gönderemez bu ülkeden ama geçici koruma kapsamında şöyle düşün yarın karar çıktı geçici koruma kapsamındakileri yolluyoruz kimse bir şey demez geçici kelimesinin anlamını

biliyorsunuz uluslararası koruma anlamını daha iyi biliyorsunuz. Birini tüm Avrupa koruyor bir tanesi geçici olarak sen koruyorsun hangisi daha faydalı sence?”

“İraklılar buraya bizden daha önce geldiler sayıları daha az sorun oldu mesela onlarda bize karşı bir öfke var son yıllarda. Parası olduğu için bizden daha çok hakları var devlet onları daha çok istiyor. Sen hiç duyuyor musun Iraklılar sınır dışı edilecek diye yok. Afganlar sınır dışı edilecek yok. Suriyeliler hep haberlerde hem sınır dışı ile tehdit ediliyor. Biz ilk gelince insanlar iyi bakıyordu. Muhalefet ve sosyal medyadakiler artınca kötü değişti. Bizim sayımız çok fazla çok belli oluyoruz. Iraklılara ve Afganlara böyle olmuyor. Suriyelilere daha fazla kötü bakıyorlar. Her şey bize kalıyor. Günah keçisi gibi.”

“Genelde şu an Suriyeliler tüm dünyada yani gördükleri muamele hiçbir mülteci muamelesi görülmedi yanlış anlama ben içimden biraz kızdım. Geçen gün Ukrayna’da savaş çıktı. Birkaç yer başvurdum gönüllü gitmek istedim temizlik yemek dağıtma vs. dil bilmediğim halde. Ama Avrupa ülkeleri Ukraynalılara kucak açtı Suriyelilere nasıl tepki gösterdikleri zoruma gider tabi ki.”



Şekil 13: Suriyeli Katılımcıların Diğer Gruplar ile Genellenme Durumundan Duyduğu Rahatsızlık Kod-Alt kod- Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 13'ten hareketle çalışmaya katılan Suriyeli katılımcıların hassasiyet gösterdiği bir diğer önemli noktanın genelleme konusu olduğu açıktır. Bu noktada katılımcılar negatif nitelendirmelerden sıyrılarak kimliklerini olumlamaya çalışmaktadır. Görüşmelerde özellikle Afganların yasadışı işlerle uğraştıklarını sıklıkla vurgulamışlardır. Ancak Türklerin bu durumu Suriyeliler olarak tanımladığını kendilerinin ise bundan oldukça rahatsızlık duyduğunu ifade etmişlerdir. Suriyelilerin Afganlar gibi yasadışı işlerle uğraşmadığını aksine Türk toplumuna uyum sağlayan, çalışkanlıkları sayesinde ülke ekonomisine katkı sağlayan bir grup olduğunu belirtmişlerdir. Dil konusunda hem kendilerinin hem de çocuklarının ciddi çaba sarf ettiğini bu nedenle Türkçe konuşmayan kişilerin Suriyeli olarak anılmasından rahatsız olduklarını söylemişlerdir. Türk toplumunun farklı ırkları veya dilleri tanımada güçlük çektiğini dolayısıyla tüm yabancıların sayıca fazla olan Suriyeliler gibi görüldüğünü ifade etmişlerdir.

Tablo 18: Suriyeli Katılımcıların Türkiye’de Bulunma Sürelerine Göre Kimlik İnşası ve Aidiyeti Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	6-10 Yıl	0-5 Yıl
▼ KİMLİK İNŞASI VE AİDİYET ARAYIŞI		
▼ Meşruiyet Kazanma İsteği		
▼ Biz Sizin Gibiyiz		
Savaştan Önce Ülkemizde Farklı		
Bizim Çocuklarımız Türkler Gibi		
Sizin Gibi Giyiniyoruz		
Türkçe Öğrendik		

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tarafımızca kimlik inşası ve aidiyet konusunda etkili olan en önemli nokta Türkiye’de bulunma süresidir. Tablo 18’e bakıldığında daha uzun süredir Türkiye’de ikamet eden katılımcıların aidiyet düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların kılık kıyafet ve yeme içme biçimleri başta olmak üzere pek çok konudaki değişimini kabul görme isteği ve aidiyet duygusuna erişim ile açıklamak mümkündür. Özellikle bu süre zarfında Türkçe öğrendikleri ve çocuklarının Türkler gibi yetiştiği bilgisi Tablo 18’de yer almaktadır. Yaşadıkları kötü günleri çocuklarının yaşamaması için Türk kültüründe yetişmesini arzuladıklarını ve Türk kültürü ile yetişmesinden memnun olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca çocukların Arapçayı sadece konuşabildiklerini yazma ve okuma

pratiklerinin bulunmadığını da eklemiştir. Bu bulgulardan hareketle geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'ye uyum sağlamak için çaba gösterdiklerini, özellikle çocukları açısından geri dönüş fikrine uzak olduklarını ve dolayısıyla misafir kavramının giderek zayıfladığını ifade etmek yerinde olacaktır.

“Bizim gibiler 20 yaşındayken savaş vardı ama öncesinde gördük biz iyi, güzel Suriye’yi savaş olmadığını. Ama şimdi bizim çocuklarımız kamplarda. Başka ülkelerde o ülkedekiler gibi yaşıyorlar. Burada çocuklarımız sizin gibi yaşıyorlar. Türkçe öğreniyorlar, sizin okullarınızda sizin kültürünüzü öğreniyorlar. Bu güzel ama hatta bazıları sadece savaş gördü eğitim almadı. Öyle kalsa bu daha büyük sorun olacak. **Suriye’yi hiç bilmeyecekler ama Suriyeli olacaklar.**”

“Benim torunlarım mesela burada çocuk bayramlarına götürüyorlar 23 Nisan’da. Onlar Türklerle öğreniyorlar. Çok seviyorlar. Ben torunlar 5’e gidiyor 2’ye gidiyorlar. Onlar hiç Arapça bilmiyorlar buraya küçük geldiler burada doğdu. Arapça konuşabiliyorlar ama yazmak okumak bilmiyorlar. Türkçe gidiyorlar, Türkçe on numara biliyorlar. Korkuyorum yani Suriye’ye gidecekler sıfırdan başlayacaklar. Onlar burada yaşadılar sizin gibi yani adet Türkler gibi yaşıyorlar. Benim okulda kabul etmiyorlar sokaklarda bazen Arapça konuşuyoruz onlar kabul etmiyorlar hayır diyor burası Türkiye sen Türkçe konuşman lazım. Evde bazen Türkçe konuşuyorlar sizin gibi yaşadılar. Zor geliyor bana oraya gidecekler nasıl yaşayacaklar yani çok zor.”

Birbirini çok sevdiler. Evlenmek oldu Suriyeliler ve Türkler arasında. Çocuklar okula gitti Türkçe öğrendi. Burada doğdu çocuklar çok. Onlar burası gibi yetişti Türk çocuklar gibi. Kadınlar işe gitti, erkekler kadınları işe gönderdi. Onlarda burada gibi yaşamaya çalışıyor. Kıyafetlerimiz sizin gibi bak benim kızlarım senin gibi.

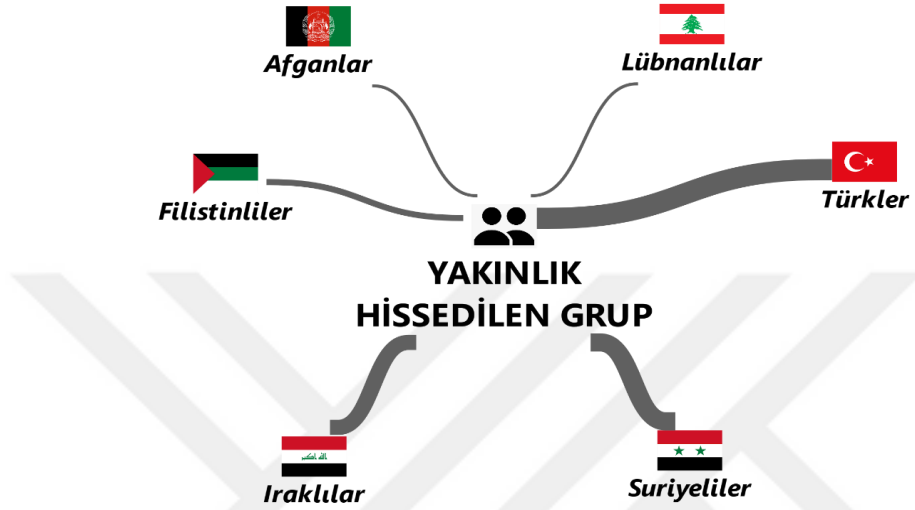
3.2.6. Öteki Olan Suriyelinin Sosyal Hareketlilik Çabası

Maslow hiyerarşisinin ilk basamaklarını tamamlayan Suriyelilerin toplum içerisinde saygınlık kazanma arzusu güttüğü ve bu doğrultuda olumlu kimlik geliştirmek için Afgan ve Iraklıları ötekileştirdiği, Türklerle ise yakınlık kurma çabasında olduğu görülmüştür. Türklerle yakın olma çabasında olan Suriyeliler gerek tarih gerek kültürel gerekse gelişmişlik düzeyi bakımından Türkleri öven ifadeler kullanmıştır.

“Yanlış anlamayın Türk cumhuriyetine saygı duyuyorum tarihi çok başarı elde etmiş güçlü bir cumhuriyet ama yabancılar Türkiye’yi bir köprü geçiş yeri ülkesi olarak

görüyorlar Avrupa için. Yoksa Türkiye’de kalmaları için bir amaçları yok yani %80’i böyle.”

“Burası bizim gibi kanunsuz bir ülke değil. Burası büyük bir ülke. Kanun var, kitap var, hak var. O yüzden buraya gelenler buraya göre yaşamak zorunda. Kanunlar için herkes olmalı. Biz yanlış mı yaptık o zaman ne yazıyor mahkeme o oluyor.”



Şekil 14: Suriyeli Katılımcıların Yakınlık Hissettiği Grup Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılar yakınlık hissettikleri grupları ifade ederken ilk sırada Türkleri işaret etmiştir. Şekil 14’te dikkat çeken nokta Türklerin iç gruptan da önce geliyor olmasıdır. Hatta bu yakınlığı açıklarken bazı katılımcıların kendini durumun dışında taşımak için biz yerine ben ifadesini kullandığı görülmüştür. Buna ek olarak bulgular arasında kendi grubunu yeren, Türkleri ise öven ifadeler de rastlanılmıştır.

“15 Temmuz darbesini hatırlıyorsunuz Allah kimseye bir daha göstermesin bu ülkeye. Suriye’de misalini görebilirsin ama oradaki toplum halk fazla düşünmedi ileri görüşlü değillerdi. Çünkü Türkiye eskiden bu durumları yaşadı biliyor ama Arap ülkelerinde bunlar olmadı millet bilmiyorlar haydi çıkıp özgürlük istiyoruz. Millete karşı çıkıyorlar ya da bilmem ne yapıyorlar ben kimseye taraf tutmuyorlar ama ben savaş yapmaya kalktığım zaman yönetimi indirmeye çalıştığım zaman haklıyım veya haksızım ben güçlendiğim zaman indiririm. Sen zulüm gördüğün zaman

sabredersin sabredesin güçlendiğin zaman kalkıp şey yapabilirsin. Kalkıp bütün insanların hayatlarını mahvetmek geri kafalılık olur.”

“Mesela geçen gün yanlış anlamayın ama ben Atatürk’e hayranım benim kutsal noktam Atatürk. Çünkü geldiğim zaman araştırdığım zaman burada özgür yaşıyorsam ve bu ülkeye yaptıklarını düşündüğüm zaman ona hayran kalmak ve sevmek istedim bu şeyleri gördükten sonra. Benim ülkemdeki bir kişi gelip sen Türklere gelip yalakalık için Atatürk telefon resmi deyince benim zoruma gidiyor. Anladın mı?”

“Suriyelilerin eleştirisine gelince Türkler bizi sevmiyor diyorlar çünkü bizim adetlerimiz biraz farklı. Ne yazık ki bazı dernekler yardım kuruluşları biraz yabancıların adetlerini vs sosyal uyum yaparken bizimkilerin adetlerini uygulamaya çalışıyorlar aslında bu çok yanlış bir şey. Mesela bizde kadın, kadın tercüman olduğu zaman daha rahat. Bence çok yanlış bir şey çünkü biz genelde şey diyoruz kadınlara erkek eşit ve bunu öyle uyguladığımız zaman o şansı tanımamamız lazım. Şöyle diyeceğim sana sen kadınsın bir bireysin adetlerini unutacaksın. Sen Suriye’de değilsin madem Türkiye’desin unutacaksın. Erkek ve kadın eşit kurallarında yaşıyorsan tercüman ayrımı yapmayacaksın. Bir toplantı oluyor mesela iş arkadaşlarımız ile bir hastaneye gitmek zorunda kalıyor ben erkek tercüman doktor istemiyorum diyor. Bizim psikologlar diyor kadın tercüman olsun bu yanlış. Zorda olanı şuna alıştıracaksın sosyal uyumda kadın ve erkek eşit burada öyle yaşıyorsun. Marmara eğitim araştırma hastanesinde tercümandım orada doğumhaneye girdiğimi hatırlıyorum bak doğumhaneye. Şöyle düşüneceksin kadın kaza geçirdi bir şey oldu tamam kadın tercüman nerde bulanacaksın alıştıracaksın bu ülkeye bazen erkek muayene edecek bazen kadın muayene edecek. Bazen kadın tercüman olacak bazen erkek tercüman olacak. O dernekler yardım kuruluşları Suriye’deki adetleri uyguladıkları için sosyal uyum zorlaşıyor. Şöyle bakıyorlar eee tamam bizim adetlerimizi uyguluyorlar benim istediğimi yapıyorlar ben zorlanmama gerek yok ki.”

Suriyeli katılımcıların iç grubu yeren, baskın grubu yücelten yaklaşımını sosyal hareketlilik kavramı ile ele almak yerinde olacaktır. Kitlel olarak göç alan ülkelerde vatandaş ve mülteci arasında ast-üst ilişkisi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla vatandaş olan üst grubu, mülteci ise alt grubu ifade etmektedir. Nitekim Türkiye’de de benzer bir durum mevcuttur. Üst grup Suriyelileri öteki olarak gördüğünden ayrımcılığa varan bir yaklaşım ile karşı karşıya kalabilmekte veya iç grup üyeleri birey tarafından yetersiz

görülerek olumlu benlik inşa edilememektedir. Bu durum ile karşı karşıya kalan birey için tek seçenek söz konusu olmaktadır; sosyal hareketlilik ile üst gruba geçiş. Özetle; üye, grubu nedeniyle olumlu kimlik geliştirme eylemini gerçekleştiremiyorsa bireysel konumunu değiştirmeyi yani üst gruba geçmeyi hedeflemektedir. Bu sosyal hareketlilik olarak ifade edilmektedir. Ast ve üst grup arasında geçişin mümkün olduğu bir yapıya karşılık gelmektedir. Yukarıda yer alan katılımcı ifadelerini de bu bağlamda değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Öteki olmaya tahammülü kalmayanlar toplumdaki görünürliğini arttırmak veya kimliğini olumlamak amacıyla ötekileştirme sürecine girmektedir. Nitekim geçici koruma altındaki Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara yönelik tanımlamaları, mesafesi ve temas düzeyi bu minvalde açıklanabilir. 10 yılı aşkın süredir Türkiye’de yaşayan bu grup için öteki olma artık dayanılmaz bir fikre dönüşerek yeni bir öteki inşa edilmek istenmiştir. Tipik bir şekilde hakim grupla benzerlikler vurgulanırken, öteki olarak tanımladığı Afgan ve Iraklılarda farklılıklar ön plana çıkarılmıştır. Suriyelilerin bu tutumundaki bir diğer temel dinamik yok olma korkusudur. Çünkü köklerinden kopan ve başka bir yerde kök salmaya çalışan kişi veya grup için bu tehlike diğerlerinin dışlanması ve ötekileştirilmesi ile sonuçlanmaktadır.

SONUÇ

2001 sonrası Ortadoğu’da artan kriz ve çatışma ortamları bölgedeki halkın göçünü zorunlu kılmıştır. Bu durum kuşkusuz en çok komşu ülkeleri etkisi altına almıştır. Türkiye hem güvenlik hem de stratejik konumu gereğince mültecilerin ilk tercihi haline gelmiştir. Özellikle Afganistan ve Irak’ta yaşanan çatışma ve istikrarsızlıkların yanı sıra 2011’de başlayan Suriye iç savaşı Türkiye’nin göç meselesini farklı bir boyuta taşımıştır. Göçmen ve mülteci konusunda tecrübe sahibi olan Anadolu toprakları için yeni bir dönem başlamış ve Türkiye 2022 verilerince dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir.

İlk etapta misafir olarak görülen bu kitlesel hareketliliğin kalıcılığa evrildiği gözle görülür bir gerçektir. Bu nedenle göçün meydana getirdiği öteki gruplarının tanınması, algılanması ve bu doğrultuda uzun vadeli politikaların üretilmesi gerekmektedir. Literatürde bu amacı taşıyan pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Ancak bu çalışma ile farklı bir noktaya dikkat çekilmek istenmiştir. Farklı kültür ve etnik grupları ağırlayan toplum için mülteciler arasındaki ilişki ve mesafenin tanımlanması önem arz etmektedir. Bu kapsamda Türkiye’ye en son gelen mülteci grubu olması ve nüfus bakımından ilk sırada yer alması nedeniyle öteki olarak tabir edilen Suriyelilerin, Afgan ve Iraklıları nasıl tanımladıkları ve onlarla olan temas ve mesafe düzeylerinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Misafirlikten kalıcılığa geçişle birlikte toplumsal bütünlüğün sağlanması ve çok kültürlü bir yapının inşa edilebilmesi için farklılıkların birarada yaşaması meselesi önem kazanmaktadır. Dolayısıyla göç ile gelen mültecilerin baskın grup tarafından farklılıklara vurgu yapılarak öteki olarak tanımlanması bu süreçleri zedeleyecektir. Bu durum literatürün uzlaşısı sağladığı bir noktayı ifade etmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ötekiler arasındaki ötekileştirme sürecidir. Köklerinden koparılan birey için varoluş temel unsurdur. Bu nedenle var olma çabası içerisinde olan birey için ötekileştirme kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Elde edilen bulgulardan hareketle Suriyelilerin toplumsal alanda olumlu bir kimlik kazanma isteğinin, diğer bir ifadeyle varoluş çabasının Afgan ve Iraklıları ötekileştirmesi ile sonuçlandığı görülmektedir. Bu tavır, etnik çeşitliliğin ve çok kültürlü bir yapının tesisine engel olmakla birlikte hiyerarşik bir toplumsal yapıyı tezahür etmektedir.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara karşı sergilediği olumsuz tutumda kimliğin olumlanması fikri yer almaktadır. Çünkü ben ancak ve ancak öteki'nin varlığı ile var olabilmektedir. Bu nedenle Suriyelilerde baskın grubun kendisine yönelttiği ötekileştirme tavrına benzer bir yaklaşımla Afgan ve Iraklıları olumsuz değerler ile tanımlamıştır. Ancak bu noktada dikkat çeken bir durum göze çarpmaktadır. Suriyelilerin ötekileştirme sürecinde, bahsi geçen iki gruba karşı farklı ifadeler yer verdiği görülmüştür. Suriyeliler, Afganları Türkiye'ye uygun olmayan, medeniyetsiz, eğitimsiz, tehlikeli gibi sert, keskin ve olumsuzluk temelinde tanımlarken Iraklıları iyi insanlar, zengin, kardeşimiz tarzında ılımlı ifadeler ile açıklamışlardır. Bu noktada Iraklıların ülkesinde yaşadığı çatışma ortamından kaçarak Suriye'ye sığınması ve iç savaşına dek birlikte bir yaşamın sürdürmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu süre zarfında evlilikler gerçekleşmiş, ortak yaşam alanları paylaşılmış ve benzer kültürel süreçler yaşanmıştır. Suriyelilerin Iraklılara karşı olan bu tutumunda etkili olan bir diğer önemli nokta dil meselesidir. Her iki grubunda Arapça konuşması Iraklıların öteki hiyerarşisindeki yerini üst sıraya taşımıştır.

Ortak yaşam, benzer kültür, aynı dilin konuşulması gibi etmenler Suriyelilerin Iraklıları tanımlamasında ılımlı bir tavra neden olsa da öteki hiyerarşisinde yer almasına engel olamamıştır. Suriyeliler Irak'taki durumu kendi ülkesindeki kadar sorunlu görmediğinden Iraklıların Türkiye'de kalmasını eleştirmektedir. Onların burada olması mülteci sayısını arttırmakta ve asıl ihtiyaç sahibi olan kendileri için sorun yaratmaktadır. Buna ek olarak Iraklıların kendi ülkesine dönmesi gerektiğini vurgulayan Suriyeliler Iraklıların maddi durumlarının iyi olduğunu ifade ederek yine burada yaşamalarının uygun olmadığını belirtmektedir. Yerel halk tarafından durumu iyi olan Iraklıların Suriyeli sanılması ve genelleme yapılarak önyargı ve ayrımcılığa bir tutumun sergilenmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Suriyeliler, Iraklı mültecileri hukuki statüleri nedeniyle de eleştirmektedir. Dahası bu durumu kendileri için adaletsizlik olarak görmektedir. Iraklıların Türkiye'deki kimlikleri farklı türlerde olabilmektedir. Suriyeli katılımcıların eleştiride bulunduğu kimlik türü ikamet izni kimliğidir. Bu kimliğe sahip kişiler Türkiye içerisinde seyahat izni aranmaksızın yer değiştirebilmektedir. Geçici koruma kimliğinde ise yalnızca kayıtlı olunan il içerisinde seyahat edilebilmektedir. Bu açıdan katılımcılar kimliklerin

adaletsizlik yarattığını ifade etmektedir. Yine bu durumu ekonomik gerekçeler eşliğinde kendilerinin buna daha çok ihtiyacı olduğunu ekleyerek belirtmişlerdir.

Suriyelilerin öteki hiyerarşisinde Afganlar en alt kademede yer almıştır. Iraklılara olan ılımlı tavrın aksine Afganlara karşı sert ve katı bir tutum sergilenmiştir. Iraklılara benzer bir yaklaşımla ülkelerinde savaş halinin bittiği ve bu nedenle geri dönmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar Afganların İslami yönetimden kaçtığını da eklemiştir. Dikkat çeken bir diğer önemli nokta ise yerel grubun Afgan mültecilere yönelik ötekileştirme ifadeleri ile geçici koruma sahibi Suriyelilerin Afganlara yönelik tanımlamaları arasındaki benzerliktir. Afganların ötekileştirilmesi sürecinde her iki grupta kimliksiz/kaçak olarak gelme, tehlikeli görülme, sadece erkeklerin gelmesi, medeniyetsizlik, eğitimsizlik gibi olumsuz ifadelerle yer vermektedir. Suriyelilerin bu tavrını aidiyet hissi, toplumsal kabul ve olumlu bir sosyal kimliğe sahip olma isteği ile açıklamak mümkün olacaktır. Afgan mültecilerle olan farklılıklara vurgu yapılarak yerel gruba ben sizdenim/sizin gibiyim demek istenmiştir.

Mesafe öteki ve ötekileştirme sürecindeki temel dinamiklerden birini oluşturmaktadır. Görüşmelerde katılımcılara yöneltilen sorularda Afgan ve Iraklılar ile olan sosyal mesafeleri ölçülmek istenmiştir. Bu doğrultuda tanımlama ifadelerine paralel olarak Suriyelilerin Afganlar ile olan mesafesi Iraklılara oranla daha fazla olmuştur. Suriyeliler evlilik, sosyal yaşam ve çalışma hayatı başta olmak üzere neredeyse tüm alanlarda Afganları reddettiğini ifade etmiştir. Afganlarla olan sosyal mesafe sorularında göze çarpan önemli nokta evlilik konusundaki tutumları hakkındadır. Katılımcılar, kendileri için eş seçiminde Afganları kültürel ve dil açısından kesin bir dille tercih etmeyeceğini belirtmektedir. Ancak yine aynı soru çocuklarının eş tercihi için sorulduğunda ise iyi biri olma ve çocuğunun sevmesi şeklinde koşullarla kabul edebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu soruya verilen yanıtların farklılık göstermesinde katılımcıların kendi ülkesinde yaşamını devam ettirmemesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Geri dönme fikrinden uzak olan katılımcılar çocuklarının farklı kültürden biri ile evlenmesini daha ılımlı karşılamıştır. Çocuklarının Türkiye’de eğitim almasını, Türk kültürü içerisinde büyümesini olumlu şekilde yorumlayan katılımcılar için farklı bir kültür ve ırktan biri ile evlilik fikri kendilerinin aksine çocukları için mümkün görünebilmektedir. Bu durumda Suriyeli katılımcıların çocuklar açısından kültürel çeşitliliğe daha açık olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Suriyelilerin Iraklılar ile olan mesafesini ele alan veriler onlar kardeşimiz, onlar bizim gibi, ikimizde aynı dili konuşuyoruz gibi olumlu tanımlama ifadeleriyle benzerlik göstermektedir. Öyle ki Afganların aksine Iraklılar, aile, çalışma hayatı, sosyal alanlar başta olmak üzere tüm alanlarda Suriyeliler tarafından kabul görülmüştür. Afganlarla olan uzak mesafe, Iraklılar için yok denecek kadar düşük düzeyde kalmıştır. Her iki gruptan birinin tercih edilmesine yönelik sorularda Iraklılar Suriyeliler için ilk sırada yer almıştır. Afganlardan uzak kalma nedenlerinin ise genellikle sosyo-kültürel farklılıklara dayandığı saptanmıştır.

Öteki ve ötekileştirme sürecindeki mesafe algısına ek olarak Suriyelilerin Türkiye’deki Afgan ve Iraklılar ile olan teması da ölçülmek istenmiştir. Bu kapsamda katılımcılara yöneltilen sorularda tanımlama ve mesafe verilene paralel sonuçlar elde edilmiştir. Suriyeli katılımcılar Türkiye’deki Iraklılar ile Arapça konuşma, benzer gelenek ve göreneklere sahip olma, aynı dine mensubiyet ve iç savaş öncesi Suriye’de birlikte yaşama dayalı olarak temas halinde olduğunu ifade etmektedir. Afganlarla Suriyelilerin temas halinde olup olmadığını ölçen mülakat sorularında ise aksi bir durum göze çarpmaktadır. Suriyeli katılımcıların büyük bir kısmı Afganlar ile hiç karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Afganları tehlike, kötü, medeniyetsiz olarak gördükleri için iletişimden kaçındığını ifade edenlerde ikinci sırada yer almaktadır.

Suriyeli katılımcılar görüşmeler esnasında kendilerinin Afgan ve Iraklılar gibi görüldüğünü yani genelleme yapıldığını sıklıkla vurgulamaktadır. Kötülük yapan yabancıların Suriyeli sanılması, Türkçe konuşmayanların ve tüm Arapların Suriyeli olarak görülmesi konusundaki hassasiyetlerini ifade etmişlerdir. Ancak Afganlar öncelikli olmak üzere her iki grubu da genelleyerek tanımlamalarda bulundukları açıktır. Afganların tanımlanması ve temas düzeylerine yönelik sorularda verilen yanıtlar ışığında bu durumun daha da ileriye taşındığı görülmektedir. Katılımcılar kendi grup kimliğini yüceltmek amacıyla dış gruba olumsuz özellikler atfetmektedir. Katılımcıların Afganlar ile hiç karşılaşmamış olması verisi Afganlara yönelik tanımlamaların önyargıdan ibaret olduğunu düşündürmektedir.

Katılımcıların cinsiyetlerine yönelik alınan çapraz analizler çalışmanın bir diğer önemli çıktısını oluşturmaktadır. Katılımcı dengesini sağlamak amacıyla kadın ve erkek sayısındaki dengenin korunmasına özen gösterilmiştir. Fakat Suriye kültüründe kadın

evde olması gereken bireyler olarak değerlendirildiğinden kadın katılımcıya erişimde güçlük çekilmiştir. Ayrıca bu durum kadınların dil öğrenimini, sosyal hayata karışmasını ve toplumun bir parçası haline gelmesini engellemektedir. Kadın katılımcılardan ikisi eşlerinin gözetiminde görüşmeye katılarak eşinin izin verdiği ölçüde yanıtlar verebilmiştir. Ailenin temel unsuru olan ve gelecek nesli yetiştiren kadına yönelik bu tutumun sonraki süreçlerde sorun yaratacağı düşünülmektedir. Bu minvalde ötekinin ötekine bakışını inceleyen bu çalışmada kadın katılımcıların diğer gruplar ile temas düzeyi yok denecek kadar az olmuştur. Iraklıları daha çok komşuluk ilişkisinde tanıma fırsatı bulan kadın katılımcıların Afganlar ile ilgili bir fikri bulunmaktadır. Genellikle eşlerinin anlattığı ve medyadan gördükleri kadarıyla düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bahsi geçen anlayışa dayalı olarak Türkçe düzeyi düşük olan kadınların Iraklılar ile olan teması tahmin edildiği üzere aynı dili konuşmaya dayalı olarak şekillenmektedir. Ayrıca savaş öncesinde birlikte yaşamış olma durumu da kadınların Iraklı mültecilere yönelik temasını sağlamaktadır.

Çapraz analizlerde dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta Suriyeli katılımcıların Türkiye’de bulunma süresine dair elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Katılımcıların Türkiye’deki kalış süresi arttıkça Afganlara yönelik ötekileştirme sürecinin daha sert bir hal aldığı görülmektedir. Türkiye’de kalış süresinin katılımcılar tarafından uyum çerçevesinde değerlendirildiği bilinmektedir. Bir diğer ifadeyle Taliban zaferi sonrası gelen Afganları ve ülkeye giriş çıkış yapan Iraklıları işaret ederek Suriyelilerin bu iki gruba nazaran Türkiye’de daha uzun kaldığını ve bu nedenle dil öğrendiklerini, Türkler gibi giyindiklerini yani daha uyumlu olduklarını vurgulamaktadırlar. Tam bu noktada katılımcılar, vatandaşlık kazanımına ilişkin yöneltile soruda ötekileştirme sürecine uygun bir davranış sergileyerek iç grup kayırmacılığı yapmaktadır. Bu kayırmacılıkta uzun süredir burada bulunma ve daha uyumlu olma gerekçe olarak sunulmaktadır.

Yerel grup tarafından öteki olarak görülen Suriyelilerin öteki inşasını inceleyen bu çalışmada kimlik meselesi önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada da sıklıkla yer verilen ben’in varlığı ancak ve ancak öteki ile mümkün olabilmektedir ifadesi Suriyelilerin kimlik inşasını ve aidiyet arayışını açıklamaktadır. Dolayısıyla öteki inşası ve ötekileştirme sürecini de ele ifade etmektedir. 2011 iç savaşı ile başlayan ve milyonlarca kişinin can kaybı ve yerinden edilmesi ile sonuçlanan bu krizde Suriyeliler sıfırdan bir hayata başlamak zorunda kalmıştır. Bir başka ifadeyle yeni bir kimlik inşa etme veya

kimliğini kabul ettirmeye çabalamaktadır. Suriyelilerin Türkiye'deki durumu da bu şekilde yorumlanabilmektedir.

Kökünden kopartılmış kişi veya gruplar yok olma tehlikesiyle karşılaştığında dışlama kaçınılmazdır. Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara yönelik öteki tanımlamasını da bu minvalde ele almak mümkündür. Bu durum katılımcıların kimlik inşa etmesi veya aidiyet arayışı olarak değerlendirilebilir. Bu noktada katılımcıların farklı iki yöntem tercih ettiği ifade edilebilmektedir. Bunlardan ilki ben'i var etmek için öteki olana değersiz özellikler atfederek kendi kimliğini yüceltmek olurken ikincisinin acı yarıştırmak olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle katılımcılar kendi grubunun daha zor durumda olduğunu bu nedenle en çok hakkı ve statüyü kendisinin hak ettiğini belirtmektedir. Diğer iki grubun ülkesine dönmesi gerektiğini, kendilerinin ise dönecek bir ülkelerinin kalmadığını ifade etmişlerdir. Bu hususta katılımcıların diğer grupların durumunu görmezden gelerek mağdur kimliği inşa etmeye çalıştığı değerlendirilmesini yapmak mümkün görünmektedir.

Genel anlamda verileri toparlamak gerektiğinde öteki olmaya tahammülü kalmayan Suriyelilerin toplumsal alanda kabul görmek veya yer edinmek amacıyla ötekileştirme sürecini başlattığı görülmektedir. Suriyeliler benliğin olumlanması için ötekine ihtiyaç duyduğundan öteki hiyerarşi inşa etmiştir. Afganlar neredeyse tüm konularda olumsuz değerler ile tanımlanırken, Iraklılar benzer dil, kültür ve gelenekler eşliğinde daha ılımlı bir tavırla daha az konuda öteki statüsünde ifade edilmiştir. Yani Suriyelilerin öteki hiyerarşisinde Afganlar en alt kademeye, Iraklılar ise bir üst kademeye karşılık gelmektedir. Katılımcılardan elde edilen veriler, Suriyelilerin klasik anlamda aidiyet hissine dayalı bir kimlik anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada biz sizin gibiyiz vurgusunun sıklıkla kullanılması Türk toplumuna ait olma isteğini anlamlı kılmaktadır. Ek olarak yakınlık hissedilen grup sorusunda Türkler, katılımcıların kendi grubu olan Suriyelilerin dahi önüne geçerek ilk sırada yer almaktadır. Bu da benzer şekilde toplumdaki aidiyet arayışını ve kabul görme isteğini açıklar niteliktedir. En nihayetinde Suriyelilerin öteki hiyerarşisinde Afganlar önyargı, ayrımcılık ve onlara katlanma kavramları ile ifade edilerek en alt kademeye yerleştirilirken; Iraklılar genellikle benzerlik ve hoşgörü temelinde, yer yer ise olumsuz nitelendirmeler ile bir üst sıraya ve Türkler ise özdeşleşme, aidiyet, kabul görme, sempati kavramları ile değerlendirilerek en üste yerleştirilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında özetle; göç hareketliliği sonucu Türkiye'ye gelen Suriyeli katılımcıların kimlik inşası sürecinde ilk etapta sınıflandırma yoluna giderek ben ve öteki ayrımında bulunduğu saptanmıştır. Bu ayrımdaki öteki Afgan ve Iraklıları temsil etmektedir. Ardından sahip olduğu kalıpyargılar eşliğinde biz ve onlar kategorizasyonunu yapmakta ve öteki olana olumsuz, biz olana ise olumlu değerler atfetmektedir. Bu tamamen bilişsel bir sürecin çıktısını ifade etmektedir. Özellikle onlarla hiç karşılaşmadığını söyleyen katılımcı sayısının bir hayli fazla oluşu Afganlara yönelik olumsuz değer atfının kalıpyargılar ile yapıldığını doğrular niteliktedir. Tanımlama, temas ve mesafeye dayalı sorular neticesinde elde edilen verilerden hareketle katılımcıların önyargılara dayalı olarak üst ve alt grup oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada en çok hak ve statüyü kendi grubuna bahşetmesi, vatandaşlığın Suriyelilere verilmesi gerektiği söylemi ve yerel gruba yakınlığın, uyumun sıklıkla vurgulanması iç grup kayırmacılığı olarak değerlendirilmelidir. Tahmin edildiği üzere dış grup tehlikeli, kendi varlığı için tehdit unsuru olarak tabir edilen öteki'yi ifade etmektedir.

Suriyeli katılımcıların benzer nedenler ile göç eden Afgan ve Iraklılara karşı daha ılımlı olması beklenirken aksi bir durumla karşı karşıya kalınmıştır. Bu da yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalan birey ve grupların diğerlerini dışlama düşüncesi ile örtüşmektedir. Yerel grup tarafından öteki olarak görülen Suriyelilerin Afgan ve Iraklıları öteki olarak tanımlaması bir noktada nöbetleşe ötekileştirme/dışlama olarak da tabir edilebilir. Göçle gelen her yeni grubun bu çarktaki bir dişliyi ifade ettiği ve bu ötekileştirme sürecinin devam edeceği öngörülmektedir. Suriyeliler çarktaki en son dişliyi ifade etse de nüfus bakımından fazla olmaları ve Taliban zaferiyle yeni bir Afgan göçünün yaşanması neticesinde çalışmada ötekileştirme sürecinin baş aktörü olarak ele alınmıştır.

Suriyelilerin önyargıya dayalı bu tutumu hiyerarşik bir toplumsal yapıyı tezahür etmektedir. Hiyerarşiye dayalı toplumsal düzende ise çatışma ve ayrımcılık olasıdır. Farklı grupların ötekileştirici tutumu dışlamaya sebebiyet vererek ciddi bir toplumsal tehlikeye zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle Türkiye gibi etnik ve kültürel açıdan zengin topluluklarda önyargının aksine hoşgörü ve empati duyguları ön plana çıkarılmalı ve gruplararası temas arttırılırken, mesafe azaltılmalıdır. Farklılıklar tehdit değil zenginlik olarak görüldüğü takdirde toplumsal düzen ve barış varlık gösterebilecektir. Unutulmamalıdır ki; en üst kimlik ne ırk ne renk ne dil ne de dindir. En üst kimlik insan olma kimliğidir.

KAYNAKÇA

- 11 Yılım Ardından, Artan Zorluklar Yerinden Edilmiş Birçok Suriyeliyi Çaresizliğin Eşiğine Getiriyor. (15 Mart 2022). *United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR)*, Erişim Tarihi: 02/08/2022. <https://www.unhcr.org/tr/33949-eleven-years-on-mounting-challenges-push-many-displaced-syrians-to-the-brink.html> adresinden erişilmiştir.
- Acar, B., (2018). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Basınında Suriye (1923-1927). *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı 1, 1-37.
- Afgan Sığınmacılara Kapılarını Hangi Ülkeler Açtı. (19 Ağustos 2021). *BBC*. Erişim Tarihi: 10/10/2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58264728> adresinden erişilmiştir.
- Akçay, E. Y., (2013). İran-Irak Savaşının Bölgeye Etkileri, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 3, Yıl 2, 105-121.
- Allport, G. W., (2016). *Önyargının Doğası*. (N. Nirven Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Altunoğlu, M., (2009). *Kimlik'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aparı, S., F., (30 Ağustos 2021). 20 Yıllık ABD İşgali Hem Afganistan'a Hem Dünyaya Pahalıya Mal Oldu. *Anadolu Ajansı*. Erişim Tarihi: 10/09/2022. <https://l24.im/MJ4qku> adresinden erişilmiştir.
- Arslan, A., (2021). *Ötekiliğin Dinsel Kimlik ve Cinsel Kimlik Çerçevesindeki İzdüşümleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, C., (2017). Türkiye'nin Yeni Ötekileri: Suriyeliler. *Route Educational and Social Science Journal*, Volume 4, Issue 8, 335-341.
- Aşkın, M., (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 213-220.
- Ateş, H., Yavuz Ö., (2017). (G)öçmen (Ö)tekileştirme ve (Ç)ok Kültürlülük, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt 22, 1287-1301.
- Aydoğdu, H., (2004). Modern Kimlikte Öznenin Ölümü, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 10, 115-147.
- Badamchi, D. K., (2015). Nefret Söylemi İfade Özgürlüğünün Bir Parçası Mıdır?. *Felsefe Dünyası Dergisi*, Cilt 61, 55-79.

- Bal, H., (2016)., *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örnekli)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Baltacı, A., (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 368-388.
- Batoor, Q. F., (2018). Afganistan’da Cumhuriyetin Kuruluşu, *Anasay Dergisi*, Sayı 5, 13-32.
- Bauman, Z., (2020). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen Çev.). 4.Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., (2021). *Kapımızdaki Yabancılar*. (E. Barca Çev.). 3.Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., May, T., (2019). *Sosyolojik Düşünmek*. (A. E. Pilgir Çev.). 21.Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayır, D., Aksu, F., (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 324-356.
- Baytar, İ., (2022). Türkiye’nin Afganistanlı Mülteci Göçündeki Yeri ve Önemi. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı*, 200-212.
- Bezci, B., (2006). Hegel’in Felsefesinde Etik, Politik Olan ve Özgürlük, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 21 Sayı 2, 235-251.
- Bilgin, N., (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İstanbul: Ege Yayıncılık
- Bilgin, N., (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Bilgin, N., (1999). *Kollektif Kimlik*, (2. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N., (2007). *Kimlik İnşası*, Ankara: Asina Kitaplar.
- Bingöl, O., (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 16, Özel Sayı I, 108-114.
- Black, I., (23 September 2010). The Guardian, Iran and Iraq Remember War That Cost More Than A Million Lives. *The Guardian*. Erişim Tarihi: 21/09/2022. <https://www.theguardian.com/world/2010/sep/23/iran-iraq-war-anniversary> adresinden erişilmiştir.
- Bogardus, E. S., (1959), *Social Distance*, Ohio: Antioch Press.
- Bolgün, C., (2022). Sosyal Uyum: Kavramsal Bir Çerçeve. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20. Özel Sayı, 171-190.

- Boran, S., (2021). Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesinde Geri Kabul Gerekliliği: Afganlar Üzerinden İnceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 238 – 260
- Bozarslan, H., (2021). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye*. (6.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brewer, M. B., Miller, N., (1999). *Intergroup Relations*. Buckingham: Open University Press.
- Brown, A. (2017). What is Hate Speech? Part 1: Myth of Hate. *Law and Philosophy*, Volume 36, Issue 4, 419-468.
- Bumin, T., (2005). *Hegel / Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Capozza, D., Brown R., (2000). *Social Identity Processes: Trends in Theory and Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Castells, M., (1997). *The Power of Identity*. Massachusetts: Blackwell.
- Castles, S., Miller. M. J., (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A., (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chatelard, G., (2005). L'émigration des Irakiens de la guerre du Golfe à la guerre d'Irak (1990-2003). H. Jaber ve F. Metral (Ed.), *Mondes en mouvements: Migrants et migrations au MoyenOrient au tournant du XIXe siècle* içinde (113-155), IFPO: Beyrouth.
- Cleveland, W. L., (2009). *A History of the Modern Middle East*. (4.Press). Colorado: Westview Press.
- Creswell, J. W., (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Connolly, W. E., (1995). *Kimlik ve Farklılık -Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. (F. Lekesizalın Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çayır, K., (2013). Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık, K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (5-15). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çekmez, E., Yıldız, C., Bütünler S. Ö., (2012). Phenomenographic Research Method. *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science and Mathematics Education*. Volume 6, Issue 2, 77-102.

- Çiftçi, İ., (2006). *Uluslararası İlişkilerde 'Öteki' Kavramı ve Avrupa Birliği ile İslam Konferansı Örgütü'nün 2002 İstanbul Buluşmasında 'Türk Modeli' Söylemi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çoksan, S., Ulu, B. C., Sayılan, G., Solak, N., (2022). İç Grup Özdeşimi ve İç Grup Yanlılığı: Grup Normlarının Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 261-300.
- Çubukçu, M., (2013). *Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Daban, E. Z., Daban, C., (2018). Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 83-109.
- Dadak, E., (2018). *Sosyal Kimlik Kuramı Bağlamında Bireylerin Kimlik ve Aidiyet Tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dalbay, R. S., (2018). "Kimlik" ve "Toplumsal Kimlik" Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 31, 161-176.
- Danış, D. (2010). Irak'tan Uzağa: 1991 Sonrası Dışarı Göç. *Orsam Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 6, 15-22.
- Danış, D., (2011). Changing fortunes: Iraqi refugees in Turkey. *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, Volume 5, Issue 2, 199-213.
- Dashti, Z., (2021). ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 195-212.
- Demir, Ö., Acar, M., (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. (6.Baskı). Ankara: Adres Yayınları.
- Demirtaş, H., A., (2003), Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavramlar ve Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 123-144.
- Deniz, O., (3-5 Kasım 2010). 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri, *VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, Türkiye.
- Deniz, Ş. R., (2020). *Efendi Köle Diyalektiği Bağlamında Kişilerarası İletişim*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Derrida, J., (2011). *Öteki Hedef (Başka Baş)*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Descartes, R., (2013). *Yöntem Üzerine Konuşmalar*. (A. Timuçin Çev.). İstanbul: Bulut Yayınları

- Devrani, E. P., (2017). Medyada “Öteki”nin Temsili: Etnik Komediler. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 926-949.
- Doğanoğlu, M., (2022). Kimlik-İçî Ötekileştirme: Türkiye’deki Suriyeli Göçmenler Örneği. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, Cilt 21, Sayı 1, 316-325.
- Duman, B., (2011). Arap Baharı’nın Irak’a Yansıması ve Irak’ın Olaylara Yaklaşımı. *Orsam Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 36, 23-33.
- Efil, Ş., (2016). Kendini ‘Öteki’nde Fark Etmek: Ben-Öteki İlişkisinin Felsefi Uzantıları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 51-66.
- Ekici, S., Tuncel, G., (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 9-22.
- Emini, M. E. (1996). Afganistan’da Yönetim Arayışları ve Anayasal Görünümü. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5 (1-2), 455-471.
- Erdoğan İ, Alemdar K., (2010). *Öteki Kuram*. (3.Baskı). Ankara: Erk Yayınları.
- Erman, K., (2018). Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı İşgali ve Türkler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 44, 303-320.
- Ersoy, U., (2018). Çağımızın Pandemisi: Nefret Suçları. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 35, 111-174.
- Ersöz, M., Kaytazoğlu, O., Büyükgüner S., (15 Kasım 2019). IŞİD’in 6 yılı: Suriye ve Irak’ta neler yaşandı? BBC. Erişim Tarihi: 29/07/2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50434154> adresinden erişilmiştir.
- Fichter, J. H., (2012). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Freedom House (2012). Freedom in The World 2012. 25 Haziran 2022 tarihinde https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/Freedom_In_The_World_2012_Complete_Book.Pdf adresinden Erişilmiştir.
- Gasset, O. Y., (1999). *İnsan ve Herkes Kitabı*. (N. G. Işık Çev.). 2.Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddings, F. H., (1896). *The Principles of Sociology: An Analysis of the Phenomena of Association and of Social Organization*, New York: Mac Millan.
- Global Perspective Human Stories. (16 June 2022), United Nations (UN). Erişim Tarihi: 15/06/2022. <https://news.un.org/en/story/2022/06/1120542> adresinden erişilmiştir.
- Goffman, E., (2022). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S. Ağırnaslı Çev.). 7. Baskı. Ankara: Heretik Yayınları.

- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). Düzensiz Göç İstatistikleri. Erişim Tarihi: 17/11/2022. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden erişilmiştir.
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). Geçici Koruma İstatistikleri Erişim Tarihi: 17/11/2022. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişilmiştir.
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). İkamet İzinleri İstatistikleri Erişim Tarihi: 17/11/2022. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> adresinden erişilmiştir.
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). Uluslararası Koruma İstatistikleri. Erişim Tarihi: 17/11/2022. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişilmiştir.
- Göksel, G. U., (2021). Göçmen Kimliklerinin İnşası: Bir Çokkültürlülük ve Tanınma Teorisi Eleştirisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 41, 1067-1092.
- Göregenli, M., (2013). Ayrımcılığın Meşrulaştırılması. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (61-72). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M., (2013). Önyargı ve Ayrımcılığı Azaltmak. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (247-254). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M., (2013). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (17-27). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güler, N., İlhan, M., Taşdelen G., (2018). İkili Karşılaştırmalarla Ölçekleme Yöntemi ile Rasch Analizinden Elde Edilen Ölçek Değerlerinin Karşılaştırılması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, 31-48.
- Gültekin, A., (2020). Sartre ve Levinas'ta Başkası/Öteki ve Özgürlük Problemi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 74-89.
- Güney, Ü., Konak, N., (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar Vatandaşlık ve Kaynak Dağılımı Temelinde Öteki Algısı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 113-133.
- Gürkaynak, E., Ç., (2013). Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek İçin Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir Mi? K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (255-265). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gürsoy, M., (2022). COVID-19 Pandemisinde Günah Keçisi Mekanizmasının Kurbanları Olarak Göçmenler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 51, 255-274.
- Habermas, J., (2015). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*. (İ. Aka Çev.). 8.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Hamilton, D. L., Sherman, S. J., Ruvolo, C. M., (1990). Stereotype-Based Expectancies: Effects on Information Processing and Social Behavior. *Journal of Social Issues*, Volume 46, Issue 2, 35–60.
- Haznedaroğlu, R., (2021). *Yabancılık ve Ötekililik Tahayyülleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Hewstone, M., Greenland, K., (2000). Intergroup Conflict. *International Journal of Psychology*, Volume 35, Issue 2, 136-144.
- Hoşgörür, V., (1997). Bogardus, Guttman ve Likert Ölçekleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 346–357.
- International Organization for Migration (IOM), (2008). Iraq Crisis Response. Erişim Tarihi: 20/06/2022. <https://reliefweb.int/report/iraq/iom-iraq-crisis-response-situation-report-28-15-november-31-december-2015-enar> adresinden erişilmiştir.
- International Organization for Migration (IOM), (2008). Iraq Displacement 2007 Year in Review. Erişim Tarihi: 20/06/2022. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-displacement-2007-year-review> adresinden erişilmiştir.
- İnce, H. İ., (2011). Almanya’da Farklı Olmak: Entegrasyon ve Hoşgörü Kavramına Eleştirel Bir Bakış, *Bilig*, Sayı 58, 173-202.
- Karaalp, H., Okuducu İ., (19 Mart 2021). ABD'nin 18 Yıl Önce 'Demokrasi ve İstikrar' Vaadiyle Başlattığı Irak İşgalinden Geriye Yıkım, Kan ve Kaos Kaldı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-18-yil-once-demokrasi-ve-istikrar-vaadiyle-baslattigi-irak-iskalinden-geriye-yikim-kan-ve-kaos-kaldi/2181544#> adresinden erişilmiştir.
- Karaduman, S., (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. *Journal of Yasar University*, Cilt 17, Sayı 5, 2886-2899.
- Karakaya, C., Karakaya E. N., (2021). Türkiye’nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Volume 7, Issue 1, 100-111.
- Karakaya, İ., (2019). Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 38, Sayı 1, 149-198.
- Karakaya, İ., Nazarı M. İ., (2022). Afganistan’da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 12, Sayı 23, 143-169.
- Karakitapoğlu, Z., (1999). Gruplararası İlişkiler: Sosyal Psikolojik Yaklaşımlara Toplu Bir Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt 3, Sayı 1, 51-78.

- Karaköse, H., (2021). Mezhepten Siyasileşmeye Nusayrilik (Nusayrilik Mezhebi'nin Ortaya Çıkışından, 1971'e kadar Siyasî Kimliğe Dönüşmesi). *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, Sayı14, 371 – 401.
- Karan, U., (2013). Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı: Hukuksal Çerçeve. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (135-146). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karslı, B., (2012). Din ve Sosyal Bütünleşme: Farklılık ve Birlikte Yaşama (Göksun Örneği). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kaya, A., (2014). *Farklılıkların Birlikteliği Türkiye ve Avrupa'da Birarada Yaşama Tartışmaları*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Kılınç, T., (2019). *Ortadoğu'ya Dair Yirmi Tez*. (2.Baskı). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Kırmızıgül, Ç. M., (2019). Komşudan Yabancıya, Misafirden Mülteciye: Yerel Halkın Gözünden Türkiye'de Mülteciler, *Nüfusbilim Dergisi*, Cilt 41, Sayı 1, 84-102.
- Koç, İ., (2017). Uluslararası Koruma Başvuru ve Statüsü Sahibi Afganistan Uyraklı Kişilerin Temel Özellikleri. *Uluslararası Koruma Başvuru ve Statüsü Sahibi Afganistan Uyraklı Kişilerin Geleceğe Yönelik Özellikleri, Türkiye'de Afganistan Uyraklı Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları* içinde (118-121). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Krech, D., Crutchfield, R., S., (1965). *Sosyal Psikoloji Nazariye ve Problemler*. (E. Güngör Çev.). İstanbul: Baha Matbaası.
- Kurt, S., (2019). Irak ve Şam İslam Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve Güçlenmesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Rolü. *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 11, Sayı 2, 393 – 419.
- Kutlu, T. Ö., Bekiroğlu, O., (2011). Türkiye Yazılı Basınında Alevilerin Temsili: 7. Alevi Çalıştay Haberlerinin Söylemi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 6, Number: 4, 916-942.
- Levinas, E., (1996). *Basic Philosophical Writings*. Bloomington: Indiana University Press.
- Likert, R., (1932). "A Technique for The Measurement of Attitudes". *Archives of Psychology*, Volume 140, 1–55.
- Maalouf, A., (2007), *Ölümçül Kimlikler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Madran, H. D., (2013). Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (73-85). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Madran, H. D., (2013). Temel Beklenti Etkisi: Kendini Gerçekleştiren Kehanet. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (29-40). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Merton, R. K., (1957). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Michener, H. A., DeLamater, J. D., Schwartz, S. H., (1990). *Social Psychology*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
- Millas, H., (2000). *Türk Romanı ve 'Öteki'/Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Mülteciler Derneği, (Ekim 2022). Türkiye'deki Suriyeli Sayısı. Erişim Tarihi: 30/11/2022. <https://bit.ly/3VHJt46> adresinden erişilmiştir.
- Nizam, Ö. K., Gül, S. S., (2019). Türkiye'deki Suriyelilerin Sosyolojik "Yabancı" Olarak Ele Alınması Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 47, 97-115.
- Nogayeva, A., (25 Ağustos 2021). Afganistan'da Taliban İktidarı Bölge Ülkeleri İçin Ne Anlama Geliyor? *Anadolu Ajansı*. Erişim Tarihi: 27/08/2022. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/afganistanda-taliban-iktidari-bolge-ulkeleri-icin-ne-anlama-geliyor/2345516> adresinden erişilmiştir.
- Onur, H., (2003). Öteki Sorunsalının "Alterite" Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 255-277.
- Oran, B. (1995). Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(03), 257-270.
- Özdemir, C., (2001). Kimlik ve Söylem. *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 107-122.
- Özdemir, E., (2016). Türk Dış Politikası Açısından Bir Kriz Örneği: I. Körfez Savaşı ve Türkiye'ye Gelen Iraklı Kürt Sığınmacılar (1991). *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1, 217-249.
- Özdemir, M., (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, 323-343.
- Özdemir, S., (2020). İran-Irak Savaşı: Türkiye Sınırlarında Terörizme Etkisi, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 13, Sayı 26, 49-77.
- Özensel, E., (2020). Farklılıkların Bir Arada Yaşamasında Bir Sorun Alanı Olarak Ötekinin Ötekileştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 43, 369-378.

- Özkan, C., (2010). Suriye ve Ürdün'deki Iraklı Mülteciler Raporu. *İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği*. <https://124.im/I1mrWRZ> adresinden erişilmiştir.
- Paker, M., (2013). Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (41-52). 2.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Park, R.E., (2016). İnsan Göçü ve Marjinal İnsan. Levent Ünsaldı (Ed.), *Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* içinde. Ankara: Heretik Yayınları.
- Pettigrew, T. (1998). Inter-Group Contact Theory. *Annual Review of Psychology*, Volume 49, 65-85.
- Quillian, L., (2006). New Approaches to Understanding Racial Prejudice and Discrimination, *Annual Review of Sociology*, Volume 32, 299-328.
- Resmî Gazete (11 Nisan 2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Erişim Tarihi: 06/11/2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=1&MevzuatNo=6458&MevzuatTertip=5>
- Resmî Gazete (24 Ağustos 1945). *Birleşmiş Milletler Antlaşması*. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf>
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S., Halevy, N., Eidelson, R., (2008). Toward a Unifying Model of Identification with Groups: Integrating Theoretical Perspectives. *Personality and Social Psychology Review*, Volume 12, Issue 3, 280–306.
- Sağlam, T. Ç., Yaşar, M., (2017). Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme. *Turkish Studies*, Volume 12, Issue 3, 135-154.
- Sander, O., (1996). *Siyasi Tarih 1918-1994*. (5.baskı). İmge Kitapevi: Ankara
- Sarıkaya, B. S., (2020). Kürt Göçünden Diasporaya: Rotalar, Aktörler ve Uluslaşırılık. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 4(2), 115-136
- Sartre, J. P., (2005). *Varoluşçuluk* (A. Bezirci Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, J. P., (2009). *Varlık ve Hiçlik*. İstanbul: İthak Yayınları.
- Schmitt, C., (2006), *Siyasal Kavramı*. (E. Göztepe Çev). İstanbul: Metis Yayınları.
- Schnapper, D., (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. (A. Sönmezay Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Selçuk, S. S., (2011). Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu: “Öteki”nin İnşası. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Semerci, P. U., Erdoğan E., Önal, S., (2017). “Biz”liğin Aynasından Yansıyanlar Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Simmel, G. (2016). *Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi*. (İ. Dünder Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Simmel, G., (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sönmez, M., F., (2022). *Sosyal Kimlik ve Sosyal Medya*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Sözen, E., (1991), Sosyal Kimlik Kavramı'nın Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Bir İncelemesi. *Journal of Economy Culture and Society*, Sayı 23, 93-108.
- Spears, R., Haslam, S.A., (1997). Stereotyping and the Burden of Cognitive Load. R. Spears, P. H. Oakes, N. Ellemers ve S. A. Haslam (Ed.), *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life in (171-207)*. Blackwell: Oxford Press.
- Şahin, M., (2014). *Atatürk Dönemi ve Sonrası Türk-Afgan İlişkileri*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Şeyhanlioğlu, H., (2008), 18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan'ın Jeostratejik Önemi, *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Avrasya Etüdları*, 34 (2), 61-82.
- Şişman, Y., Bora B., (2020). Transit Göç ve Türkiye. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 61–79.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, Afganistan'ın Siyasi Görünümü, Erişim Tarihi: 22/09/2022. <https://www.mfa.gov.tr/afganistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden erişilmiştir.
- Tajfel, H., (1978). *Differentiation Between Social Groups: Studies in The Social Psychology of Intergroup Relations*. Londra: Academic Press.
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P. and Flament, C., (1971). Social Categorization and Intergroup Behaviour. *European Journal of Social Psychology*, Volume 1, Issue 2, 149-178.
- Tajfel, H., Turner, J. C., (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. J. T. Jost, J. Sidanius (Ed.), *Political Psychology in (367-391)*. New York: Psychology Press.
- Tatar, H. C., (2013). Sürgünler Mekânı Dünya: Göç, Çokkültürlülük ve Ötekileştirme. *E-Journal of New World Sciences Academy Nwsa-Humanities*, Cilt 8, Sayı 1, 72-81
- Taylor, C. (2018). Tanınma Politikası. A. Gutmann. (Ed.), (Y. Salman Çev.), *Çokkültürcülük; Tanınma Politikası İçinde (46-93)*. (5.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Taylor, C., (2020). *Modernliğin Sıkıntıları*. (U. Canbilen Çev.). (4.Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tosun, S., (21 Haziran 2021), *Ölçek Geliştirme ve Ölçekleme Teknikleri*, Erişim Tarihi: 01/09/2022. <https://l24.im/tyGIJzE> adresinden erişilmiştir.
- Tunç, Z., E., (2019). *Öteki ve Ötekileştirme Bağlamında Köylülük ve Kentlilik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tunçol, İ., (2017). *Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Göçe Etkisi: 2003-2015 Dönemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tunçol, İ., Dinç C., (2018). 2003 Sonrası Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 79-110.
- Turner, J.C., (1991). *Social Influence*. Buckingham: Öpen University Press.
- Türk Dil Kurumu, (2022). *Genel Amaçlı Sözlük*. <https://Sozluk.Gov.Tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu, (2022). *Genel Amaçlı Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri. Erişim Tarihi: 17/06/2022. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. (2017). Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi. <https://bit.ly/3uznhbn> adresinden erişilmiştir.
- UN Human Rights Office Estimates More Than 306,000 Civilians Were Killed Over 10 Years in Syria Conflict. (28 June 2022). *United Nations (UN)*. Erişim Tarihi: 17/11/2022. <https://bit.ly/3VOTCfp> adresinden erişilmiştir.
- United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR), (2011). Global Trends 2010. Erişim Tarihi: 20/06/2022. <https://www.unhcr.org/4dfa11499.Pdf> adresinden erişilmiştir.
- United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR), (2017). UNHCR Global Appeal 2008-2009-Iraq Situation. Erişim Tarihi: 18/06/2022. <https://www.unhcr.org/uk/474ac8d811.Pdf> adresinden erişilmiştir.
- United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR), (2022). Global Trends Forced Displacement in 2021. Erişim Tarihi: 13/11/2022. <https://www.unhcr.org/publications/brochures/62a9d1494/global-trends-report-2021.html> adresinden erişilmiştir.

- United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR), (Eylül 2022). Türkiye Fact Sheet. Erişim Tarihi: 06/11/2022. <https://Reporting.Unhcr.Org/Document/3438> adresinden erişilmiştir.
- United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR). (8 July 2022). Syria Refugee Crisis Explained. Erişim Tarihi: 09/10/2022. <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/#When%20did%20the%20Syrian%20refugee%20crisis%20begin> adresinden erişilmiştir.
- United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR). Operational Data Portal syria Regional Refugee Response. Erişim Tarihi: 30/11/2022. <https://data.unhcr.org/en/situations/syria> adresinden erişilmiştir.
- Unutulmaz, K. O., (2022). Suriyelilerin Uyumunda Bugün ve Yarın: Toplumsal Algıların Dönüşümü ve Yönetimi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt: 21, 01-23.
- Uslu, F., (2002), Hegel'in Mantık Öğretisi-Hegel Mantığının Metafiziksel Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 229 – 252.
- Vatandaş, C., (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 35, 29-56.
- Watson Institute for International and Public Affairs. (August 2022). Afghan Civilians. Erişim Tarihi: 12/06/2022. <https://watson.brown.edu/costsofwar/costs/human/civilians/afghan> adresinden erişilmiştir.
- Watson Institute for International and Public Affairs. (August 2021). Iraqi Refugees. Erişim Tarihi: 17/06/2022. <https://watson.brown.edu/costsofwar/costs/human/refugees/iraqi#:~:text=As%20of%202021%2C%209.2%20million,first%20to%20escape%20the%20war> adresinden erişilmiştir.
- Watson Institute for International and Public Affairs. (August 2021). Afghan Refugees. Erişim Tarihi: 01/07/2022. <https://watson.brown.edu/costsofwar/costs/human/refugees/afghan> adresinden erişilmiştir.
- Watson Institute for International and Public Affairs. Afghanistan Before and After 20 Years of War (2001-2021). Erişim Tarihi: 01/07/2022. <https://watson.brown.edu/costsofwar/Afghanistanbeforeandafter20yearsofwar> adresinden erişilmiştir.
- Yağar, F., Dökme, S., (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, 1-9.

- Yardım, M., Dalkılıç M. M., (2018). Nefret Söylemi ve İfade Özgürlüğü Tartışmaları Çerçevesinde İslamofobyaya: L'Express Dergisi Örneği. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1(1), 89-109.
- Yaycı, C., (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri*, Cilt 15, Sayı 30, 331-352.
- Yıldırım, A. F., (2019). *Günlük Yaşamda Farklılıkları Ötekileştirme Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, A., Şimşek, H., (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, S., (2016). *1980-88 İran-İrak Savaşı ve Irak Kürtlerine Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yücealtay, C., (2022). İran-İrak Savaşı ve Türkiye Üzerine Etkileri. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 21-34.
- Zengin, Z. S., (2020). Osmanlı'da "Öteki"ne Bakışın Dinamikleri ve Eğitim Alanındaki Yansımaları. *ULUM Dini Tetkikler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 375-89.

EK

Ek 1: Etik Kurul Karar Metni

Evrak Tarih ve Sayısı: 10.01.2022-94195



T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu



Sayı : E-61923333-050.99-94195
Konu : 41/28 Şebnem KORKMAZ

10.01.2022

Sayın Şebnem KORKMAZ

İlgi : Şebnem KORKMAZ 30.12.2021 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 05.01.2022 tarihli ve 41 sayılı toplantısında alınan "28" nolu karar ile Şebnem KORKMAZ'ın başvurusu uygun görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Mükerrerrem Bedizel AYDIN
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: BS990Z1570 Pin Kodu: 98912

Belge Takip Adresi : <https://mukave.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BS990Z1570&eS=94195>

Adres: Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:

sakaryauiversitesi@hs01.kep.tr

Telefon No: 0264 295 50 00 Faks No: 0264 295 50 31

e-Posta: ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ: www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan

Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu



KARAR

28. Şebnem KORKMAZ'ın “ Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Şebnem KORKMAZ'ın “ Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç” başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Ek 2: Görüşmelerde Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu

T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

Ötekiler Arası Hiyerarşi ve Göç: Türkiye’deki Suriyeliler Üzerine Nitel Bir Araştırma

Değerli Katılımcı;

Bu çalışmanın amacı İstanbul ilinde ikamet eden geçici koruma altındaki Suriyelilerin Afgan ve Iraklılara yönelik bakışını incelemektir. 2022 Temmuz verilerince 3 milyon 652 bin 633 kişi geçici koruma kapsamında Türkiye sınırları içerisinde yaşamaktadır. Böylesi büyük bir kitlenin benzer süreçlerden geçtiği düşünülen Afgan ve Iraklılara karşı sosyal ve duygusal mesafe düzeyleri hiyerarşik olarak saptanmaya çalışılacaktır. Ayrıca son yıllarda gelen kitlesel göç hareketliliklerinin yeni bir öteki grubu inşa etmede etkili olup olmadığı da araştırılacaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük temelindedir. Görüşmede sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilerek elde edilecek bilgiler bilimsel yayınlarda kullanılacaktır. Vereceğiniz samimi ve doğru yanıtlar görüşme sonuçlarının gerçeğe en yakın olmasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda siz değerli katılımcıların görüş ve talepleri belirlenecektir. Bu nedenle tüm soruları eksiksiz ve samimiyetle cevaplamanızı rica ederiz. Görüşme sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Şebnem Korkmaz
Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİLER

1.Cinsiyetiniz nedir?

() Kadın () Erkek

2.Yaş aralığınızı nedir?

() 15 ve altı () 16-25 () 26-35 () 36-45 () 46-55 () 56-65 () 65+

3.Doğum yeriniz?

() Türkiye () Suriye..... () Diğer.....

4.Mezun olduğunuz okul hangisi?

() Okuryazar değil () Okuryazar () İlköğretim () Lise () Üniversite () Lisansüstü () Doktora

5.Medeni haliniz nedir?

() Evli () Bekâr

6.Evliyseniz eşinizin uyruğu nedir?

() Türk () Suriyeli () Diğer.....

7.Çocuğunuz var mı? (Cevabınız evet ise çocuk sayınızı belirtiniz)

() Hayır () Evet.....

8.Kaç yıldır Türkiye’de yaşıyorsunuz?

()0-5 ()6-10 ()10 yıldan fazla

9.Mesleğiniz Nedir?

.....

10.Şu anki işiniz/çalışma alanınız nedir?

.....

11.Gelir durumunuzu nasıl tanımlarsınız?

()Geçinemiyorum ()İdare ediyorum ()Geçinebiliyorum ()Çok rahat geçinebiliyorum

12.Kendinizi nasıl tanımlarsınız?

()Diğer göçmenler ile eşit ()Misafir ()Yabancı ()Dışlanmış ()Diğer.....

1. Türkiye’de Suriyeli olmak sizin için ne ifade ediyor?

GÖRÜŞME SORULARI

2. Suriyelilerle ilgili olumlu eleştiri yapıldığında Suriyeliler nasıl hissediyor?
3. Suriyelilerle ilgili olumsuz eleştiri yapıldığında Suriyeliler nasıl hissediyor?
4. Türkiye’deki diğer göçmen gruplarının sizin (Suriyelilerin) hakkınızda ne düşündüğünü merak eder misiniz?
-Evet ise; sizce Iraklılar ve Afganlar Türkiye’deki Suriyeliler hakkında ne düşünüyor?
5. Türkiye’deki Suriyeliler hakkında ne düşünüyorsunuz? Nasıl tanımlarsınız?
6. Türkiye’de Suriyeliler dışında hangi göçmen gruplar ile iletişiminiz var?
7. Türkiye’deki Afganları tarif ederken hangi iki kavramı tercih edersiniz?
8. Türkiye’deki Iraklıları tarif ederken hangi iki kavramı tercih edersiniz?
9. İş yerinizde patronunuzun Afgan veya Iraklı olması sizi rahatsız eder mi? Neden?
10. Türkiye’deki Afganların hakları konusunda bilginiz var mı? Varsa bu konuda ne düşünüyorsunuz?
11. Iraklıların Türkiye’deki hakları konusunda bilginiz var mı? Varsa bu konuda ne düşünüyorsunuz?
12. Yaşadığınız mahallede/iş yerinde Afgan uyruklu kişi(ler) var mı?
Evet ise; Afganlar ile ilişkileriniz nasıl? Deneyimlerinizi paylaşır mısınız?
13. Yaşadığınız mahallede/iş yerinde Iraklı kişi(ler) var mı?
Evet ise; Iraklılar ile ilişkileriniz nasıl? Deneyimlerinizi paylaşır mısınız?
14. Afganlar ile Suriyelilerin Türkiye’deki statüleri eşit mi?
15. Iraklılar ile Suriyelilerin Türkiye’deki statüleri eşit mi?

16. Sizce hangi göçmen grubun Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi kurumların desteğine ihtiyacı daha fazladır?
17. Afgan ve Iraklıların Türkiye’de olmasının sizin yaşam koşullarınıza etkisi nedir?
18. Türkiye’de toplumun hangi göçmen grubunu kabul ettiğini düşünüyorsunuz? Neden?
19. Türkiye’de iş bulmanızı güçleştiren bir göçmen grubu var mı? Varsa kimler?
20. Sosyal bir etkinlikte hangi göçmen grubuyla olmayı tercih edersiniz? Neden?
21. Alışverişlerinizde Afgan bir marketi/bakkalı tercih eder misiniz?
22. Alışverişlerinizde Iraklı bir marketi/bakkalı tercih eder misiniz?
23. Türkiye’de bulunmasından rahatsız olduğunuz bir göçmen grubu var mı?
24. 10 yılın sonunda Suriyelilerin Türkiye’ye entegre (uyum) olduğunu düşünüyor musunuz?
25. Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlık verme yetkisi elinizde olsa hangi göçmen grubunu tercih edersiniz? Neden?
26. Sizce Afganlar ile mi daha çok benzer noktalarınız var Iraklılar mı? (Kültürel, sosyal anlamda)
27. Aşağıdaki önermelerden hangisi sizin için sorun yaratmaz? Hangilerini kesinlikle tercih etmezsiniz neden?
 - Bir Afgan ile evlenmek
 - Bir Afgan ile ortak iş yapmak
 - Bir Afgan ile aynı iş yerinde çalışmak
 - Bir Afgan ile arkadaş/dost olmak
 - Bir Afgan ile komşu olmak
 - Bir Afgan ile çocuğumun evlenmesi
 - Bir Afgan ile çocuğumun aynı sınıfta/okulda eğitimde görmesi
28. Aşağıdaki önermelerden hangisi sizin için sorun yaratmaz? Hangilerini kesinlikle tercih etmezsiniz neden?
 - Bir Iraklı ile evlenmek
 - Bir Iraklı ile ortak iş yapmak
 - Bir Iraklı ile aynı iş yerinde çalışmak
 - Bir Iraklı ile arkadaş/dost olmak
 - Bir Iraklı ile komşu olmak
 - Bir Iraklı ile çocuğumun evlenmesi
 - Bir Iraklı ile çocuğumun aynı sınıfta/okulda eğitimde görmesi
29. Türkiye’de ekonomi anlamında sizi güç duruma düşürdüğünü (işsizlik, düşük ücretle çalışma vb.) düşündüğünüz gruplar hakkında bir sıralama yapar mısınız? (1 sizi en fazla

- güç duruma düşürdüğünü düşündüğünüz grubu ifade edecek şekilde)
- () Afganlar
() Iraklılar
() Suriyeliler
() Diğer.....
30. Sosyal/toplumsal hayatta sizden daha rahat bir yaşam sürdürdüğünü düşündüğünüz grupları 1'den başlayarak numaralandırır mısınız? (1 sizi en fazla güç duruma düşürdüğünü düşündüğünüz grubu ifade edecek şekilde)
- () Afganlar
() Iraklılar
() Suriyeliler
() Diğer.....
31. Ulusal ve uluslararası desteklerden en fazla yararlandığını düşündüğünüz grupları 1'den başlayarak sıralar mısınız?
- () Afganlar
() Iraklılar
() Suriyeliler
() Diğer.....
32. Aşağıdaki grupları sahip oldukları yasal haklar bağlamında en avantajlı gördüğünüze 1 verecek şekilde sıralar mısınız?
- () Afganlar
() Iraklılar
() Suriyeliler
() Diğer.....
33. Aşağıdaki gruplar hakkında genel anlamda bir sıralama yapmanız gerekirse size en yakın olana 1 verecek şekilde sıralar mısınız?
- () Afganlar
() Iraklılar
() Suriyeliler
() Diğer.....

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Şebnem KORKMAZ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Makale ve Bildiriler	
1. Korkmaz, Ş., (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde Devletçilik: Ahmet Ağaoğlu ve Kadro Hareketi. Uluslararası Politik Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 3, 27 – 39.	
2. Korkmaz, Ş., (2020). Almanya’dan Türkiye’ye Geri Göçün Değişen Karakteri. B. Yuvalı ve T. Eğri (Ed.), 8. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – IV (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler-Sosyal Politikalar-Sosyoloji-Tarih) (255-278) içinde İstanbul: İlmi Etüdler Derneği.	
3. Tauscher, S., Erdoğan, O., Korkmaz, Ş., (2019). Alman Medyasının Eleştirel Söylem Analizi: 24 Haziran 2018 Türkiye Genel Seçimleri. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Sayı 33, 96 – 118.	
4. Korkmaz, Ş., (2016). Yeni Dünyalar Eski Metinler. Uluslararası Politik Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 103 – 106.	